

Forum navale

*Skrífter utgívna av
Sjöhistoríska Samfundet*

Nr 23

Sjöhistoriska Samfundet

- . . . har som målsättning att bidra till utforskandet av sjöhistorien, i första hand den svenska, i alla dess sammanhang och former*
- . . . utger tidskriften Forum navale samt dessutom i mån av medel separata skrifter*
- . . . anordnar sammankomster för medlemmarna med föredrag i sjöhistoriska ämnen*

Samfundets adress är: Fack 24, Stockholm 80. Postgiro: 15 65 19. (Årsavg. f. n. kr. 15: —.)

Samfundets medlemmar kunna under ovan angiven adress till nedsatta priser, angivna nedan, rekvirera följande skrifter: »Forum navale» nr 1 t. o. m. 17 (3: — per st.), 18 och dubbelnr 19–20 (6: — per st.), »Svensksund 1790–1940. En minnesbok utarbetad av Försvarsstabens krigshistoriska avdelning» (4: —), »Slaget vid Femern 1644 ^{13/10} 1944» (minnesskrift utarbetad av Försvarsstabens krigshistoriska avdelning och utgiven av Sjöhistoriska samfundet, 12: —), »Fartygsfynden i den forna hamnen i Kalmar» av Harald Åkerlund (32: —), »Skeppshövidsmän vid örlogsflottan under 1500-talet» av Hjalmar Börjeson och Georg Hafström (10: —) samt »Svensk sjöhistorisk litteratur 1800–1943» av Uno Willers (32: —).

Manuskript till Forum navale sändas under adress: arkivarie Lennart Rosell, Sjöhistoriska Samfundet, Fack 24, Stockholm 80. Författare är ensam ansvarig för innehållet i sin artikel.

Forum navale

*Skríftir utgívna av
Sjóhístoríska Samfundet*

Nr 23

Innehåll

<i>Bertil Broomé</i> , »Flottans arkiv» på Skeppsholmen. Några anteckningar till dess förhistoria och äldre historia	3
<i>Nils Staf</i> , Nils Abraham Bruncronas dagboksanteckningar	17
<i>Lars O. Berg</i> , Norra finska skärgårdsflottiljen 1808–1809	56
<i>Alfred Westholm</i> , Slaget vid Lepanto i konsten	63
Medlemsförteckning över Sjöhistoriska Samfundet 31 december 1966 . .	105

*Utg. med stöd av Axel och Margaret Ax:son Johnsons stiftelse,
Herbert och Karin Jacobssons stiftelse och Delegationen
för militärhistorisk forskning*

UPPSALA 1967

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI AB

»Flottans arkiv» på Skeppsholmen

Några anteckningar till dess förhistoria och äldre historia

Av krigsarkivarie Bertil Broomé

I en uppsats i Historisk tidskrift 1886 behandlade Axel Zettersten Flottans arkiv på Skeppsholmen. Hans redogörelse för tillkomsten därav utgår från frågan om förvaringen av flottans räkenskaper. Enligt Zettersten skulle dessa till större delen ha funnits hos flottans överstyrelse, först amiralitetskollegiet och efter år 1803 förvaltningen av sjöärendena. »Tillsammans med registratur, ankomna handlingar m. m. förvarades dessa räkenskaper å vind och i källare i förvaltningens ämbetslokal Riddarholmen N:o 11, till dess på 1840-talet rum måste beredas för jämförelsevis yngre arkivalier. Då överflyttades omkring 12 000 band, huvudsakligen räkenskaper, till flottans station på Skeppsholmen.» Zetterstens här citerade redogörelse är endast delvis riktig, och det synes därför lämpligt att först något undersöka hur det förhöll sig med förvaringen av flottans räkenskaper i äldre tid.

Enligt den praxis som utbildats på 1500-talet och fick sin närmare utformning under det följande århundradet var det kammaren eller kammarkollegiet som reviderade samtliga statsräkenskaper och däribland även dem som hänförde sig till flottan. Sedan amiralitetskollegiet kommit till skulle där upprättas en amiralitetshuvudbok, som med vederbörliga verifikationer för revision insändes till kammarkollegiet. De sålunda överlämnade räkenskaperna återställdes sedan ej till amiralitetskollegiet utan arkiverades i kammarkollegiet.

Allteftersom räkenskaperna erhöilo en viss ålder överfördes de inom detta ämbetsverk till kammararkivet, medan de yngre flottans räkenskaper förvarades i det s. k. andra avräkningskontoret. Kammarkollegiet var inrymt i slottet, men ämbetsverkets handlingar synas ej i någon märkbar utsträckning ha drabbats av slottsbranden 1697. De i kammararkivet förvarade räkenskaperna, bl. a. flottans, överfördes s. å. till amiralitetshuset på Skeppsholmen, varifrån de på 1750-talet återställdes till kollegiet i samband med dess inflyttning i kungshuset på Riddarholmen.¹ Ett på 1660-talet upplagt

¹ N. G. Wollin, Amiralitetshuset på Skeppsholmen, HT 1947, s. 270 ff.

och sedermera successivt kompletterat register över de i kammararkivet förvarade räkenskaperna visar, att flottans räkenskaper t. o. m. 1726 voro överlämnade dit.² Någon ytterligare leverans torde aldrig ha skett, utan fortsättningen av dessa räkenskaper stannade i andra avräkningskontoret. Det är att märka, att detta kontor var arkivdepå för flottans räkenskaper även sedan revisionen av dessa 1695 övertagits av ett särskilt ämbetsverk, kammarrevisionen, från 1799 benämnt kammarrätten.³ Då kammarkollegiet 1755 flyttade till kungshuset på Riddarholmen, medfördes de i andra avräkningskontoret förvarade räkenskaperna dit.

Gallringar 1802–1805

Kungshuset, där kammarkollegiet var inrymt, brann 1802. De i andra avräkningskontoret förvarade räkenskaperna för flottan synas på det hela taget ha blivit oskadade. Däremot förstördes en del aktuella räkenskaper i kammarrätten, som hade sina lokaler i en intill kungshuset gränsande, likaledes av branden drabbad byggnad, det s. k. Cruusiska huset. På detta sätt förklaras bl. a. de stora luckorna i räkenskapsserierna för örlogsflottan 1794–1799, Stockholmseskadern 1795–1799, Göteborgseskadern 1795–1799, Sveaborgseskadern 1792–1799 och Åboeskadern 1792–1799.⁴

Eldsvådan väckte inom kammarkollegiet en livlig diskussion om eventuella åtgärder till framtida skydd av de under ämbetsverkets vård stående handlingarna. I det sammanhanget aktualiserades även frågan att gallra sådana handlingar, som voro »odugliga». Kungl. Maj:t biföll den 18 november 1802 en dagen förut daterad underdånig framställning från kammarkollegiet att få avlämna sådana handlingar till krigskollegiet för att användas till s. k. patronpapper.⁵

Ett gallringsförslag, som upprättades i andra avräkningskontoret, innefat-

² Förteckningar, serie I. Generalregister, Civila och militära huvudsakl. centrala räkenskaper, vol. 2, ämbetsarkivet. KA

³ Om förhållandet mellan kammarkollegiet och kammarrevisionen (kammarrätten) se S. Olsson, Kammarrätten såsom arkivförvaltande myndighet, Donum Boëthianum.

⁴ Kammarrätten t. K. Maj:t 11.12.1802, bilaga 6. Jfr Å. Kromnow, Arkivbranden på Riddarholmen 1802. En av de största brandkatastroferna i svensk arkivhistoria (Donum Boëthianum, s. 187 f.).

⁵ Koncept till underdåniga skrivelser 17.11.1802, Kungl. brev 18.11 s. å., Kammarkollegiets arkiv. Jfr B. Broomé, Patronpapperet — ett stycke arkivhistoria, Arkiv, samhälle och forskning, 6, 1961, s. 11 f.

tade vad avser flottan hovjaktvarvsräkningar 1740–1755, Stockholms amiralitetsräkenskaper 1719, 1733–1753 tillsammans 142 volymer, Karlskrona amiralitetshuvudböcker 1687–1689, 1712–1718, 1732, 1735–1739, 1741–1744 tillsammans 20 band jämte 214 band verifikationer samt Göteborgs amiralitetshuvudböcker 1715, 1716, 1735, 1736, 1738–1744 med verifikationer för vissa år tillsammans 23 band. Kollegiets beslut med anledning av förslaget blev beträffande sjömiliteräkenskaperna, att kommitterade för arméns flottas ärenden skulle höras om den ifrågasatta gallringen av Stockholms amiralitetsräkenskaper. Skrivelse härom avgick samma dag.⁶ Beträffande hovjaktvarvsräkningarna samt Karlskrona- och Göteborgsräkenskaperna ansågs tydligen ej någon motsvarande åtgärd vara nödvändig; i likhet med militiehuvudböcker, fältstatsböcker och regementsräkningar ansåg sig kollegiet utan vidare förfrågan kunna gallra desamma. Från kommitterade för arméns flottas ärenden anlände snart svar, daterat den 10 december 1802.⁷ De till gallring ifrågasatta amiralitetsräkenskaperna från Stockholm härrörde från en tid, som låge långt före den då arméns flotta inrättades och tjänade därför ej till någon upplysning i vad som rörde arméns flottas senare tillkomna räkenskaper. Kommitterade ville ej mottaga dem till förvaring. Under sådana förhållanden beslöt kammarkollegiet den 17 december 1802, att de skulle överlämnas till krigskollegiet för att på sätt kungl. brevet 18 november s. å. innehöll användas till patronpapper. Det har tyvärr ej varit möjligt att följa förloppet av detta gallringsbesluts genomförande. Det bevarade materialet visar, att en och annan volym, stundom hela årgångar, räddats undan förstörelsen.⁸

Gallringen av flottans räkenskaper i kammarkollegiet fortsatte. Arkivinspektoren i kammararkivet Johan Salenius föreslog i ett till kammarkollegiet ställt memorial, att från kammararkivet borde avskiljas bl. a. amiralitetets räkenskaper för åren 1658–1726. Kollegiet beslöt den 16 augusti 1803 under hänvisning till sin året förut fattade resolution, att dessa handlingar borde användas till patronpapper.

Gallringen kom att verkställas först två år senare. Kammarkollegiet översände den 12 augusti 1805 till krigskollegiet förteckningar över ifrågava-

⁶ Kommitterade för arméns flottas ärenden, Ink. handl. 1802 nr 1076, Kra.

⁷ Kommitterades konceptregistratur.

⁸ Krigskollegiet underrättades ganska snart om K. Maj:ts beslut den 18 november 1802. En avskrift av det kungliga brevet upplästes den 30 november i generalfälttygmästaredepartementet och den 3 december 1802 i plenum (Generalfälttygmästaredepartementets protokoll och krigskollegiets annotationsbok, Kra).

rande räkenskaper, vilka tillsammans utgjorde 4 702 band. Krigskollegiet uppdrog åt adjutanten i artilleridepartementets militärkontor kapten C. G. Berg att hos Salenius göra sig underrättad om vilka och hur många av de å förteckningarna upptagna handlingarna, som voro av den beskaffenhet, att de kunde användas till patronpapper. Berg föreslog efter besiktning en fördelning av volymerna mellan artilleriförråden i Stockholm, Göteborg, Kristianstad, Helsingfors och Åbo. Om transporterarna dit bleve för kostsamma, kunde handlingarna t. v. lagras i Stockholm. I kruthuset nr 5 fanns på vinden tillräckligt utrymme för de för artilleriförrådet i Stockholm avsedda banden; resten kunde placeras i de andra kruthusen. Då i Åbo rådde särskild brist på patronpapper borde transporten dit dock ordnas med det snaraste. Volymerna borde transporteras bundna; kollegiet avlog ett anbud på banden från sin bokbindare. Bergs memorial låg till grund för kollegiets beslut. Den 5 september 1805 kvitterades de 4 702 volymerna i Stockholms arkli.⁹

En granskning av leveransförteckningarna visar, att gallringen vad flottans räkenskaper beträffar kom att utsträckas utom ramen för beslutet 1803. Den omfattade nämligen räkenskaper ända från 1623. Slutåret blev 1725. Antalet gallrade räkenskaper för flottan var 1 032. Förteckningarna redovisa räkenskaperna år från år uppdelade på huvudböcker och verifikationer. En och annan av volymerna har även i detta fall undgått förstörelsen. Spridda volymer kvarstannade i kammararkivet och äro fortfarande bevarade.¹

En förteckning på ytterligare i andra avräkningskontoret förvarade »nyttiga» handlingar avseende tiden t. o. m. år 1782 överlämnades den 28 maj 1804 till kammarrätten med förfrågan om något hinder kunde möta för deras användning till patronpapper.² Kammarrätten framkastade i sitt svar, att de räkenskaper som tillhörde krigskollegiet och flottorna borde överlämnas till sina »huvudverk», där de bekvämligast kunde förvaras. Med anledning härav fick avräkningskontoret den 18 juni 1804 kammarkollegiets uppdrag att lämna utdrag ur kontorets förteckning på bl. a. *dels* de räkenskaper som efter kontorets tillstyrkande och kammarrättens yttrande kunde umbäras och användas till patronpapper, *dels* de räkenskaper, som väl ej

⁹ Krigskollegiets artilleridepartement, avgjorda mål 1805 nr 920 och nr 950. De kvitterade förteckningarna finnas i KA:s ämbetsarkiv bland Leveranser från KA till kammarkollegiet m. fl. ämbetsverk och arkiv.

¹ Om dessa volymer se nedan angående leveranser från kammarkollegiet till flottans arkiv på Skeppsholmen.

² Källor för det följande Kammarkollegiets protokoll 18.6, 30.7.1804; Krigskollegiets artilleridepartement, föredragningslistor 1804, s. 667; Stockholms tygstation, Ankomna brev 1804, Kra.

vid revisionen eller för annan upplysning i kammarrätten ansåges nyttiga men dock komme att vårdas av de verk och stater varunder de hörde. Memorial härom från kontoret behandlades i kammarkollegiet den 30 juli 1804. Förteckningen över de till patronpapper upplåtna räkenskaperna skulle överlämnas till krigskollegiet, förteckningen över amiralitets- och sjömilitieräkenskaperna skulle överlämnas till förvaltningen av sjöärendena med begäran att räkenskaperna där måtte förvaras. Det bör uppmärksammas, att på den första förteckningen trots kammarrättens förslag ändock voro upptagna amiralitetsräkenskaper för Stockholm 1754–1757 och för Göteborg 1745–1758, som alltså utdömdes till gallring.

Framställningen till krigskollegiet föredrogs därstädes den 20 augusti 1804. Tygmästare Palm i Stockholms arkli fick mottaga förteckningen för att med ledning därav på ort och ställe utröna om de ifrågavarande räkenskaperna kunde användas till patronpapper samt överenskomma om deras avhämtande. Handlingarna skulle i brist på tillräckligt fuktfritt rum i rustkammarförrådet uppläggas och förvaras å vinden över stora tyghuset på artillerigården.³ Den 25 oktober 1804 rapporterade tygmästaren i Stockholm, att han från kammarkollegiet mottagit 250 volymer patronpapper, som upplagts i tyghuset på artillerigården.⁴

Samtidigt begärde kammarkollegiet, att förvaltningen av sjöärendena till förvaring skulle mottaga örlogsflottans räkenskaper 1745–1782, sammandrag över sjö- och landtullkamrarnas samt lotskontorets båkmedelsräkningar 1766–1782, dockbyggnadens i Karlskrona kassaräkningar 1759–1782 och materialräkningar 1758–1782 samt arméns flottas eskaders räkningar 1758–1782.⁵ Förvaltningen svarade omgående, att utrymme ej fanns för ifrågavarande volymer, emedan överståthållarämbetet begagnade en del av den ämbetsbyggnad, som förvaltningen egentligen ensam skulle använda. Så snart de av överståthållarämbetet utnyttjade rummen bleve avhysta, skulle förvaltningen låta avhämta de ifrågavarande räkenskaperna. En skrivelse till överståthållarämbetet synes emellertid ha blivit lämnad utan avseende, trots att förvaltningen bönade för de i kammarkollegiet förvarade »i flere afseenden nödige räkenskaper».⁶ Ehuru kammarkollegiet alltså fick avslag på sin framställning, synes ämbetsverket ej ha tillgripit den nära till hands liggande alternativa utvägen att låta gallra det ifrågavarande räkenskapsmaterialet.

³ Stockholms tygstation, Ankomna brev 1804.

⁴ Krigskollegiets artilleridepartement, avgjorda mål 1804 nr 849.

⁵ Förvaltningen av sjöärendena, plenum, ink. handl. 1804 nr 164, Kra.

⁶ Förvaltningen av sjöärendena, konceptregistratur 17.8.1804.

Kammarkollegiets framstöt 1804 är intressant såtillvida som det är det första kända tillfället som frågan på allvar väcks att den marina överstyrelsen — sedan den kamerala revisionen verkställts — borde vara förvaringsplats för flottans räkenskaper.

Innan framställningen går vidare, synes det vara lämpligt att söka sammanfatta resultatet av de under åren 1802–1805 verkställda gallringarna. Av flottans reviderade räkenskaper spolierades nu i stort sett följande årgångar: örlogsflottan Stockholm–Karlskrona t. o. m. 1725 samt 1732–1744 (partiellt), Stockholms amiralitetsräkenskaper 1719, 1733–1757 samt Göteborgs amiralitetsräkenskaper 1715, 1716, 1736–1758. Vad som för dessa år finns kvar är endast fragment, som av tillfälligheter räddats undan förstörelsen. Det bör i detta sammanhang påpekas, att en eller annan volym väl kan ha räddats efter överlämnandet till arkliet. En sådan proveniens hade möjligen en samling räkenskaper, som 1902 påträffades på vinden i arméförvaltningens hus och som åtminstone delvis bestod av sådana handlingar, som 100 år tidigare utdömts som gallringsbara. Av dessa volymer levererades de som rörde sjömiliten 1903 till flottans arkiv på Skeppsholmen.⁷

Räkenskapernas förflyttning till flottans arkiv på Skeppsholmen

År 1826 indrogs andra avräkningskontoret i kammarkollegiet, och kammarrätten blev en självständig arkivförvaltande myndighet. Därvid aktualiserades frågan om förvaringen av de i kontoret befintliga räkenskaperna. I skrivelse den 14 december 1825 uppmanade Kungl. Maj:t kollegiet att skyndsamt inventera de i kontoret förvarade räkenskaperna och handlingarna och tillse att dessa måtte överlämnas till vederbörande.⁸ Till den ändan hänvände sig kollegiet till förvaltningen av sjöärendena med en anhållan att avhämta åtskilliga av flottornas räkenskaper. Denna gång kunde förvaltningen ej vägra. Redan i oktober och december 1826 skedde leveransen av de berörda arkivalierna. Enligt reversalet överlämnades nu 144 volymer lots- och fyringsstatsmedelsräkenskaper 1760–1802, cirka 3 500 volymer örlogsflot-

⁷ Reversal 20.4.1903, ämbetsarkivet, Flottans arkiv på Skeppsholmen. Jfr Arméförvaltningens civila departement, avgjorda mål 1903 nr 1389. En konceptförteckning över hela det på arméförvaltningens vind påträffade materialet finns i krigsarkivets ämbetsarkiv (F VI Handlingar rörande arkiv och bibliotek i Sverige, arméförvaltningen — Wredeska arkivet).

⁸ Kungliga brev, Kammarkollegiets arkiv.

tans i Karlskrona räkenskaper 1638, 1669, 1670, 1673, 1674, 1676, 1679, 1688–1694, 1697–1719, 1729, 1732, 1735–1739, 1741–1814, över 200 volymer räkenskaper för amiralitetet i Stockholm 1754–1782, 1787–1792, 1794, 1796, 1800–1807, 1810 och 1812, räkenskaper för Göteborgs eskader 1776, 1779, 1782, 1784, 1788–1790, 1800–1807, 1811, räkenskaper för Malmö eskader 1805–1807, 1810, Finska eskaderns räkenskaper 1763–1766, 1770–1780, 1788, 1795, räkenskaper för Sveaborgs eskader 1785–1791, 1795, 1800–1807, räkenskaper för Åbo eskader 1800–1806 samt slutligen diverse räkenskaper. Tillsammans räknade leveransen 4 210 band och 114 buntar.¹

1826 års leverans betecknar en betydelsefull händelse i de marina arkivaliernas historia. Det var första gången som flottans överstyrelse själv fick ansvaret för förvaringen av de reviderade marina räkenskaperna. Kammarkollegiet och kammararkivet avkopplade sig själva som arkivdepåer för dessa handlingar. Denna ståndpunkt kom till ett klart uttryck i en hänvändelse, som gjordes av kammarrätten samma år som den nyss nämnda leveransen från kammarkollegiet till förvaltningen av sjöärendena kom till stånd.

I och med att kammarkollegiets andra avräkningskontor indrogs, upphörde kammarrättens sedan gammalt utnyttjade möjlighet att efter verkställd revision där placera de insända räkenskaperna. I en skrivelse till förvaltningen av sjöärendena den 16 november 1826 framhöll kammarrätten denna omständighet och meddelade samtidigt, att kammararkivet vägrat mottaga militära redogörelser. Kammarrätten anhöll, att förvaltningen måtte vidtaga anstalter att, såvida utrymmet i detta arkiv medgäve, flottans räkenskaper efter slutad granskning hädanefter måtte på anmälan av kommissarien i fjärde revisionskontoret mottagas till förvar av vederbörande tjänsteman i förvaltningen.² Till svar härpå meddelades, att förvaltningens arkiv efter den omfattande leveransen från kammarkollegiet var så belastat att där ej kunde mottagas några räkenskaper från kammarrätten. Samtidigt förklarade förvaltningen sig under nästkommande sommar vilja låta anställa undersökning och utgallring av de handlingar med vilka arkivet var uppfyllt.³ Efter nära två år lämnade så förvaltningen ett definitivt avslag på kammarrättens framställning.⁴ Avslaget framkallade den största förlägenhet i sistnämnda ämbetsverk, som omedelbart gjorde en ny hemställan hos förvaltningen av

¹ Leveranser från kammararkivet till krigsarkivet och flottans arkiv, KA:s ämbetsarkiv.

² Förvaltningen av sjöärendena, ink. handl. 1826 nr 757.

³ Konceptregistratur 27.11.1826.

⁴ Konceptregistratur 6.10.1828.

sjöärendena. Kammarrättens uppgift vore att i underlydande revisionskontor granska men ej *förvara* kronans räkenskaper.⁵

Kammarrättens upprepade påtryckningar fingo betydelsefulla verkningar för förvaltningens av sjöärendena arkiv. Som en omedelbar följd av den sista framställningen framlade förvaltningen i en underdånig skrivelse den 10 november 1828 sina arkivproblem. Det kan vara värt att referera dess huvudsakliga innehåll, då man här får en ganska god uppfattning av förvaltningens ställning som arkivdepå. Ämbetsverket redogjorde nämligen för de olika beståndsdelarna i sitt arkiv. Utom de egna handlingarna bestod detta av f. d. amiralitetskollegiets arkiv, en samling handlingar rörande arméns flotta, som överlämnats från krigskollegiet, och slutligen de från kammarkollegiet levererade arkivalierna. Då något utrymme ej fanns, såg sig förvaltningen ej kunna förorda någon annan utväg än en gallring av obehövliga handlingar. Denna borde verkställas av en representant för förvaltningen och en för kammarrätten. Uppgift på utgallrade handlingar borde lämnas till kammarrätten. Förvaltningen hemställde även, att Kungl. Maj:t för framtiden måtte förordna, att verifikationerna, sedan räkenskaperna granskats i kammarrätten, i framtiden måtte förstöras före huvudböckernas överlämnande till förvaltningens arkiv.

Kungl. Maj:ts resolution på ifrågavarande framställning lät vänta på sig. Kammarrätten gjorde en ny påminnelse hos förvaltningen den 11 juni 1830. Ämbetsverket fann ej någon annan utväg än att vidtaga åtgärder för att genom inredande av ytterligare arkivlokaler bereda utrymme för de över alla bräddar svällande arkivmängderna. I denna avsikt inreddes ett särskilt rum i flottans tyghus på Skeppsholmen. Den 7 november 1831 kunde förvaltningen meddela kammarrätten, att stationschefen i Stockholm blivit anmodad att, sedan arkivrummet iordningställts, meddela kammarrätten därom, på det att de ifrågavarande räkenskaperna skulle kunna avhämtas med en slup. Förvaltningens åtgärder sanktionerades den 26 november s. å. av Kungl. Maj:t, som samtidigt avslög den tre år tidigare gjorda framställningen om gallring.⁶ Det bör framhållas, att avslaget grundade sig på de betänkligheter mot gallringen, som framfördes av en minoritet just inom kammarrätten.⁷

Leveransen från kammarrätten till tyghuset på Skeppsholmen ägde rum i slutet av september 1832. Den omfattade omkring 2 700 volymer, framförallt räkenskaper för Karlskrona station 1811–1827, Stockholms station

⁵ Förvaltningen av sjöärendena, ink. handl. 1826 nr 757.

⁶ Kungl. brev, Förvaltningen av sjöärendena.

⁷ Jfr S. Olsson, a. a.

1810–1826, Göteborgs station 1809–1826, Stralsunds station 1808–1811, Malmö station 1805–1807, 1810–1812, diverse kommissariatsredogörelser m. m. 1810–1814 och sjöexpeditionsredogörelser 1808–1809.

Leveransen från kammarrätten ägde rum, innan tyghuset på Skeppsholmen var ordentligt inrett med hyllor. Handlingarna måste staplas på varandra. Först i slutet av år 1833 kunde stationsbefälhavaren i Stockholm efter upprepade påstötningar anmäla, att rummet på tyghusets vind var färdigställt.⁸

Det var alltså kammarrättens påtryckningar — som i sin tur ytterst bottade i indragningen av kammarkollegiets andra avräkningskontor — som ledde till upprättandet av flottans arkiv på Skeppsholmen år 1832. Till den nya arkivdepån överfördes efterhand flottans räkenskaper i en betydande omfattning. Leveranserna från kammarrätten fortsatte successivt allteftersom revisionen där avslutats. Den praxis som inletts på 1830 talet har fortsatt ända in i vår tid.

Även på annat sätt tillfördes emellertid arkivdepån räkenskaper. Förvaltningen av sjöärendena torde ganska snart — ovisst dock vid vilken tidpunkt — dit ha överlämnat en stor del av de räkenskaper, som 1826 mottagits från kammarkollegiets andra avräkningskontor.⁹ En hel del räkenskaper förvarades dock allt fortfarande hos förvaltningen. Ännu år 1859 och 1871 skedde nämligen därifrån till arkivet på Skeppsholmen leveranser, som omfattade även äldre räkenskaper.¹ Det bör beaktas, att förvaltningen av sjöärendena samtidigt med de reviderade räkenskaperna sannolikt även levererade kontorsarkivalier, som aldrig varit insända för revision.

Då kammararkivet år 1850 skulle utrymma ett rum i kungshuset, uppstod frågan om att befria arkivet från en del äldre räkenskaper, bl. a. sådana som tillhörde amiralitetet. Kungl. Maj:t beslöt med anledning av framställning från kammarkollegiet, att räkenskaperna borde ordnas och att de som avsågo flottan borde avlämnas till förvaltningen av sjöärendena, om detta ämbetsverk vore i tillfälle att mottaga och bereda utrymme för dem. Överenskommelse härom nåddes snart mellan de båda verken. I december 1850

⁸ Förvaltningen av sjöärendena, ink. handl. 1832 nr 660.

⁹ Dåvarande registratorn och aktuarien i förvaltningen Fredrik Hallström påpekade 1840, att förvaltningens eget arkiv borde sparas för egna handlingar medan räkenskaper kunde placeras i tyghuset på Skeppsholmen. Se utlåtande bland inkomna handlingar 1840 nr 565, Förvaltningens av sjöärendena arkiv. — År 1850 uppskattades antalet volymer i tyghuset till 12 000, se konceptregistratur 30.7.1850, *ibid*.

¹ Schultzbergs nedan omtalade förteckning s. 78; Förvaltn. av sjöärendena, ink. handl. 1870 nr 439, konceptregistratur 13.1.1871 (förteckning över 1871 års leverans ligger lös i Schultzbergs förteckning nr 1).

överlämnades 777 volymer från kammararkivet till förvaltningen. Leveransen bestod bl. a. av räkenskaper från både 1600- och 1700-talen. En hel del volymer synes ha varit av den art att de föllo under 1802 och 1803 års gallringsbeslut men av någon anledning då blivit förgätna. Hur mycket av flottans räkenskaper som fortfarande rymdes i kammararkivet visas därav, att kanslisten sedermera sekreteraren i lotsstyrelsen Albin Johansson på kammarkollegiets uppdrag i kammararkivet lyckades uppleta ytterligare 142 volymer, som 1854 överlämnades till arkivet på Skeppsholmen. Ännu långt senare tillfördes detta arkiv gamla räkenskaper för flottan. På 1880-talet överlämnades de s. k. skeppsgårdshandlingarna för tiden 1541–1640 från kammararkivet. Samma proveniens hade säkerligen de strödda räkenskaper rörande flottan, som ingingo i de omfattande sändningarna från krigsarkivet på 1880-talet.

Ordnings- och förteckningsarbeten. Gallringar och leveranser från arkivet på Skeppsholmen

Det dröjde ganska länge innan några ordnings- och förteckningsarbeten kunde företagas i arkivet på Skeppsholmen. År 1850 gjorde förvaltningen av sjöärendena i samband med den nyss berörda överflyttningen från kammararkivet en underdånig framställning om gratifikation till någon e. o. tjänsteman, som skulle kunna ordna och förteckna handlingarna i tyghuset. Framställningen bifölls, och förvaltningen anförtrodde uppdraget åt bokhållaren Carl Olof Schultzberg. Stationsbefälhavaren i Stockholm anmodades att lämna denne erforderligt bistånd.²

Schultzbergs ordnings- och förteckningsarbete pågick under 1850-talet, samtidigt som tyghuset undergick en genomgripande reparation, som fick till följd att utrymmet för de där förvarade arkivalierna ökades. Schultzbergs arbete resulterade i en stor förteckning med titeln »Arkivet – 1860» (förteckning nr 1).³ Förteckningen upptager till största delen räkenskaper. Sidorna 1–70 redovisas räkenskaper 1638–1851 kronologiskt ordnade och inom varje år upptagande de olika örlogsstationernas och eskadrarnas räkenskaper. Den nyss berörda accessionen från förvaltningen av sjöärendena 1859

² Förvaltningens av sjöärendena konceptregistratur 30.7, 1.8, 30.8.1850, Kungl. brev 15.8.1850, Förvaltningens av sjöärendena arkiv.

³ Förteckningen föreligger i två exemplar dels i Kra dels i flottans arkiv på Skeppsholmen. De nedan lämnade uppgifterna äro hämtade ur Kra:s exemplar som är utförligare med avseende på senare accessioner.

avseende åren 1600–1852 och omfattande räkenskaper och andra handlingar förtecknades sid. 78–98v. Särskilt förtecknades de senare accessionerna från kammarrätten omfattande räkenskaper 1852–1860 (s. 99–106). Allt fortfarande redovisades de olika stationerna inom varje år. Den schultzbergska förteckningen kompletterades successivt med nytillkomna accessioner av den nye arkivvårdaren vid arkivet på Skeppsholmen, Axel Zettersten. Förtecknade äro sålunda följande förvärv, som åtminstone delvis torde ha innehållit även reviderade räkenskaper: från krigsarkivet januari 1881 (s. 106v.–113v.), 19 november s. å. (s. 114–116), september 1882 (s. 116), mars 1883 (s. 116), januari 1884 (s. 116v.–117v.), från kammararkivet augusti 1882 (s. 118) och från riksarkivet september 1882 (s. 118v.). Efterhand upplades ytterligare en volym med förteckningar (förteckning nr 2) över arkivet på Skeppsholmen.⁴ I denna redovisades — på samma sätt som de äldre årgångarna — de fortsatta leveranserna av flottans reviderade räkenskaper, nämligen för åren 1861–1881. I en särskild förteckning (förteckning nr 3, försedd med register i särskilt band) upptogs de äldre handlingar (huvudsakligen åren 1645–1803), som år 1879 överflyttades från marinförvaltningen till flottans arkiv på Skeppsholmen. I denna leverans ingingo även räkenskaper, som sannolikt tillhörde den reviderade sviten.

Sedan Axel Zettersten blivit föreståndare för arkivet på Skeppsholmen, var tiden inne för ett mera systematiskt ordnings- och förteckningsarbete, som även kom att i viss utsträckning beröra de i arkivet förvarade reviderade räkenskaperna. I sin tidigare citerade uppsats om Flottans arkiv på Skeppsholmen (HT 1886) redogjorde Zettersten för avdelningarna och underavdelningarna (bokstäver och siffror) i sitt ordnings- och förteckningssystem. Zettersten hade tidigare avsett att använda ett annat littereringssystem (se hans förteckning över flottans arkiv 10.4.1880, ink. handl. 1885 nr 342, Stationsbefälhavaren i Sthlm, Kra). Fram till 1914 hade förteckningar upprättats över en del av avdelningarna. Under signa D 11 och I 11 och 14 redovisades reviderade räkenskaper.⁵ Zetterstens ordningsarbeten sönderbröto delvis trots hans uppenbara strävan att hålla samman de olika myndigheterna som enheter de ursprungliga sammanhangen. Som exempel kan nämnas att vid uppordnandet av Stockholms stationsarkiv de reviderade räkenskaperna samman-

⁴ Även denna i två exemplar, dels i Kra, dels i arkivet på Skeppsholmen. I detta fall är sistnämnda exemplar utförligare, då där äro antecknade åtskilliga accessioner 1886–1891.

⁵ S. Bergh, Utredning angående flottans stations i Stockholm arkiv, Meddelanden från Riksarkivet, ny följd, ser. I, 4, s. 231 f.

fördes med de på stationen förda räkenskapsvolymerna, vilka med stationsarkivet levererats till flottans arkiv.

Allteftersom leveranserna till flottans arkiv växte, aktualiserades utrymmesproblemet i tyghuset. Genom tillbyggnadsarbeten på 1880-talet skapades visserligen ytterligare plats, men det förslog ej långt. På två vägar sökte man lösa problemet: genom gallring och genom leveranser till andra myndigheter.

Då Schultzberg 1850 fick i uppdrag att ordna handlingarna i flottans arkiv, framhöll Kungl. Maj:t att förvaltningen av sjöärendena borde ombesörja, att alla sådana handlingar fränskildes som ansågos ej vidare behöva förvaras.⁶

Schultzberg arbetade efter de givna direktiven. Han undantog över 7 000 volymer, vilka enligt hans förmenande voro gallringsbara. Förteckningen över dessa handlingar innefattade vad räkenskapsmaterialet beträffar framför allt verifikationer till förråds- och uppbördsräkenskaper. I en underdånig skrivelse den 6 november 1860 hemställde förvaltningen av sjöärendena, att de utgallrade handlingarna skulle få försäljas som makulatur. Förvaltningen föreslog emellertid samtidigt — i anslutning till ett utlåtande av riksantikvarien B. E. Hildebrand, kapten A. R. von Feilitzen och överkommissarien C. Y. Trolle, som granskat Schultzbergs arbete — att kammarrätten och chefen för riksarkivet borde få yttra sig över gallringen. Kungl. Maj:t beviljade förvaltningens framställning, »egande I att med wederbörande myndigheter skriftwexla i afseende på hvad af de till försäljning fränskiljda handlingar må finnas böra utgallras och vidare bevaras».

Förvaltningen tillskrev den 18 december 1860 riksarkivarien Nordström och kammarrätten. Den förre svarade den 4 april påföljande år efter granskning av förteckningen över de till gallring föreslagna handlingarna, att bland dessa ej funnos några av den beskaffenhet, att de kunde anses böra tagas i anspråk för riksarkivets samlingar. Mot denna likgiltighet för gallringen kontrasterade bjärt kammarrättens utlåtande den 5 september 1861, som helt grundade sig på en undersökning av advokatfiskalen, f. d. amanuensen i riksarkivet och hos kungl. samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandaviens historia, f. d. professorn i kamerallagfarenhet C. A. Juel och revisionskommissarien C. U. Roos af Hielmsäter. Juels och Roos' memorial, daterat den 30 augusti 1861, saknade ej en viss kritik mot Schultzbergs arbete. De handlingar som denne fränskilt voro uppstaplade i två stora högar på en

⁶ Kungl. brev 15.8.1850, Förvaltningen av sjöärendena.

vind utanför arkivlokalen. Där fanns även en ganska betydlig mängd fullkomligt oordnade lösa handlingar, om vilka man kunde få blott den ytligaste kännedom. Ehuru enligt Schultzbergs omdöme där ej skulle finnas några handlingar värda att bevaras, hade ej desto mindre bibliotekarien Klemming på Kungl. biblioteket — som besett arkivet för att där eventuellt tillvarata gamla tidningar — ur dessa papper framletat en mängd journaler förda på kronans fartyg, vilka han, »visserligen med rätta», ansett kunna innehålla många både viktiga och intressanta upplysningar. Kammarrätten avstyrkte av flera skäl kategoriskt den föreslagna gallringen. Förvaltningen av sjöärendena hade ej annat än att stävja sin gallringsiver. Med anledning av vad i ärendet förekommit anmodade förvaltningen den 20 december 1861 stationsbefälhavaren i Stockholm att låta vidtaga åtgärder för handlingarnas förvarande tills vidare på lämpligt sätt. De på detta sätt fränskilda handlingarna räddades alltså vid detta tillfälle från gallring. De blevo emellertid ej införda i de schultzbergska förteckningarna. Det är all anledning förmoda att förvaringen av de utmönstrade arkivalierna kom att lämna mycket övrigt att önska och att detta är förklaringen till de spridda luckor som fortfarande kunna spåras i det ifrågavarande beståndet.

Det kom att dröja ganska länge, innan gallringsfrågan på nytt aktualiserades. Initiativet kom nu från riksarkivet och ledde efter utredning av arkivarien Severin Bergh och föreståndaren för flottans arkiv marinintendenten Harald Sandahl till att Kungl. Maj:t den 12 september 1913 medgav en omfattande gallring i arkivet. Gallringsbrevet innebar, att ur de till flottans stationer i Stockholm och Karlskrona hörande räkenskaper för tiden efter 1850 finge med tjugofemårig gallringsfrist utgallras inkomstverifikationer, avlöningsuträkningar, verifikationer till fartygsredogörelser, leverantörers räkningar samt verifikationer till förrådsräkenskaper och sammandragen av dessa räkenskapers debet- och kreditverifikationer. Gallring av ifrågavarande verifikationsmaterial verkställdes för tiden 1851–1910. I senare tid har gallringsfrågan på nytt aktualiserats. Även nu blev det de reviderade räkenskaperna som kommo att sitta emellan. På grundval av utredningar av 1940 års arkivsakkunniga utfärdade Kungl. Maj:t den 5 mars 1943 bestämmelser angående gallring av verifikationer rörande försvarsväsendets räkenskaper. Denna gallring tog sikte på för revision insända verifikationer till medels- och förrådsräkenskaper under fredsorganisation vid marindistriktet och örlogsvarven, kustartilleriets förband, tyg- och fortifikationsförvaltningarna vid Stockholms, Blekinge, Göteborgs och Gotlands kustartilleriförsvar, intendenturförvaltningen vid Stockholms kustartilleriförsvar samt förvaltningen vid

Hemsö kustartilleriförsvar ävensom verifikationer till matinträttningarnas proviantuppbörder. Vidare omfattar gallringen verifikationer till medels- och förrådsräkenskaper under fredsorganisation vid fartyg på expedition ävensom förrådsräkenskaper vid fartyg på expedition. Gallringen sker med en tidsfrist på lägst 10 och högst 12 år. Från gallringen undantagas vissa handlingar och typexemplar. Gallringen avser tiden från 1901; i fråga om räkenskaperna för Stockholms och Karlskrona stationer från 1911 eller slutåret för den senast verkställda gallringen.

Vid sidan av gallringarna har flottans arkiv på Skeppsholmen avlastats genom leveranser — ej minst av reviderade räkenskaper — till riksarkivet och krigsarkivet. Räkenskaperna för flottans pensionskassa överlämnades 1889 (en kompletterande leverans skedde 1930) till pensionskassans arkiv, som numera förvaras i krigsarkivet.⁷ Den större delen av det äldre beståndet av reviderade räkenskaper befinner sig för närvarande i sistnämnda institution. I flottans arkiv återstå huvudsakligen blott räkenskaper för Karlskrona station 1841–1910 och de reviderade räkenskaperna i sin helhet för åren 1914–1919 och 1939–1945.

Den föregående framställningen har bl. a. sökt visa de öden som flottans reviderade räkenskaper genomgått under århundradenas lopp. Genom gallringar har materialet avsevärt nedbringats. Eld och brand har ytterligare bidragit till att gå hårt fram över arkivalierna. Genom dålig förvaring och täta omflyttningar har arkivvården blivit eftersatt. Många volymer kunna dessutom under årens lopp ha gått förlorade av andra anledningar än de nyss nämnda. Zettersten uppger 1886, att flera arkivalier under de närmaste åren dessförinnan till följd av bristande tillsyn förkommit ur flottans arkiv på Skeppsholmen, och det är ej omöjligt att en och annan lucka i den reviderade räkenskapsserien kan förklaras på detta sätt.

⁷ Reversal 10.9.1889 i flottans arkiv på Skeppsholmen, ämbetsarkivet.

Nils Abraham Bruncronas dagboksanteckningar

Av stadsarkivarie Nils Staf

Nils Abraham Bruncrona, vars dagboksanteckningar i två utdrag komma att meddelas i det följande, var son till juris professorn Olof Rabenius och Anna Christina Bruncrona.¹ Fadern är ett i den svenska juridikens historia mycket känt och aktat namn. Han hann dock aldrig att bringa till fullbordan alla de olika storslagna arbeten som han planlagt eller påbörjat. Han ägde icke blott ett klart huvud, en lycklig stil och en sällsynt litteraturkännedom, utan även en ovanlig arbetsförmåga. Hans arbeten, som alla först utkommo i disputationens form, röra sig mest om processrätten, men även om allmän svensk rätt, civilrätt och rättshistoria.

Inom Uppsala universitet blev Rabenius 1755 först vice akademisekreterare, därefter 1759 notarie vid juridiska fakulteten och 1760 akademiombudsman. 1766 utnämndes han till professor med bibehållande av sysslan som akademiombudsman.²

I maj 1770 flyttade Rabenius med sin familj från Uppsala till Edeby akademiemman i Näs socken, som han fått i förläning av riksens ständer, för utarbetandet av ett arbete rörande lagstiftningens öden i Sverige från äldsta tider. I sina dagboksanteckningar berättar Nils Abraham Bruncrona, huru glad han var, när han fick sitta bakpå »chaisen och öppna grindarna, då Pappa emellanåt reste till och från Upsala». Vid ett tillfälle fick han följa med sin far till lärdomsstaden, då denne skulle uppvakta kronprinsen, dvs. den blivande Gustav III. Han smög sig upp på slottet och om vad som då hände, därom berättar han i dagboken följande: »Men som posterna ville förhindra mig att gå in i rummen, så kröp jag under de korsade gevären med sådan hastighet, att jag lyckligen inkom i salongen, där prinsen med sina gäster drack caffè, min far förvånad över min djärvhet gick genast emot mig för att leda mig ut men hindrades därifrån av prinsen, som i det stället gav mig 2:ne sockerbitar och klappade mig på huvudet, förmanandes mig att läsa flitigt så att Du min gosse kan bli lika lärd som Din far.»

¹ Anteckningar i fyra delar i kvartoformat. Förvaras hos kanslirådet Nils Hellenius, Stockholm.

² Jfr Annerstedt, Uppsala universitets historia III: 1, s. 338 f., 355, 410 f., III: 2 s. 301.

Rabenius fick icke leva länge. Efter ett besök i Stockholm i april 1772 återvände han till sitt hem för att bevista sin moders begravning³ och ådrog sig under hemresan en förkylning, som i maj s. å. medförde hans död vid 42 års ålder.⁴ Dagen innan döden inträdde kallade han till sig sin son, som därom ger en gripande skildring: »Vid framkomsten tog han min hand och sade att som han snart skulle dö, så ville han taga avsked av mig och giva mig sin välsignelse, varefter han med ömhet och rörelse förmanade mig till gudsfruktan, dygd och flit i mina studier och att jag som äldst alltid skulle beflita mig att med tiden bliva min sörjande moders tröst och glädje, mina syskons föresyn och att bli en bra och nyttig människa, varefter han lade sin kalla och darrande hand på mitt huvud och välsignade mig, varefter jag gråtande kysste hans hand och gick ut ur rummet.»

Familjen försattes genom familjefaderns bortgång i en svår och bekymmersam ekonomisk situation. Det visade sig, att sterbhusets skulder vida överstego tillgångarna. För att förnöja kreditorerna måste allt det som fanns i huset försälas på auktion. Med fyra barn stod nu änkan på bar backe. Men släktingar och vänner visade det ömmaste och vänskapsfullaste deltagande. Bruncrona nämner i sin dagbok särskilt professorskorna Låstbom och Christiernin, gifta med resp. professorn i praktisk ekonomi, sedermera domprosten Johan Andersson Låstbom och logices et metaphysices professor Pehr Niclas Christiernin.

Snart nog ändrades situationen till det bättre. Genom ingripande av Bruncronas moster Juliana Sofia, som var gift med överstelöjtnant Georg Ehrenmalm, erbjöds familjen att överflytta till Finland och bosätta sig på Korla, ett rusthåll, som tillhörde Ehrenmalm och som liksom hans eget boställe Saustila var beläget i Sagu socken. Så blev också bestämt, och den 14 augusti 1772 lämnade familjen Uppsala och kom sålunda att slå sig ned i Finland.

Efter avslutade studier fick Bruncrona en första militär utbildning vid livdragonregementet, där han 1776 blivit antagen till volontär. Han bevistade sommaren 1780 regementsmötet, men som han icke var adelsman — adlad först 1790 och adopterad på sin morfaders och svärfaders adliga namn och nummer — hade han icke någon förhoppning att bli officer vid livdragonerna. Han beslöt då att i stället söka sin lycka till sjöss och började läsa »för mig själv i sjövetenskaperna». Han tog så hyra som jungman på ett barkskepp, tillhörigt ett handelshus i Åbo, som med sin last var destinerat till Bordeaux. Under denna färd passerades Helsingör och när skeppet kom-

³ Hans moder Margareta Kalsenia hade avlidit 3.5.1772.

⁴ Rabenius avled 16.5.1772.

mit ut på Nordsjön möttes det av motvind och snöyra och häftiga stormar, så att det ofta måste driva utan segel. Sedan man nödgats söka norsk hamn gick skeppet i januari 1781 åter till havs, seglade i Engelska kanalen och ankrade i maj s. å. i Bordeaux. Där kommo, berättar han i sin dagbok, tullsnokarna ombord, kaptenen skulle genast gå i land och Bruncrona själv förordnades till skeppsstyrman. Livfullt skildrar han, huru han fick order att kläda sig i sin röda tröja och vita långbyxor och efter kaptenen bära »hans guldgalonerade kappa samt stå bakpå hyrvagnen, då hans nåd åkte». Sedan man anlant till det handelshus, dit lasten var destinerad, gick kaptenen att äta och att konversera de hyggliga mamsellerna i handelshuset, medan Bruncrona själv gick in köket och kurtiserade de »hygglige och snutfagra samt munviga jugfrurna, som ädelmodigt i mitt hungriga tillstånd trakterade mig både med mat och frukt». Sedan lasten var lossad fick han tillfälle att bese den vackra staden och även besöka en operaföreställning. Så lastades skeppet med proviant för franska flottans räkning i Västindien — det rörde sig om det pågående nordamerikanska frihetskriget, på vars sida Frankrike kämpade — men när man knappt hunnit till Azoriska öarna kom en fransk fregatt upp vid sidan med order att vända om till Bordeaux, emedan vapenvila slutits med England, vilket, kommenterar Bruncrona, »icke i någon måtto smakade mig väl».

Efter återkomsten till Bordeaux såldes skeppet. Besättningen fick tillsvidare stanna kvar i staden tills lägenhet för hemresa yppade sig. Till Stockholm anlände Bruncrona den 3 juli 1782, varefter han sedan reste hem till Finland. Under sin bortovaro hade han den 21 februari 1782 befordrats till sergeant på extra stat vid arméns flottas Sveaborgseskader.

För att som han skriver vinna sin framtida lycka och utkomst begav Bruncrona sig i början av 1783 till Sveaborg »för att bliva känd av vederbörande». Den 16 mars anlände han till bestämmelseorten, »tankfull och bekymrad över de öden, mig kunde förestå» säger han i sina anteckningar. Han blev emellertid väl mottagen och presenterade sig hos överstelöjtnant Ankarswärd. På dennes uppmaning började han läsa för professor Schultén för undergående av officersexamen. Efter avbrott i studierna för sjukdom absolverade han också den 14 november 1783 sjöofficersexamen. Den 19 december s. å. blev han så utnämnd till fänrik i arméns flotta, för vilken utnämning han ansåg sig stå i stor tacksamhetsskuld till den ovan nämnde Ankarswärd.

Efter att ha deltagit i några sjöexpeditioner till Gotland blev Bruncrona 1784 kommenderad som extra officer på fregatten Sprengtporten, som var destinerad till Medelhavet. Det är här fråga om en av de många expeditio-

ner, som avgått till dessa sydliga trakter med uppdrag att erlagga tribut för frihet från handelsfartygens oroande av kapare. Den 20 augusti skedde avseglingen från Sveaborg. Efter ett uppehåll i Stockholm, varunder Bruncrona besökte »spectaclerna» och tillsammans med kamraterna var bjuden till förmän och andra, som hade söner eller anförvanter, som skulle med fregatten, avseglade man, sedan en mängd skänker intagits, den 1 oktober till Helsingör och fortsatte sedan till Nya Varvet vid Göteborg. Där ändrades kommenderingen. Fregatten Sprengtporten dirigerades nämligen till S:t Barthélemy för att för Sveriges räkning taga denna ö i besittning.⁵ Samtliga blevo i strället överflyttade på fregatten Gripen, som skulle gå till Marocko under befäl av major M. von Rosenstein med de presenter, som skulle avlämnas i Marocko.⁶ Färden avlöpte emellertid icke utan missöden. Grundstötning inträffade bl. a. mot norra udden av Lemons sandbank och det så hårt att dörrar och hyllor sprungit upp och lossnade. Den 17 november anlände fregatten till Gibraltar. Om uppehållet där och sammanträffandet med kommandanten Ellioth lämnar Bruncrona en initierad skildring. »Sedan de vanliga complimenterna voro avlagda å ömse sidor så blevo chefen och 7 officerare dagligen bjudna till middagen hos general Ellioth, en lång mager herre som var kommandant, som var en högst älskvärd gubbe, namnkunnig i historien för dess makalösa försvar av Gibraltar under amerikanska frihetskriget och där vi sågo vraken på stranden efter de flytande batterierna, som Ellioth med glödgade kulor uppbrände och av vars överlevor han låtit förfärdiga mat- och andra bord åt sig. Innan vår avresa gjorde garnisonsofficerarna ett avskedskalas åt oss, såväl värdarna som gästerna blevo därvid duktigt druckna, varefter vi skildes åt med tårar och försäkringar om fast vänskap och oförgätlig hägkomst.» Från Gibraltar gick seglatsen till Toulous' hamn. Besättningen fick gå i land de följande dagarna för att se på stadens »märkvärdigheter», arsenalerna och varven. Men som amiralen där fallit i onåd, tog han icke emot något besök och därför vankades icke heller någon middagsbjudning.

Den 28 januari 1785 gick man till segels och styrde östvärt och ankrade den 30 på Livornos redd. Där i denna toscanska stad inlastades 8 kistor marmor för konungens dvs. Gustav III:s räkning. Man besökte operan och gladdes åt stadens byggnader och de vackra flickorna. Färden gick sedan vidare till Cagliari på Sardinien, dit ankomsten skedde den 22 februari. Från detta

⁵ Jfr I. Hildebrand, Den svenska kolonien S:t Barthélemy och Västindiska kompaniet fram till 1796, s. 41, 63, 75.

⁶ Jfr J. H. Kreuger, Sveriges förhållanden till barbareskestaterna i Afrika, s. 136.

besök har Bruncrona antecknat, att han i ett av klostren sett en tavla, på vilken man målat en grinande varg med namnet Johan Huss och en räv tecknad som Martin Luther. Resan fortsattes sedan genom Gibraltar sund först till Tanger och sedan till staden och fästningen Mogador på Marockos västkust, där man ankrade den 11 april. De presenter som hade medförts till kejsaren Muhammed ben Abdallah i Marocko, avlämnades här i Mogador och fördes av beskickningen, dvs. Rosenstein och generalkonsul Wennström, som gått ombord i Tanger, till kejsaren i staden Marocko. Efter ett uppehåll började återresan genom Gibraltar sund till Toulon, där det blev 19 dygns karantän med vakt ombord och så åter till Livorno. Där hölls en stor fest med dans på neapolitanska amiralsskeppet till firande av den neapolitanske kungens födelsedag men det dansades också på stora torget i staden. I Livorno intogs på nytt för Gustav III:s räkning last av 96 större och mindre lärar marmorpjäser, av vilka dock icke alla kunde rymmas i fregatten. Under vistelsen i Livorno anlände 7 st. maltesiska galeaser, vars amiral kom ombord och saluterades. Därefter gjordes svarsvisit. Bruncronas skildring av dessa galeaser låter oss i sen tid få uppleva den antika världens galeasflottor. Alla roddarna voro morer, som med kedjor voro fastlåsta vid roddarbänkarna, halvnakna, melankoliska till utseendet, och högst beklagansvärd var också deras belägenhet, kommenterar Bruncrona.

Den 16 juni lämnade fregatten Livorno och efter att bl. a. ha passerat Barcelona ankrade den den 8 juli ånyo på Tangers redd, där Rosenstein och Wennström stego ombord. Sedan man lättat ankar fick man under seglatsen ute på oceanen kämpa mot hög sjö, hårt väder och motvind till den 1 augusti, då Cap Finisterre siktades. Väderleken var hård och regnig även vid passagen genom Engelska kanalen och Skagern. Den 12 augusti inlöpte så fregatten i Marstrands hamn. Efter ett kort uppehåll där styrdes färden söderut, fregatten passerade danska vaktsskeppet och Kronborgs fästning, därefter Falsterbo fyr, Hoburgen, Landsorts fyr och Dalarö skans samt anlände till Stockholm den 31 augusti. Under vistelsen i huvudstaden skedde på Drottningholms slott uppvaktning för konungen, som var mycket nådig emot alla, man fick »fritt spectacle och fritt bord». Sålunda var denna expedition, sammanfattar Bruncrona, med fregatten Gripen i Guds namn lyckligen slutad och jag med hälsa och ökad erfarenhet väl i behåll till fäderneslandet hemkommen.

Bruncrona säger sig under denna långresa icke ha haft något att beklaga sig över. Chefen, Magnus von Rosenstein, som var hans frände, var visserligen strängare mot honom än mot någon annan, men detta skedde i all väl-

mening och bar sedermera, ansåg Bruncrona, god frukt, ehuru han ofta var bedrövd och nedslagen. Chefen var dock aldrig orättvis och dess emellan god och vänlig »varför jag till graven älskade och högaktade honom».

Efter uppehållet i Stockholm seglade fregatten mot Finland och i början av oktober var man framme vid Sveaborg. För återstoden av 1785 vistades Bruncrona i sitt hem i Saustila och återkom till Sveaborg i februari 1786. I början av juni d. å. kom så order att fregatten Sprengtporten skulle utrustas för kryssning i Östersjön under befäl av major Cronstedt, »han», tillfogar Bruncrona i sin dagbok, »som sedan så skamligt uppgav Sveaborg till rysarna». Men det var också Cronstedt som gynnade Bruncrona, och så blev denne kommenderad till den ifrågavarande expeditionen. Den 12 juni skedde avfärden. Man anlöpte Slite hamn och gjorde därifrån utflykter bl. a. till Visby. Under kryssningen från Slite mötte man en rysk eskader om 7 skepp under befäl av en rysk konteramiral. Sedan man i hårt väder och regn kryssat öster om Gotland och Öland mot de tyska vattnen ankrade fregatten åter i Slite hamn. Under återfärden till Sveaborg, då exercis skedde med kanoner »både blint, med krut och skarpt», mötte man fregatten Diana, förd av major Puke, och den 23 augusti inlöpte Sprengtporten i Sveaborg.

Hela hösten 1786 vistades Bruncrona på Saustila tills han i början av 1787 åter inställde sig på Sveaborg. I maj hände mig åter, skriver han, den oväntade lyckan att bli kommenderad till ryska gränsen för rekognosering och pliktning under anförande av kapten af Klercker. Bruncrona fick sin station på Isnäs herrgård som beboddes av änkefriherrinnan Armfelt. Efter förrättat värv återvände expeditionen till Sveaborg i slutet av september med skoneren John, och sedan medlemmarna av expeditionen renritat sina arbeten återgingo de till sin vanliga tjänstgöring och Bruncrona till sin varvpost.

I dagboken följer sedan hans skildring av händelserna 1788–1790, av vilket utdrag meddelas här nedan. Sedan han efter freden med Ryssland 1790 återvänt till fäderneslandet, fick han tjänstgöra vid Åboeskadern och Sveaborgseskadern. Bland de uppdrag som tilldelades honom var bl. a. att han 1795 blev kommenderad med jakten Atis på en hemlig expedition till Nargö och Reval, och sedan han kryssat därutanför och icke kunnat upptäcka något fientligt, återvände han till Sveaborg och avgav en underdånig rapport »tackandes Gud», säger han i sin dagbok, »att jag under detta uppdrag icke råkat i några trångmål eller ledsamheter, ehuru ryssarna hade nog ögonen på mig vad mitt uppdrag kunde innefatta». Två gånger kommo slupar från vakt skeppet för att preja honom. Han besvarade frågorna som han borde, och ryssarna återvände utan att göra honom något för när.

Sedan Bruncrona 1798 varit lärare för Sveaborgseskaderns underofficerare tjänstgjorde han 1799–1820 såsom lärare vid krigsakademien i skeppsbyggeri. I samband med kriget 1808–1809 överfördes han till Stockholmseskadern. Hans redogörelse för denna kommendering redovisas genom särskilt här nedan meddelat utdrag ur dagboken. Redan 1801 hade han emellertid befordrats till kapten vid arméns flotta. Sedan följde 1807 befordran till major vid krigsakademien, 1810 till överstelöjtnant vid flottorna och 1815 överstes titel. Hans duglighet togs även på annat sätt i anspråk. Bruncrona hade genom sina rekognoseringar förvärvat en sådan skicklighet i fråga om sjömätning och den därmed nära förbundna lotstjänsten, att han 1815 blev chef för den år 1808 uppsatta sjömätningskåren. Denna befattning kom han att fr. o. m. 1820 förena med tjänsten som överlotsdirektör, en syssla som han innehade till sin död 1846.⁷ Men redan den 19 maj 1817 hade han av Kungl. Maj:t fått befallning att över hela riket förrätta »lotsmunstring och general-lotsinspektion». I hans instruktion ingick att »inklaga», anmäla och föreslå allt, som därunder kunde förekomma. Den 31 maj tog han avsked av kronprinsen och prins Oscar och blev befalld till middag hos kronprinsen, som »vid avskedet efter middagen omfamnade och kysste mig samt sade mig många goda och hoppingivande ord». Den 1 juni 1817 påbörjades färden från Stockholm, som avslutades i Göteborg den 22 oktober s. å. Hans redogörelse för resan i dagboken innehåller icke så mycket av fakta och upplysningar om lotsväsendet som man kanske hade väntat sig men desto mer om de platser, där han gjorde uppehåll, och om de personer, med vilka han sammanträffade. Av denna anledning har det icke ansetts motiverat att i detta sammanhang i utdrag avtrycka berättelsen om inspektionsfärden.

Bruncrona avled den 28 september 1846. Dagboken avslutas med år 1845. De sista raderna han anförtrott dagboken bära vittne om sjukdom och lidande men även om glädjen i livet. Han skriver nämligen: »December hela månaden var jag lidande av gikt, influensa och hemoroider. Julafton firades hemma med många julklappar. Barnens glädje därvid och nyfikenhet kan jag icke med penna teckna. Ehuru min kära gummas lidanden utan lindring hela detta år oavbrutet fortfarit, så ock vad mig själv och min kära omgivning angår, så åligger mig att innerligen tacka den kärleksrika Guden för all trevnad som jag med dem under detta år fått åtnjuta och hugna oss utav.»

⁷ Jfr Svenskt biografiskt lexikon 6, s. 495.

1788–89 årens händelser

1788.* Efter helgen följde jag min Mor til Saustila,¹ hvarifrån jag sedan reste til Åbo at besöka Cederwalds² och at dansa von frischen på Assembléerna, var under tiden biuden til Lands Höfdingen Baron Armfelt³ och flere andra Notabiliteter. Det var under denna tid, som jag merkte mig vara uteslutande kär i min nuvarande kära Gumma,⁴ hvars bild låg jemt för mig. Sedan Åbo nöijena voro slutade, återreste jag til Saustila, hvarifrån jag, genom Runa gård,⁵ den 7 Febr. återreste til Sveaborg, hvarest jag som förut fick fri kost hos Pinelloos⁶ samt tractamente vid Hvarfvet. Bevistade Assembléerna och gästade hos Mannerskantz,⁷ Freeses,⁸ Anckarswärds,⁹ Kræmers,¹⁰ Klerckers,¹¹ Ankarheims,¹² Hohenhausens¹³ och Gutoffskis¹⁴ m. fl.

Mot slutet af Februari kom min Morbror¹⁵ en familie til Pinellos då dageligen Calaser vankades, äfven som för mig, och andra nöijen. Vid deras hemresa qvarblef Cousine Marie Julie til sällskap åt syster Pinello — mig til mycken glädje och många bekymmer; men hvilka lidelser dock något dempades genom säkra underrättelser om et förestående Krig med Ryssland, som för mig var så mycket angenämare som jag derunder hoppades antingen at få dö eller göra lycka, enär jag hade 100 Fendrickar framför mig til Lieutnantsgraden, hvilket förhållande var för mig så mycket mera bekymmersamt som genom dageligt umgänge med Marie Julie min kärlek för henne mer och mer tiltog, hvilket med förnuft måste dempas. Som nu kriget med Ryssland icke mera kunde vara tvifvelaktigt så fick jag den 10 Maj Order at med Skonerten Gåpå i en hemlig expedition afsegla til Ryska gränsen med hemliga Ordres som icke fingo brytas förän efter framkomsten, då, och sedan jag ankrat öster om Svartholm men nära vid gränslinien, morgonen derpå och sedan jag lånat en fullkomlig Båtsmans beklädnad, tiärig och snuskig, begaf jag mig med Jollen och 4 Roddare med torrföda åstad in åt östra skärgården, besökte närliggande Torp och Byar, hvarest man sade, at inga Krigsrustningar å Ryska sidan förspordes, hvarföre jag slutligen begaf mig til Fredrichshamn och sedan jag ej longt från Fansnäs med tilsägelses at Folket skulle meta, så begaf jag mig in til staden, der jag besökte flera krogar och

* För den hjälp, som jag mottagit av krigsarkivarie Bertil Broomé och arkivarie David Lundström med identifieringar av åtskilliga i de båda utdragen omnämnda personer framför jag ett varmt tack. Jag tackar också f. d. arkivrådet, professor John E. Roos, Helsingfors, för den hjälp med identifieringen av vissa ortnamn i Finland, som han beredvilligt lämnat mig.

såg mig vida omkring, och funnit, at alla Krigs Fartyg i hamnen lågo otacklade och at allt var tyst och stilla och intet tal om krig förspordes, så köpte jag mig en Kardus Fusel och återvände till min julle på e. m. utan att någon gifvit någon akt på mig och begaf mig åter til Gåpå, genom natten gynnad af vackert väder och kom kl. 8 på morgonen åter med Skonerten tillbaka, dråpeligen sömnig och trött. Sedan jag aflagt de lusiga och snuskiga Kläderna, druckit varmt Caffé, seglade jag åter vestvardt, tackandes Gud at inga förtretligheter träffat mig eller at jag blifvit misstänkt som spion under detta vådliga uppdrag. Efter lycklig ankomst til Sveaborg afgaf jag skriftelig Rapport angående resultatet af denna lyckliga förrättning, med förnyad befallning för mig och Folket at för ingen omtala hvar jag varit eller ändamålet med min hemliga expedition; hvartil förmän och kamrader både med böner och pock sökte at beveka mig; af dessa var min kammarkamrat Palmfelt¹⁸ den svåraste och försmädligaste, men jag måste tåla, lida och tåga.

Efter 2 dagars hvila fick jag åter Ordres at resa til Åbo at der låta trycka Signalbref m. m. med uppdrag at värfva unge Sjömän til Under off:re och som efter 6 dygns Signal Brefven blefvo färdig tryckte men endast 5 af de senare engagerade, så återreste jag med dessa 5 til Sveaborg, då jag under vägen tog afsked af Mor och Syskon, hvarvid tårar och välsignelser icke uteblefvo. Efter framkomsten til Sveaborg redogjorde [jag] för min Chef om mitt uppdrag och fick mycket beröm för den skyndsamhet jag dervid ådagalagt och för det vackra Trycket och goda papperet i afseende på Signal Brefven. Som nu kriget var förklaradt så blef jag genast commenderad som andre man på Heemenma Oden om 24.18^{te} Canoner och fick til Chef Capten Toll,¹⁹ x af Sverds och franska Mérite orden, en mycket treflig, munter och erfaren Off. Den 17 inmunstrades Besättningen af Öfversten och Commendören Montgomeri.²⁰ Den 26 gingo vi til Segels och styrde vestvardt til Porkala men måste ankra på vägen för motvind och tiock luft, hvarefter Canonerna laddades med skarpt, hvarefter vi inboxerade i Porkala hamn, dagen derpå ankrades i Barösund; sedan fortsattes seglatsen, hvarefter vi den 25 ankrade på Hangö redd, der Stor Amiralen²¹ med Stora Flottan ankrade den 28; dagen förut hade vi sedt Ryska Flottan passera Hangö redd; på e. m. gingo vi til Segels och ankrade kl. 8 i Barösund, våt, hård och svår väderlek.

Julii den 1. passerade flera Galerer; kl. 1 ankom skonerten Amphion med Kungl. Mjt ombord, då vi saluterade och manade Rå, som ankrade, hvarpå Kungl. M:t genast kom om bord på Oden, talte vänligt med alla Off^{re} och efter ankomsten til Amphion åter til Segels, hvarpå vi följande dagen återseglade til Sveaborg och fick den 4 besök af Hertig Fredrich Adolf.

Den 16. måste Capten Toll flytta i land för siuklighet, mig til stor be-
dröfvelse och dagen derpå embarquerade som Köhlherre Capiten Ramsay,²²
en grofhuggare, utan all bildning och alla siömannas Kunskafer, ehuru mot
mig mycket förtrolig, undfallande och beskedlig; utom honom var Fendrick
Sölfverarm²³ 3:e officeren, var bättre danseur än Siöman, bra kamrat, och
i elden en högst lugn och oförfärad man; således låg hela bestyret och an-
svaret på mig; dessutom och som vi hade Österbottens soldater ombord, så
hade vi och Ö.L. Gref Oxenstierna,²⁴ en bildad och artig men veklig Herre,
och Copisten Capten Hedman,^{24a} en Offic:r af gamla tidens skaplynne, och en
ung Fendrick Printz.²⁵ Den 17 stod Bataillen vid Hogland mellan Svenska
och Ryska Stora Flottorna, den 18 inlöpte vår Flotta med eröfrade Skeppet
Wladislaf om 44. Canoner, hvaremot vi förlorade Skeppet Prins Carl om 72
Canoner, som fördes af Clas Wachtmeister,²⁶ som blef fången uti Sveaborgs
hamn. Efter Bataillen vid Hogland och sedan Stora Flottan inlupit och ankrat
på Sveaborgs redd, så voro vi på det högsta besvärade af Amiralitets Off^s
skryt och högfärd samt sårande infall i alla sällskaper emot oss af Skärgårds-
flottan, så at vi skydde alt Umgänge med desse Herrar.

Den 25. på morgon lyfte hela Skärgårdsflottan och styrde ostvardt men
nödgades på e. m. åter för stiltie ankra vid Hvita Hästen och dagen därpå
kom Galler Eskadern med transportflottan, som hade Infanteri och Artilleri
ombord, då Skärgårdsescadern åter lyfte under åska och regn, fortsättande
Coursen til Pellinges Sund, där vi ankrade. Den 27 laddade Canonerna skarpt
och kl. 7 gick Escadern under rodd, hvarmed fortsattes til den 29, då den
kl. 7 på afton ankrade, en Ordre de Bataille $1\frac{1}{2}$ mil söder om Fredrichshamn
och Canonsluparna lade i land vid Svartholmen.

Augusti den 2 debarquerade från Oden 25 Soldater med befäl, hvilka åter-
kommo kl. 11 om aftonen, då under anfallet mot fienden en av dem blifvit
dödsskuten och 2:e bleserade. Den 4. hördes en stark Canonad från Fredrichs-
hamn, hvarunder Ryssarne upbrände förstäderna, hvartil orsaken var at våra
under General Schönström²⁷ landstigit vid Prachila för at attackera under
det Kungl. Mt anföll fästningen från motsatta sidan, men på aftonen blef
Schönström tillbakakastad efter at hafva fått några Soldater dels dödsskutne,
dels sårade, som var en följd af K. M:s retirad på eftermiddagen, i anledning
af upptäckte uprorsstämplingar, tilstälde af Överste Hästesko²⁸ och Majoren
Baron Mannerheim²⁹ vid Åbo Läns Reg:te, och någre af Uplands Dragon
Officerare med flera. I anledning av Prachilaaffärens snöpliga utgång skref
någon qvick hjerna en ganska rolig visa, hvars refrain var följande: »Schön-
ström skoijar skogen kring och ropar högt: Soldater spring.» Sedan landstig-

ningsmanskapet och artilleriet åter embarquerat och kommit ombord, så blef denna descent allmänt dock i tysthet tadlad, men uppenbarligen af min kamrat Fendrich Warenberg³⁰ som förde en Canonslup och som af enfaldighet, utan alt förstånd, tillät sig i besättningens närvaro predika upror och smådelser mot Konungen angående kriget m.m. och för hvilket oförståndiga prat han s. d. blef angifven af en Corporal af Österbottens Reg:te, arresterad, förd till Sveaborg, dömd från tjensten och til et års fästning på Marstrand, efter hvars utgång han af Nåd återfick tjensten; hvilket olyckliga förhållande han förnemligast hade at tacka sin Morbroder Öfverste Almfelt,³¹ en häftig och oförsynt Oppositionsman, hos hvilken han blifvit upfostrad och inpräglad med hat emot Konungen. Den 10 lyfte Oden ankar för at convojera Transportskeppen, som voro destinerade til Borgå, hvarefter Oden seglade vestvart och ankrade den 12. på Sveaborgs redd. Den 23 lyfte åter och ankrade i Porkala hamn, hvarefter resan fortsattes til Hästnäs sund, hvarest vi den 24. ankrade och jag befald at genast med niohuggarna afgå för at recognosera Hangöfiärden; hvarefter jag återkom följande dagen, enär ingen fiende kunnat upträckas, afgaf rapport, som med expres genast afskickades til Stor Amiralen. Den 27. afgick jag til Jungfrusund med ordres til dervarande stationerade Befälhavare, hvarifrån jag återkom den 30, då Oden förhalades til Tvärmyrne Ankarsättning. Den 1 Sept. anbefaltes jag at upplika och i karta lägga 2:e inlopp för djupgående fartyg, hvarutom 5 fientliga skepp kryssade. Den 13 kom Öfverste Anckarswärd³² til Tvärmyrne med hela skärgårdsflottan. — October! med denna månad nästan daglig storm med regn och snöslask, hvadan ock folket mycket insiuknade. Under denna månad inkommo och ankrade på Hangö redd Ryska Örlogsmän, men det oagadt lyckades oss at smyga förbi dem 8 Canonslupar at förstärka dem, som der förut voro förlagde, at beskydda skärgården vester om Hangö.

Under denna tid kommo alt emellanåt utskickade från Anjala Förbundet, t. o. m. hufvudmännen Klick³³ och Jägerhorn³⁴ at öfvertala Öfverste Anckarswärd och i synnerhet unge Off:re at ingå i detta skamlösa förbund men alla deras bemödanden misslyckades; likväl och det oagadt fordrade försigtigheten at lägga band på tungan, när politiska ämnen förekommo ibland de yngre off^{ne}, emedan spioner icke saknades, i spetsen för hvilka Lieutenant Du Rietz stod; han var en farlig man, ty han talte som en anhängare af Anjala förbundet men i hjertat en ifrig Rojalist; denne farliga man blef sedan Capten vid Enke Drottn. Lif R^{te} och sist Tullsnok i Jämtland, föraktad af alla, egna som fremmande Kamrater.³⁵

I denna Månad reste Kungen til Stockholm, i anledning til fredsbröttet

med Danmark och Norska arméens infall. — Vid denna tid gick en troupp af 500 Soldater til Lappvik at recognosera fienden, som låg 5 Linieskepp stark till anckars på Hangö redd, samt omkring 40 Off^{re} af alla slags vapen, hvaribland jag också var. Efter framkomsten til Lappvik gingo vi ned til stranden och hissade en hvit fana på en stång, då Ryska Amiralen genast skickade i land en högre off:cer som Parlamentair som undfågnades dräpeligen både med vin och mat, hvarunder målron underhölls af den qvicke och munvige Öfverste von Steding,³⁶ hvarefter mot qvällen Ryssen for åter om bord och vi återgingo, trötta men förnöjda.

I medlet af October afskickades jag landvägen til Åbo för at ifrån Landtränteriet uttaga 6.000 RD til Folkets aflöning på Flottan, under vägen vid Harla stötte jag på Åboläns Reg^{te} och som alla yngre Off^{re} voro mina vänner och bekanta så sökte de at öfvertala mig at ingå i Anjala Förbundet samt försäkrade at de skulle afsätta K. G. III; kallande Honom bof och rackare med flera oförskämda och löjliga utlätelser, men hvilka smädelser jag besvarade med åtlöije och negativa svar, samt fortsatte resan. Öf^{ste} Hästesko blef sedan dömd at halshuggas i Stockholm på Ladugårdslands Torget, men den verklige förrädaren Major Baron Mannerheim blef fri och senare i Ryssland verkligt Geheimeråd; med mycket ovett skildes jag från mina vänner och fortsatte resan till Åbo, der jag sedan pengarna kommit mig i handom, återreste, besökte på 2 timmar min Morbror på Vik; och vid det jag framkom til Eskadern, förnam jag, at Capten Ramsay insjuknat; hvadan han blev transporterad til Siukhuset i Ekenäs, då jag som Chef fick befälet på Oden; stor heder för mig. November den 3 seglade jag från Tvärmyrne och ankrade den 5. på Sveaborgs redd kl. 1 e. m.

Den 10. blef Besättningen afmunstrad af Öf:ste Anckarswärd, hvarefter Hemenma Oden invarpades i Escadern, aftacklades och förtöjdes. Hvarefter jag fick befallning at uppgiöra Redogiörelsen för hela tiden, så mycket svårare som det var för 2:e Köhl herrar; men Gud vare lof. Detta arbete lyckades mig så väl at ingen anmärkning derpå följde, hvadan jag til belöning fick af Capten Ramsay, sedan han frisk återkommit, en ny Sabeltaska och 5 aln: r fint blått kläde til Uniform, som kom mig väl til pass. I November, sedan Ryska Flottan lemnat siön, smög sig vår äfven ut at gå til Carlscrona, med alt deras försmädliga skryt. Under denna tid och i alla Sällskaper taltes utslutande om Uproret i Armeen, Anjala Förbundet, mot och med, efter partiernas olika parti och politiska åsigter.

December! i medlet af denna månad insjuknade jag i en häftig Nerffeber, följer af förkylning och derpå följande strängt arbete med Redogiörelsen

och vid et sådant förhållande kunde jag icke följa med Pinellos til Vik öfver Juhlen; emedlertid hade jag under siukdomen den lyckan at Fruarna ömande för min belägenhet, alla dagar skickade de mig tienlig mat och soppor, hvarför jag hembär dem alla min lifliga erkänsla för all deras emot mig visade godhet.

1789. Under loppet af Januari började jag Gudi lof at med hvarje dag tilfriskna, och under denna tid fortför den dödande epidemien af Fältsiukan, hvaraf Capten Petter von Törne³⁷ afsomnade i sin bästa ålder och lika så mycket Manskap på de öfverfyllda siukhusen och det til den mängd at Likkistor åt dem [ej] kunde förfärdigas, hvadan de döda kropparna blefvo inlagde uti kohlskrindor och utkörda til begravningsplatsen vid Helsingfors och nedlagde i stora gropar, från 12 til 14 lik i hvarje, och på en gång jordfästade.

Den 13 Jan. återkommo Pinellos med Marie Julie från Vik, hvilken sistnemdes ankomst icke i ringa mån bidrog til mit fullständiga tilfrisknande, hvarefter jag med dem gästade i Husen, och började göra tjenst. Fettisdagen gjorde Off.corpsen stort Calas med slädparti för Anckarswärd, den högeligen älskade Chefen, til et landställe 1 mil från Sveaborg, hvarest stöijades och dracks förfärligt, hvarvid min lott blef att köra för den obehagliga men icke oqvicka Mamsell Jaechel; deremot fick Hammarfelt³⁸ köra för Cousine Marie Julie, och sedan alla blifvit rusiga, körde hela sällskapet til Helsingfors på en der af Svenska Off^{re} tilstæld Piknick; af danseurerne var nuvarande Gen.major Casimir Reuterskiöld³⁹ den förnemste. Efter ett kortare uppehåll i danssalen, der vi af Capten vid Lifdragonerna Gref Magnus Stenbock!^{38a} en populair och munter Man, blefvo inviterade at töma en Bål, då vi äfven intogo en Bål, och söp honom plakat full, hvarefter vi med ökat mod siungande återvände til Pikenicken men alt deltagande i dansen var för oss omöijligt. Kl. 10 afreste Anckarswärd och vi följde med samt upburo honom i sängkammaren och lade honom bredvid Friherrinnan, som redan låg i sängen och gick sedan hem til våra rum. Under färden til Sveaborg och i ruset drog Hammarfelt stöflorna af sig och kastade dem på isen, som sedan ej kunde återfinnas.

Efter denna glada dag börjades med mycket politiskt prat men man måste noga akta sig at yttra något om ställningar och förhållanden, ty man var allestädes omgifven af spioner, bland hvilka Ö.L. Ridderstorm⁴⁰ och Capten Du Rietz samt Fendrick Rehnberg⁴¹ vid Flottan såsom hufvudspejare; och som misstänkta voro famillen de Frese samt Major von Diederichs⁴² jemte några underofficerare, hvilka alla i fremsta rummet spionerade [på] Ö:e

Anckarswärd, som i hemlighet troddes vara Medlem af Anjala Förbundet, och alla Flottans Off^{re}, som han genom Kärlek, rättvisa och alvar souveraint styrde, som Han ville. Emedlertid och detta oakgtadt dansades 2:ne gånger i veckan, dessemellanåt saknades icke dryckeslag, hvarunder spionerna af de yngre Off^{na} fingo skörda mycken smålek och sårande skottkolfvar men som de alltid med Köld och tystnad mottogo, som ökade misstankarne. Partistrider, gissningar och oförståndigt prat utmerkte denna tid, tils vid början af Mars månad Kamraten Spalding⁴³ som kurir kom från Stockholm med Ordres til Commendanten General Mannerskantz at arresteras Ö^{te} Anckarswärd och honom til Stockholm öfverföra; men som han icke med Spalding fått någon depesch, så väckte det honom misstankar at något rörande honom var at förvänta, hvadan Off.corpsen fick tilsägelse at hålla sig tillsammans och på första vink upgå til Chefen. Omkring kl. 5 e. m. kom Comendanten, åtföljd af Plats Majoren de Frese⁴⁴ och dess son Fendr. de Frese⁴⁵ och gingo up til Ö. Anckarswärd, hvaruppå hela Off.Corpsen äfven rusade up til den älskade Chefen, efter upkomsten förkunnade Comendanten at träda i arrest på Högvakten, togo alla hans papper i beslag och förseglade dem med förståndigande at genast med dem afgå til Högvakten, men dervid upstod bland oss et förfärligt buller, sablar drogos, hvadan Comendanten blef nödsakad at gifva efter med tillkännagifvande at Fendr. de Frese var utsedd at följande dag föra Öfversten til Stockholm, hvarpå Anckarswärd svarade: Jag ämnar icke rymma, men får jag icke ligga hemma hos mig, så skall det ändå ske, om det ock skulle kosta blod» hvarpå kamraterna drogo sablarna, svängde dem trotsigt, utropande alla med en mund: »Vår chef skall ligga hemma i sin säng och gå vi alla i borgen för honom», förklarades det vi ej tillåta at någon de Frese skal som bevakning följa honom på resan til Stockholm utan utse vi hertil Capten Ramsay; och med detta beslut fick Comendanten sig nöija och gick med de surmulna Fresarna snopna tillbaka til fästningen, hvarest Portar genast blefvo stängde, vakterna fördubblade och försedde med 12 skarpa skott på man; derefter och sedan mörkt blifvit och hela natten förmerkte man förklädda Karlar vanka både norr och söder om Anckarswärds boning. Vi å vår sida patrullerade under natten, hvarunder ingenting anmärkningsvärdt föreföll utom at vi förlöijligade Comendantens försigtighet och åtgärder vid detta tilfälle, hvilka jag nu efteråt funnit ganska nödiga och ändamålsenliga; men sinnena voro på det högsta bittert uphetsade, dels af kärlek til Chefen, dels af parti agg, ehuru ingen var missbelåten hvarken med Kungen el:r kriget.

Följande kl. 1 gingo vi en corps up för at taga afsked af den älskade Chefen, som dervid i et kärleksfult tal tackade oss för honom visad tilgifvenhet,

förman[an]de oss at vara Konungen lydige och Fäderneslandet trogne, hvarpå han lyfte sina 2^{ne} små söner upp och recommenderade dem til vår omvårdnad och tilgifvenhet, hvarpå han sträckte handen åt hvar och en och gick så ned med friherrinnan, som medföljde til Stockholm, och afreste kl. 2 em. under allas våra välönskningar, tårar och hurrande; derpå följde i flere dagar en hemsk sinnesstämning hos alla, som dock något mildrades at öfverste af Klercker⁴⁶ fick befälet öfver Flottan; dock att han icke kunde förliknas i något avseende med Anckarswärd.

Sedan nedslagenheten så småningom lagt sig fingo vi höra at vår älskade Chef blifvit insatt i arrest på Fredrichshof jemte Gref Fersen och flere andra Herrar, som alt fullständigt kan inhemtas af Historien och 1789 års riksdagshandlingar. Härefter började utrustningen med nit och kraft fortgå, til det förestående fälttåget, hvarunder de vanliga nöijena med dans, måltider och dryckeslag icke uteblefvo, jemte gissningar och politiskt prat, alt efter partiernas partimeningar och anda.

Den 20 Maj kungjordes på orderne commenderingarne för den förestående campagnen, nemligen: som chef för hela flottan Öfver Amiralen Gref Ehrensvärd,⁴⁷ hvars flagg skulle blåsa på Turunma Biörn Jernsida, och som adjutanten af flaggan Majoren Olof Cronstedt,⁴⁸ Capten Wallberg⁴⁹ och Fendrickarne Palmfelt⁵⁰ och Hammarfelt.⁵¹ Chef för hela lätta Escadern Ö.L. Måns von Rosenstein,⁵² hvars flagga hissades på Hemenma Oden och jag hans flaggadjutant. —

Corps de Bataille! utgjordes af Biörn Jernsida med chefen Ö.L. Baron Fleetwood⁵³ och Capten von Hohenhausen,⁵⁴ Lodbrok: Capten Hård⁵⁵ med Capten Klercker;⁵⁶ Fregatten af Trolle: Capten Gustaf Brummer⁵⁷ med Fendr. Baer;⁵⁸ Sällan Värre: Capten v. Kræmer,⁵⁹ Lieutn. Klick;⁶⁰ Ivar Benlös: Capten Ad. Brummer,⁶¹ Fendrich Kullberg;⁶² Ragvald: Capten Brant,⁶³ Fendr. Geijer;⁶⁴ Sigurd Ormöga: Capten Jönsson⁶⁵ och Lieutn. Grubbe;⁶⁶ alla dessa 7 Turunma voro bestyckade med 24 $\overline{\text{w}}$ Canoner, 36 å hvardera.

Lätta Escadern bestod af Hemenma Oden; Ö.Lt von Rosenstein,⁶⁷ Capten Cronstedt⁶⁸ och spanska Öfversten Don Alfonso de Magdouell, Cavallero del Ordine del Sancta Jago; Udenmaa Ingeborg: Capten Lilliehöök,⁷⁰ Fendr. Sköldarm;⁷¹ Udenma Gamla: Capten Olander,⁷² Fendr. Ullner;⁷³ dito Thorborg: Capten Diedrichs,⁷⁵ Fendr. Renström;⁷⁶ Pojanma Brynhilda: Capten Wallenstierna,⁷⁷ Fendr. Lindström;⁷⁸ d:o Freja: af en amiralitetsofficer^{78a} hvars namn jag glömt; s:ma 6 fartyg med svår bestyckning.

Canon Slupar: Första division: Major von Kræmer,⁷⁹ Fendr. Schulmann,⁸⁰ Adjutant, 2:dra dito Ö.L. Danchwardt,⁸¹ Fendr. Standertsköld,⁸² Adjutant

3:die d:o Major Hielmstierna,⁸³ Fendr. von Unge,⁸⁴ Adj.; 4:e d:o Major de Brenner,⁸⁵ Fendr. af Trolle,⁸⁶ Adj; Mörsare Division bestod af 4 st. 18 $\overline{\text{W}}$ Mörsare; Capten Jækell;⁸⁷ dessutom 3:e Canon Barkasser och jagten Camilla samt Gallerer Stockholm: Lieut. Coijet,⁸⁸ Småland: Capten Montell,⁸⁹ Halland: Capten Baron Pechelin;⁹⁰ Palmstierna Fendr. Egerström,⁹¹ Cedercreutz Fendr. Nordberg⁹² och Löparen: Fendrich Carl Nordberg.⁹³ — S.D. Inmunstrades besättningarna på Lätta Escadern af Grefve Ehrensvärd,⁹⁴ hvar efter och sedan afsked blifvit tagit af släkt och bekanta, flyttade jag ombord på Oden och befalte mig och mina öden den kärleksrike Guden.

Den 21 afgick Fendr. Granberg⁹⁵ til Kungshamn at kunska och den 24 likaså Fendr. Ek,⁹⁶ med ordres at tilkännagifva om fienden var synlig i skärgården; men som intet sådant förspordes, så upbröt Lätta Escadern den 27 och styrde ostwardt til den 29, då den på dagen ankrade på Svartholms redd. —

Juni den 1 förseglade Escadern til Kungshamn och ankrade der; men som af våra Recognosersfartyg och kustborna underrättelse meddelades, at en fientlig postering befants på Mogen Pörtö, så erhöill jag order at samma afton kl. 11 begifva mig dit med en recognosers slup och en niohuggare samt 36 man infanteri under Fendr. Aug. de Freses⁹⁷ befäl at der gå i land samt söka öfverraska och borttaga nemnde postering men 100 alnar från stranden uti en skogsdunge blefvo vi från 3:e sidor af jägare anfallne, hvarvid 4 soldater blefvo bleserade, och som de öfriga då började knota, vägrande at gå längre, så retirerade Fresen til stranden och stälde sig under recognosersslupens kanoner, som afsköt skarpa skott emellanåt för att hålla stranden fri från fiender, men som Fresen befarade at blifwa öfverfallen af större styrka, det jag dock betviflade, så måste jag på hans begäran, begära förstärkning, som 24 man stark ankom kl. 2 om natten och genast landsattes, hvarpå Fresen åter marscherade upp til Tuskaby, hvarifrån fienden 30 man stark genast retirerade öfver sundet til fasta landet, lemnandes efter sig alla kokkäril, helgonbilder och annat smått af föga värde samt en Ordres Journal; och med detta byte embarquerade vi åter och afgingo til Escadern; men om icke Infanteriet låtit skräma sig af några skott, hade vi säkert kunnat göra några fångar; och sedan jag afgifvit rapport om Expeditionens utgång, de derpå följande dagarna recognoserades skärgården framåt Fredrichshamn, hvarunder 2:e Lodjor en båt med underofficer och 2:e soldater och en Cossack togs til fångar och lodjorna förklarades för god pris; beträffande den sistnämnda så sköt han på oss, hvilket af oss besvarades, då han föll omkull och blef sedan afsänd til siukhuset i Lovisa. Den 21 gick Escadern från Kungshamn til Svensk-

sund, hvarunder 2:e Galeaser och 3:e lodjor, lastade med hö, som blefvo god pris. Den 26 gjordes klart at attaquera Kymene Elf un[der] tit. Rosensteins⁹⁸ befäl, och Danckwardt,⁹⁹ til följe häraf gick Chefen med 12 Canon slupar och Udemas Ingeborg til Kymene och Danckwardt med Udemas gamla och 4 Canon Slupar til Qvarnby för at göra en falsk attaque, under det Rosenstein med 800 man Infanteri och 4 parts Canoner skulle attaquera mynningen af Kymene Elf samt landsätta Infanteriet och Canonerna. Vid ankomsten til elfven och som vi skulle ro in i densamma, som hade höga stränder, emottogos vi af 4 Batailloners eld och ifrån tvänne batterier, hvilken besvarades af våra Canonslupar med drefhagelskott och sedan elden varat 1 timma 37 minuter, afbröts den af ett häftigt slagregn och det grunda vattnet, som gemensamt hindrade den anbefalte landstigningen, hvarpå Gref Ehrenswärds¹⁰⁰ ordres ankommo at genast retirera, som genast verkstältes med det resultat, at en soldat blifvit dödsskuten och 7 blesserade; at döma af skick och dödas samt sårades bortförande bedömdes fiendens förlust mycket större; under återtåget togs en Brigg och 3:ne Galeaser lastade med miöl och gryn som genast afskickades til Lovisa Commissariat. — Den 28 Juni erhöilo vi Kundskap af en Preussisk skeppare at Ryska Flottan den 25 gått från Petersburg, den 30 gick Escadern under rodd och ankrade kl. 12 vester om Svensksund.

Juli den 1. lades Escadern i linie de Bataille tvärs i farvattnet och dagen derpå inlopp rapport, at fiendens Flotta låg 4 mil öster från Svensksund, då äfven 26 lotsar, som väntade på fiendens ankomst å en holme, blef tagne; dessa dagar gjordes af Canon sluparne en fausse på Kymene och Summa Elfvar utan resultat eller Manspillan; den 13 kom Generalen Gref Meijerfelt^{100a} til Escadern, och afgick i land mot aftonen. Den 14. hördes et larmskott från våra förposter vid Korkiansari, som retirerade för fientliga flottan, som 79 Segel stark ankrade emellan Villnäslandet och Svärtan, då vår slagordning genast blef förändrad. Emedlertid blef vår förpost vid Korkiansari åter reablerad och förstärkt, då den 25 den måste retirera utom 2:ne Divisioner can.slupar; på eft.midd. siöngs Tedeum under flaggning och salut i anledning af General Stedingks seger öfver Ryssarne i Savolax och samma dag reste Rosenstein¹⁰¹ för siukdom til Lovisa. Den 30 besökte K. M:t Escadern och återreste kl. 6, hvarefter på norra holmen af Sundet och dervarande Berg, der K. Mjt stod, man uthögg dess namnchiffer med år och datum samt 3 kronor. Augusti den 8 siöngs åter Tedeum öfver en af stora flottan vunnen obetydlig fördel. Den 14. kom K. M:t åter til Escadern, åt middag i et tält på Majjansari, hvarefter han dubbade til Riddare af Svärdsorden åtskilliga offr^e,

hwarefter han återreste til Högquarteret. S.D. fick jag Ordres, at Recognosera omkring Korkiansari, hvarvid intet föreföll och intet var at rapportera. Den 15 gjorde Canon Sluparne en fausse Attaque på Ryska Escadern under Öfverste v. Kræmers¹⁰² befäl, hos vilken jag för tillfället var commenderad som Adjutant; kl. 4 fm. började Canonaden från Ryssarnes högra flygel, hvilken af Sluparne besvarades, men som hela Fiendens Escader då gick under rodd och avancerade, måste vi retirera under fortsatt Canonad, som kl. $\frac{1}{2}$ 6 uphörde, och vi inlöpte til Svensksund; under detta vapen skifte hade vi fått en död och 10 blesserade, hvaremot vi sågo, at vid sidan af Cherbeck en kutter ligga krängd; och en Galer som förlorat stormasten, för oss sprungo 2:ne 18 $\mathcal{W}$ och en 12 $\mathcal{W}$ Canon utom en mängd af åror. — Den 22. gaf Fiendens rörelser anledning til et förnyadt anfall och som Han förhalade och ankrade emellan Vikom och Kutsalö fingo vi genom Signal Ordres at göra os klara til Action, hvarförutom beslöts at försänka alla smärre Sund, som omgaf vår Ligne de Bataille, hvilka arbeten updrogs mig och en kamrat, och hvilka vi med flit och efter bästa förstånd verkstälte under dagen och den följande natten. Den 24 Aug. samma natt embarkerade Uplands Reg:te under Major Drufvas^{102a} befäl, men sedan jag återkommit från försänkingsarbetet, trött öfver all beskrifning, så lade jag mig at sofva et par timmar men väcktes kl. 8 af Ordres at genast begifva mig til Jernsida för at göra Adjutant tjänst vid Flaggan, då hände at vid det jag tog afsked af Rosenstein,¹⁰³ som dagen förut kommit frisk från Siukhuset, så lemnade han 30 RD:er som han lånt af Hohenhausen¹⁰⁴ och hvilka jag vid framkomsten til Jernsida skulle lemna honom; sedan jag komit ombord ingick jag genast i Hytten at lemna honom förenemde 30 RD:er men som jag fant honom nedstämd til lynnet, bedröfvad och tankfull, om han var siuk. Då han svarade mig uprörd, at Han drömt om den olyckliga Svarta Hästen och är jag Kära Bror öfvertygad at i dag blifva skuten! ty Hästen stod öfver mig och frustade förfärligt, så at utur hans mun 3:ne droppar skumm föllo på min hals och 4 på hjertat, och måtte Gud hjälpa min stackars hustru och barn, med tårar sökte jag trösta så godt jag kunde och gick in i Cajutan at äta frukost. — Kl. $\frac{1}{2}$ 9 fm. förmerktes fiendens ena flygel 27 Fartyg, under General Baillet¹⁰⁵ lyfta och göra åtskilliga rörelser, varunder vår Flotta förhalades et par Cabellängder och Rangerades emellan Krokskär och Kutsalö och rangerades på det sätt: 2:ne Divisioner Canon Slupar, så Lodbrok, Örmöga, Fregatten af Trolle, så Gamlan, Gal- leren Småland och Halland och Stockholm, så Freija, Ivar Benlös, Gallererna Cedercreutz och Palmstierna, så Biörn Jernsida, Sällan Värre, Ragvald, Oden, Ingeborg, Thorborg, Brynilda, så 3:ne Canon Barkasser, 4 Mörsare Fartyg

och sist en Division Canon Slupar, samt en Division Can. Slupar och Galleren^{105a} Löparen til de försänkta Sundens försvar, alla Siuk, Proviant-, förräds- och Krut Fartyg blefvo förhalade utom skothåll.

Fiendens Östra Escadre bestod af 106 Diverse Certer och kommenderades af Prinsen af Nassau-Siegen¹⁰⁶ och Maltheser Riddaren Litta. Kl. 10 fm. nalkades General Baillets fördelning med en Kälter (?) i teten och Canonaden å ömse sidor begyntes, hvarunder Prins Nassaus fördelning äfven närmade sig til anfall på vår Bataille Linie, under hvilken Ryssarne försökte uptaga våra försänkningar, som detacherade fartyg af våra skulle söka förhindra; omkring kl. 3 em. blev Baron Fleetwood¹⁰⁷ blesserad i Benet, och på Jernsida Majoren Baron Siöblad¹⁰⁸ och Pastor Festin¹⁰⁹ dödsskutne, kl. 4 blef Kuttern och en Bombkits af oss tagne, befälshafvaren på den förre en Engelsman, låg dödsakuten med sabeln i hand samt 20 man redan hade kommit undan, så at allenast 3:ne lefvande personer af besättningen funnos qvar om bord, då jag fick ordres at boxera bort Kuttern och flytta fångarne ombord på Jernsida, hvarest Lieut. vid Upländningarna Gref Dohna¹¹⁰ fått ena låret afskutat! men emedlertid hade Ryska Canon Slupar genomträngt nv. sundet, som icke var försänkt, då til deras vidare framträngande sällan våra fick order dit förhåla, at sådant förhindra, men som Fartyget kom på grund, så förfelades ändamålet. Under dessa korta timmar tycktes alt bebåda en lycklig utgång, hvilket hopp ytterligare deraf stärktes at en Galler af Prinsens fördelning sprungit i luften, och et annat Fartyg blifvit skjutit i sank, men som nu mycket folk började falla hos oss, så befaltes at hela Linien skulle kl. $1\frac{1}{2}$ 6 varpa sig mera vestvardt för at taga Gen. Baillets¹¹¹ Escadre, hvaraf hälften redan strukit flagg. Emedlertid och omkring kl. 6 hade flera af fiendens Fartyg det icke försänkta sundet genomträngt! hvarvid Benlös Canonerades och blef som redlös utan vidare motstånd tagen. Härtil kom at omkring kl. 7 var all ammunition bortskjuten. Derpå blef Galleren Cedercreutz, som strukit flagg, af fienden tagen, hvarefter Oden kl. $1\frac{1}{2}$ 8 gjorde Signal, at sedan fienden genomträngt Sundet och försänkningarna och enär nästan alla Canonerna voro demonterade, årorna sönderskutna och all ammunition bortskutten, så kunde Oden hvarken längre uthärda Canonaden eller retirera utan var deraf tvungen at stryka flagg och gifva sig fången. Omkring samma tid lemnade Gref Ehrenswärd,¹¹² Major Cronstedt¹¹³ och Kapten Wallberg¹¹⁴ Jernsida med Ordres til allmän retrait, som verkställdes med ordning och hastighet, hvarefter Fregatten af Trolle, hvars Befälhafvare Brummer¹¹⁵ blifvit skuten, blef tagen; och nu sedan fienden merkte, at vi retirerade, hissade Baillets fördelning åter sina flaggor och förnyade Canonaden, hvarigenom

vi fingo uthärda en dubbel eld, då Ragvald strök och blef tagen, hvarigenom Jernsida blef skottafla, hvaraf så åror som slupar ecraserades, då Fendrick Granberg¹¹⁶ skulle boxera, men som Jernsida i mörkret kom på grund, så måste Granberg lemna oss för att sielf icke blifva tagen; och nu fingo vi uthärda elden af 30 Gallerer, som besökte oss med 24 th Canoner, laddade med stångkulor, och skrot, äfvensom Granater, hvarmed Stänger och råer samt hela Cajutan och Batteriet sönderskutos, och Stor Märsen började at brinna, då det befaltes at de i behåll varande Canonerna skulle laddas med stångkulor och de sista Carduserna och dermed i Guds namn göras sista försöket til räddning, hvarefter retrait skulle slås och Flagg strykas; under dessa anstalter blef den hederlige Baron Fleetwood¹¹⁷ skuten tvärt af af en stångkula och högst merkvärdigt må här antecknas, at bemalte Barons Far och Farfader blifvit dödsskutna nästan på samma ställe och som Hohenhausen¹¹⁸ efter Fleetwood tog Befälet kl. $\frac{1}{2}$ 1 om natten, så befalte han, at den Landtärna som i stället för Flagg var hissad skulle strykas, men under det han hjälpte Skeppsgässen at stryka den, så fick den hederlige Hohenhausen 3:ne Drufhagel i hjertat och nedföll knall och fall död utan minsta tecken til lif, oss alla till största sorg och afsaknad och således gick hans dröm i fullbordan, til allas vår förundran.

Under alt detta hade elden tagit i stor och stor Märse seglen och uti Finknätet, hvarunder en Rysk Caik om styrbord sprang i luften, då 20 Ryssar med sus nedföllu döda på däckat å Jernsida, hvarvid Stormasten och Styrbordssidan blefvo späckade med Sablar, Bajonetter, Koförter och Kettilöron; härvid får jag tillägga, at aldrig något mera upskakande för Känslan kan vara eller tänkas än då de från luften nedkommande Ryssarne döde med dåns dansade öfver våra hufvuden i däckat, och hvilka alla voro Soldater af Preobrasieska Gardet. Vid denna händelse blef jag blesserad af Drufhagel i venstra axlen: Änteligen kl. 40 minuter til 2 uphörde Fiendens eld, då en slup med 20 Grenadeurer af Muskoffska Reg tet och en Adjutant lade ombord för at besätta Jernsida och taga Flaggan, men vid det dessa antrade upp, stod en Uplands Corporal vid fallrepet, som vid Relingen fattade den först upkommande Grenadeuren mellan benen och i kragen och kastade honom pladask i sön, der han drucknade, hvilken manöver han ämnade äfven göra med den påföljande karlen, men som misslyckades. Följden af denna bragd blef et hot at vi alla skulle,^{118a} men hvilket uteblef, sedan jag fått gå ned i slupen och på fransyska fått upplysa officeraren om rätta förhållandet med saken, under den tiden lade andra slupar om bord och en mängd soldater antrade upp, hvarefter deras första Mandat var at rappa åt sig kappor, sur-

touter, Klädespersedlar m. m. som blefvo nedkastade i sluparne, hvarunder Adjutanten affordrade oss våra Sablar och Värjor för at dem til Prinsen af Nassau aflemna. Genom denna olyckliga utgång af Bataillen efter mera än 2:ne dygns ansträngningar gingo äfven alla mina förhoppningar om framtida lycka och utkomst sin kos! hvarförutom vi alla voro från topp til tå öfverstänkte med blod och smuts af alla slag, hvartil kom stanken af blodlefrar, går och de vanstälte döda kropparne ombord, samt de rundt omkring flytande döde, Svenskar och Ryssar om hvarandra som bröder, som alt nedstämde mitt glada lynne och försänkte mig i en diup Melancholie, hvilket jag sökte skingra genom anropande af den kärleksrike Gudens nåd och barmhertighet. Det som ökade mine bekymmer [var] at jag icke ägde af min Garde de kvar än de persedlar jag hade på kroppen, emedan alla mina saker voro på Oden, hvilka jag dock sedan återfingo, dock så at min skälskinsCoffert var upbruten, plundrad så at utom skjorta, et par byxor och några böcker var kvar. —

I dagningen den 25 släkte Ryssarne elden, hvarefter med tilhjelp af de våra blefvo Liken kastade öfver bord och at spola däck och Batteriet, men just som detta arbete begynte kom Prins Nassau och dess stab ombord, hvarvid Prinsen med hopknäpte händer och höjning af axlarne förklarade, at han aldrig tillförene sedt et så rysligt Spectakel! efter Hans afresa kom Alrutz^{118b} och uttog kulan från min Axel och förbant såret; hvarefter omkring kl. 11 alla Officers Liken blefvo svepte i flaggor och insydde uti hängmattor med 7 à 8 24 kulor och kastade öfver bord utan annan Ceremoni än kamraters och olycksbröders tårar och välsignelser! hvartil de i alla afseenden voro förtiente. Af Manskaper voro 80 dödskutna och svårt blesserade samt 14 mindre, hvartil jag får lägga at allt inanrede, Master och Råer, voro sönderskutna och aldeles förstörde. Fångar på Jernsida blefvo af Flottan Fendrikarne Cruus¹¹⁹ som chef efter Hohenhausen,¹²⁰ Palmfelt,¹²¹ Hammarfelt¹²² och jag som adjutanter, Lindström¹²³ och Grenman,¹²⁴ båda blesserade, samt Reg:ts Läkare Engström,¹²⁵ af Armén Cornet Skalm,¹²⁶ Baron Brauner,¹²⁷ Capten Mannerstråle,¹²⁸ fendr. Ridderborg.¹²⁹ S.D. blefvo alla fångna och friska off:re biudna at äta Middag hos Prins Nassau, dit jag icke kunde komma, emedan jag led af supporationsfeber, men det som mäst plågade mig var det grymma droget och törsten; de följande dagarna skickade Prinsen mig både vin och god mat, som bekom mig mycket väl. —

I sammanhang med förenemnde anteckningar vill jag til Efterkommandes kunskap komma, hvilka i denna Bataille blifvit fångne, döde, eller blesserade af Befälet på hela Skärgårdsflottan. Af Flottan skutne Ö.L:t Baron Fleetwood,¹³⁰ Capten Hohenhausen,¹³¹ d:o Gust. Brummer¹³² och Reg:ts Pas-

tor Festin!¹³³ Blesserade, Fendrikarne Born,¹³⁴ Lindström,¹³⁵ Grenman,¹³⁶ Berg¹³⁷ och jag samt Presten Krusell.¹³⁸ Fångne: Ö.L:t Rosenstein,¹³⁹ Capt. von Krämer,¹⁴⁰ d:o Cronstedt¹⁴¹ och Brant,¹⁴² Lieut:t Klick,¹⁴³ fend:ne Kruus, Lindström,¹⁴⁴ Grenman,¹⁴⁵ Baer,¹⁴⁶ Richter,¹⁴⁷ Lonerus¹⁴⁸ och jag, Reg:ts Feltskär Engström,¹⁴⁹ Fendr. Tigerstedt,¹⁵⁰ von Numers,¹⁵¹ Geijer,¹⁵² Blomstedt,¹⁵³ Vitting,¹⁵⁴ Brodd,¹⁵⁵ Stolpe,¹⁵⁶ Reg:ts Fältskär Alrutz¹⁵⁷ och presten Cantenius¹⁵⁸ Af Arméen! Skutne Majoren Baron Siöblad,¹⁵⁹ Lieutn. Gref Dohna.¹⁶⁰ Fångne: Majoren Tandefelt,¹⁶¹ Lieutn. Gadding,¹⁶² Cornet Skalm,¹⁶³ Capt. Mannerstråle,¹⁶⁴ Fendr. Ridderborg,¹⁶⁵ Dito Qvist¹⁶⁶ och d:o de la Chapelle¹⁶⁷ samt Don de Magdouello Cavallero¹⁶⁸ utom några andra, som jag icke kommer ihåg. — Den 1 sept:r flyttades Rosenstein,¹⁶⁹ spanioren,¹⁷⁰ Cronstedt,¹⁷¹ Drufwa,¹⁷² Born,¹⁷³ Brodd,¹⁷⁴ de la Capelle,¹⁷⁵ jag, Alrutz,¹⁷⁶ Presten Krusel¹⁷⁷ och min trogna dreng Florén ombord på Chebequen Minerva, som kommenderades af Amiralitetskapten Knees Petter Demetrowitz Troubetskoij, en mycket ceveliserad och förekommande Herre och aldeles olik Ryssar i allmenhet, uppfödd i Oxford, der han studerat, språkkunnig, angenäm och förekommande emot alla, hållandes för öfrigt et ganska godt bord. — Den 4 lyfte Minerva jemte 13 redlöse Fartyg, våra oberäknade, och var det icke ledsamt at få lemna Svensksund med alla dess smärtande minnen! hvarefter vi ankrade kl. 6 em. under Aspö Båk, den 5. fortsattes resan til Seskär, der åter för motvind ankaret måste fällas för motvind (!). Den 11 lyftes åter, hvarefter vi på e.m. kl. 7 ankrade vid Cronstadt; dagen derpå blefvo vi alle transporterade ombord på slupar, som skulle öfverföra oss til Oranienbom, der vi blefvo inlogerade uti skolhuset och måste nöjja oss med at ligga på golfvet på halm, der vi alla mornar blefvo af en off:r öfverräknade.

II

1808–1809 årens händelser

Februari. Nu började man med säkerhet omtala Krig med Ryssland och Danmark och sades at i mediet af Månaden hade 60.000 Ryssar inbrutit i Finland, hvadan Finska arméen fick Ordres marschera mot ryska gränsen och den Svenska emot den Danska och Norska. Dessa mesurer oakadt var man i flera avseenden orolig öfver dessa händelser med skäl, emedan brist på Krut och Canoner i Finland, et försummande af administrationen, icke gaf stort hopp om framgång. Deremot rustade Flottorna med framgång. Den

29 blef jag utnemnd til Major och Öfveradjutant hos K. M:t. S.D. utexaminerades Siöcadetterna Armfelt,¹ Richnau² och Jägersköld.³ Och vid denna tiden kom mycket pengar från England til bedrifvande af Krigsutrustningarne. Den 28 gaf vännen Hederstierna⁴ Bale och Soupé för hela Carlsbergs Societet, hvarest dansades von Frischen ända til kl. 5 följande Morgon. Kölden var 31° dessa dagar. —

Mars den 3 ankom säker underrättelse at Ryssarne infallit i Finland och Fransoserna tågade genom Dannemark at inbryta i Skåne och i följd häraf blef samma natt Ryske Ministern Alopæus⁵ arresterad. Likaledes och i följd af Ryssarnes infall blefvo den 28 februari alla Fartygen med skiul och förråder vid Åbo station upbrände. Den 9 var jag på min Foster Broders Joh. Georg Ehrenmalms⁶ begrafning å Maria kyrkogård. Han dog i sin bästa ålder af vattusot, en följd af et omåtteligt supande och hvilket var stor skada, ty han var begåfvad med et brilliant och kunskapsrikt hufvud. Dock må jag anteckna, at til detta omåtliga supande var han från början förförd af sina kära Cousiner. Han lemnade inga barn efter sig och hans Enka blef sedan omgift med en von Heine.⁷ Den 14 öfverlemnade Gref Moltke⁸ Danska Krigsförklaringen och reste s. d. sina färde. Härpå blef en almän Landtstorm upbådad, nemligen alla vapenföra män från 18 til 25 års ålder. Och til Off:e för dem antogs med få undantag alt det skräp, som sig dertill anmälte. I slutet af månaden fick min Gumma och Son hvars dags Fråssan. Kölden var grufligt skarp.

April den 1 flyttade G. Cedervald⁹ från Kr. Akademien at göra tjenst vid Holmen. Den 2. fick jag Captens Lön vid Stockholms Escadre. Den 10 emottog jag enl. K. Mjts befallning Majorstiensten vid Akademien. At omtala krigshändelserna tilhör icke dessa anteckningar utan finnas de i Avisorna. Förbigå kan jag dock icke, at vi den 27 fingo den bedröfliga underrättelsen at Broder Wilhelm Bruncrona¹⁰ påskafton den 16 under Bataillen vid Pyhäjochi fått bägge Låren af en granat afskutna tillika med Testiclarne hvaraf han under rysliga plågor följande dagen afled, oss alla til öm och bitter sorg [och] afsaknad. Mätte Gud trösta hans hustru och små gåssar.

Maj den 3 utexaminerades 4 Siöcadetter, mycket snälla. Af dessa blef von Tell¹¹ för några år sedan mördad i Carlsrona af en Arrestant. Den 5 fingo vi veta, at Sveaborg och Flottan blifvit genom förräderi af Amiral Cronstedt¹² öfverlemnade til Ryssarne, ehuru det försvarades af 5.000 man och 900 canoner samt 80 mörsare. Som jag var skyldig Am. Cronstedt mycken erkänsla och för öfrigt bättre än de flesta [kände] Hans duglighet och värde, så kostade denna hans vanhedrande handling ousägeligt på mig, ehuru jag

hvarken vågade eller rättvist kunde försvara et förräderi, som sedan så hufvudsakeligen medförde hela Finlands förlust. Gen. von Suchtelens^{12a} slughet, Qvinfolken och några gamla, rädda Mesar påstods sannolikt at hafva förmått och öfvertalat honom at lemna Sveaborg, denna Juvel i svenska Kronan til den trolösa Alexander¹³ och ryssarna. Den 8 siöngs Te Deum öfver Finska 4.000 man starka Arméens seger vid Revolax under Gen. Adlercreutz' befäl¹⁴ öfver 8.000 Ryssar, hvarvid 2:e Fanor, 2 Haubitser och 2 Metall Canoner 8 $\mathcal{W}$, en General, 7 officerare och 400 soldater togos. Den 9 var jag ock tackade Kungen för den erhållna Majors Fullmagten, hvarpå Han svarade mig at den längesedan var af mig förtient. Sedan under denna tid Gottland blifvit af Amiral Bodisco¹⁵ intagit, men blef kort derpå snöpligen derifrån bortkörd af Amiral Rudolf Cederström. För Bodiscos hastiga evacuation af Gottland blef han för lifstiden degraderad til soldat. Den 28 voro Emigranterna Duc d'Angoulême¹⁶ och Gref Damas¹⁷ och besåg Academien. Prinsen såg gott ut men var af en ovanlig svag kroppsbyggnad, hvaremot Gref Damas var stark och stormodig. Cad. Comp. paraderade.

Juni den 4 reste jag til Upsala och Bärby, hvarifrån jag hemkom efter några dagar, då jag til min stora glädie fant min Olle^{17a} fri från frässan, och til helsan fullkomligen återställd. Med stor glädie erforo vi, at de käcka finnarna dugtigt klappat up Rysarne och drifvit dem alla söder ut. Den 29 utexaminerades 12 landtcadetter af 3die klassen och dagen derpå var jag af dem biuden på Soupé på Blå Porten, hvarvid dessa ynglingar för mig uttryckte den lifligaste kärlek och den varmaste tacksamhet, som pressade tårar utur mina ögon. S.D. på afton seglade K. M:t på Amadis til Finska Skären med föresats at leverera Ryska Skärgårdsflottan Bataille. —

Juli. I början af denna månad inträffade utanför Åbo i skärgården en Affair under Hielmstjerna¹⁸ emot Ryska Skärgårdsflottan som förblef utan resultat, ehuru Kungen var närvarande. Likaså Landstigningen vid Lemo under Gen. v. Vegesack¹⁹, äfvenså affairen i Kimitto Ström emot 40 Ryska Canonjollar som de fått i Sveaborg. Under denna rencontre blef Ö.L. Jönsson^{19a} skuten och min vän Gustaf Wirsén²⁰ illa blesserad i högra foten. Under alt detta blef Pomern evacuerat och intagit af Fransoserna. Et föreslagit stillestånd med Norrige af Kungen afslagit, hvilket ytterligare bevisade hans egensinniga högmod och falska politik, alt följder af hans falska och illa beräknade politik, äfvensom hans religieusa svärmerie och föresatts at i alt efterlikna C. XII, hvars mod han dock saknade, ty efter trovärdiga mäns ut-sago var han pultron. Den 16 fick jag annandagsfrässa. Den 17 höllo vi bröllop åt Eva Löfström, som troget tient oss i 7 år och som nu gifte sig med

skomakare Hellsten, skicklig arbetare men stor pratmakare. Den 25 reste alla de mina til Kjörrningen och s. d. återkom ambassadeuren Baron Stedigk från Pettersburg, missnöjd med Ryssarne och med Kungen.

Augusti. Den 2 föreföll vid Sagu Sandö en rencontre, der våra 22 Canonslupar blefvo attackerade af 57 Ryska. Resultatet af denna Attaque var för svenskarnas Krigsära, retraite, men ingen fördel och det var vid detta tillfälle som Jönsson blef skuten och Virsen svårt blesserad och icke som förut blifvit antecknad. Den 7 voro vi til middag hos Coijets²¹ nära Carlberg, tvärs öfver siön, då under det vi suto tilbords, en åskby från N.V. med en hagelskur inträffade, hvaraf hvarje hagel vägde 3 à 4 lod, som sönderslogo alla rutorna i fenstren och glasbitar flögo i Cremfatet och Cremen icke kunde ätas; hvarförutan på Carlberg icke mindre än 1.242 fensterrutor blefvo sönderslagne. Denna naturhändelse, som varade $\frac{1}{4}$ timma, var ryslig för inbillningen och känslan, hvarpå efter en long Torka en veckas herligt regn kom, som vederqvickte växterna. Arméens segrar och motgångar under månaden kan ses af tidningarna.

September den 10 reste jag med de mina til Upsala. Den 12 flyttade min Bror²² i Sitt Embetshus vid Munkbron samt Mor och Syster från Drissels²³ och hvarvid Gust. Adlercreutz²⁴ och min Olle²⁵ icke voro overksame. Den 14 reste vi åter hem och mötte på vägen Lifgrenadärerna, som tågade til Finland. Den 29 fick jag Ordres at med 20 Canon jollar som Bataillons Chef afgå til Finland, hvaröfver min Gumma, son och Gubben Cronstedt²⁶ mycket knotade, men brist på krut vållade, at jag icke kom åstad med min armada under denna månad. I dessa dagar fingo vi veta, at vår Skärgårds Escadre under Öfverste Brants²⁷ befäl vunnit Bataillen vid Grönvikssund emot Ryssarne och at Brant blifvit Riddare af S:O^{ns} stora kors, samt våra frender Abrah. Bruncrona²⁸ och G. Cedervald²⁹ Riddare af samme orden med flera andre.

October den 6 uphörde min tjenstgöring vid Academien, då jag s. d. om aftonen på Rikssalen tog afsked af Cadetterna som en Fader af sina söner. De greto och jag likaledes och slöt jag mitt afskedstal med at nedkalla öfver dem alla Guds välsignelse, önskandes at de under min frånvaro måtte yttra sin kärlek til mig genom et godt, stilla och värdigt upförande m. m. Den 10 kl. 8 begaf jag mig från Carlberg til Holmen, lemnande min trefliga boning och de mina under Guds beskydd. Kl. 9 var jag på slottet för at taga afsked af Hertigen, som i de mest nådiga ordalag önskade mig lycka och som der efter kl. 10 kom at bese Bataillonon och tog ytterligare afsked af mig, då jag 2:ne gånger fick kyssa Hans hand, och anbefalte mig med tårar i ögonen

uti den Högstes beskydd. Derefter och på eftermiddagen blef jag och besättningsarne immunstrade af min vän Ö:L Axel Cronstedt.³⁰ Denna Bataillon bestod af 20 stycken 24 $\overline{\text{H}}$ Canon Jollar, 1 Chefs-, 2:ne Divisions-, 2:ne Kok, och 2:ne Förrådsfartyg, hvarpå immunstrades på hvarje Jolle, med Chefen — 18 man. Vidare får jag anteckna, at Divisionschefer voro Underlieutnanterna Mikaelsson³¹ och Liner³² samt Flumén³³ som adjutant hos mig. Af Infanteriet Löjtnant Borgenstierna,³⁴ f.d. cadett, och Fendrickarna Ödel³⁵ och Alsing,³⁶ alla af Skaraborgs Landtvärn, de båda sistnemde 18 års ynglingar. Och utgjordes hela styrkan af 6 officerare, 28 Und.off:e och 371 man. Och i sammanhang hermed får jag upplysningsvis göra följande tillägg. De båda Divisionscheferne voro raska, villiga, och erfarne sjöofficerare. Min adjutant villig och en erfaren Artillerist. Jollcheferna unga alldeles oerfarne Gåssar, tagne från Krydd- och Hökarbodas och som förut aldrig farit på vatten annorlunda än på Roddarbåtar. Landtvärnet ungt folk men nakna, endast skylde af utslitna Sarskläder, skor och strumpor ryslige och beklagansvärde at påse, för öfrigt villige och raska. Den 11 provianterades men som jag denna dag icke kunde få bränvin eller Fläsk, så kunde jag icke afgå utan i det stället tog jag afsked af förmän och vänner, hvarpå vi åto middag hos Coijets, hvarefter Grefvinnan Cronstedt³⁷ kom ombord at taga afsked af mig men sedan hon åter gått i land, inlade och i ordning satte min goda Gumma mine effecter och diverse Matvaror. Kl. 5 em. kom det hjertesakande afskedet från min hustru, son och närvarande vänner, och sedan jag ömt tackat dem för deras ömt visade välvilja och befalt de mina i Guds hägn, skildes jag vid dem, med tanken delad mellan Gud och dem, gick så åter om bord, återtog min verksamhet och souperade hos Am. Baron Lagerbielkes.³⁸ Den 12 kl. 9 fm. afgick jag under rodd med Bataillon, ställandes mig och dem under Guds beskydd, vid hvilket tillfälle alla vännerna på stranden vinkade mig afsked, bland hvilka jag längst såg Bror Gustaf.^{38a} Kommen til Fiäderholmarne sattes seglen til, hvarefter jag passerade Vaxholm och lade jollarne i Land vid Kodjupet. Under denna dagens Manöver såg jag med bedröfvelse höjden af Jollchefernas oduglighet och saknad af all kundskap i siöväsendet, emedan 2:ne med öppen vind lade om bord på hvarandra och en styrde rakt på land. Mot afton besökte jag Comendanten Ö.L. Harald Ehrenhielm³⁹ en glad och ovanligt rask 81 års Gubbe, hos hvilken jag sedan åt Middag alla dagar under min dervaro. De följande dagarna under svår väderlek lät jag de följande dagarna fylla carduser i fästningens kruthus, hvarunder jag fick nya bekymmer med mina Jollchefer, som saknade all erfarenhet, hvarförutan det nakna folket började siukna

men änteligen kom capoter, skor och strumpor til min tröst, men endast för 111 man, hvaraf följde, at 109 landtvärnvärnister blefvo utan. Den 17 kom Capiten Baron Klinckowström⁴⁰ med en division 60 *th* Mörstare och stälde sig under mitt befäl. Han och Capten Pihl⁴¹ souperade hos mig samma afton och trakterades med en härlig äppelsoppa af min Gummas tilredning. Hela denna dag exerceerade jag folket med Canoner. —

Den 19 gick jag med flottillen under rodd, men som vinden kastade mot och blef nog hård, nödgades jag åter lägga i land vid Grönholmen. Den 21 kl. 7 fm. fortsatte jag återtåget och inlöpte til Kapelskär på em. hvarifrån jag i und. rapporterade Hertigen äfvensom Baron Lagerbielke⁴² om hvad sedan upbrottet från Stockholm passerat. Den 23 lät jag göra Signal at bryta lägret och gå til segels, men i anseende til den starka S.O. dyningen gjorde Lotsarna mig så alvarliga föreställningar at afstå från försöket at gå öfver hafvet, hvadan jag beslöt at uppskiuta til en annan dag med detta försök och i stället manövrerade med jollarne och mörsarefartygen samt lät skiuta med löst krut, och rapporterade genom Thelegrafen, at jag denna dag icke vågat at gå til siöss. Den 24 sof jag om natten icke en minut under öfvervägande huru gången öfver hafvet lät sig göra denna sena och svåra årtid utan at förlora jollarne, men jag ville dock försöka, befallande dem och mig i Guds händer, och kl. 8 sköt jag segelskott och hissade Signal til upbrott och tågade vi i någorlunda god ordning, passerade båken kl. $\frac{1}{2}$ 12 och det syntes som om ändamålet nära nog skulle lyckas, men utkomna en styf Tysk mil i hafvet inträffade från N.O. en svår By med hagel och hög siö som varade en timma, då seglen måste bärgas; Flottillen måste vända och jag måste vända tillbaka til Kapelskär och högeligen oroad öfver denna motgång, befarande oblida omdömen på högre ort och af andre illviljare, hvarför jag beslöt at följande morgon gå til Grisselhamn och vidare inom skärs til Åland, emedan hafvet derifrån til Ekerö endast är 3 mil bredt och minst vådeligt, men til min lycka och fögnad kom Major Ekstedt⁴³ mot aftonen til mig med Hertigens Ordres at jag skulle återgå til Stockholm med Flottillen, emedan Ryska Skärgårdsflottan redan hemseglat. Dessa välkomna Ordres voro så mycket välkomnare som de frälste min reputation och flottillen från en ofelbar förstörelse, ty hade jag kommit til Åland, hade jag icke kunnat komma denna mörka och stormiga årtid tillbaka utan blifvit infrusen och af Ryssarne upbränd, som inträffade med all der quarliggande Canon Slupar under Vintern. I glädien öfver denna oväntade händelse lät jag hissa signal til officers pajaring, lät brygga en Bål Pounche, som vi gladeligen tömde, hade mina gäster på Soupé och sof derefter föträffligt hela natten.

Men innan jag slutar denna article vill jag fästa mina läsares uppmärksamhet upå Canon Jollarnes svaga construction, at de icke styrdes med ror utan med en bräcklig åra, högst okunnigt befäl och vid siön aldeles ovana besättningar, hvarförutan jag hade 90 siuka, på en öppen Skuta och ingen Läkare, hvidan ock dagligen flera afledo och hvilka jag i brist på Prest sielf måste jordfästa. Och i denna förtviflade belägenhet och som preservatif lade jag uti en 16 kanna kittel en spån öfverst full och slog vatten derpå, kokade den sedan och silade vattnet derifrån och slog deruti 4 kannor brännevin, hvaraf jag sedan gaf folket hvar morgon på nyckter mage en jungfru, som jag fant vara välgörande, emedan siukligheten tycktes aftaga derefter. Den 25e mottog jag K. M:ts Ordres at återgå til Stockholm samt at under vägen befalla alla Skärgårds Fartyg at genast til Stockholm återvända.

S.D. souperade med Ekstedt hos Klinkowström.⁴⁴ Den 28 medgaf vinden och väderleken at bryta upp från Kapelskär, då Bataillon en under rodd aftågade, men komna til Furusund sprang vinden på V.S.V., då jag der måste ankra och lät Jollarne lägga i land och slå läger på Köpmanholmen. Fortfarande mot vind och regn, storm och kall blåst, siukligheten tiltog, hvarunder jag dagligen besökte utan att kunna hielpa de siuka eller lindra deras elände, af hvilka flere afledo och blefvo af mig begrafne. Rodde en dag til Furusund at torka mig och mina kläder, som voro genomblötte af regnet, bedjandes Gud, at detta elende snart måtte få et slut. Den 31 profseglade jag 2:ne Canon jollar, som jag fant vara bra styfva, ehuru vinden var full storm, men tillika at i stället för den bräckliga styråran dessa fartyg borde förses med roder. Folket tilsiu knade dagligen mer och mer och eländet med det unga Folket var större än jag gitter det beskrifva. Mätte Gud snart gifva vind!

November den 1. I dag hade jag utom de på skutan liggande 70 man siuke, som lågo i tälten på sina slarfvor och på granris, ty halm kunde jag icke för pengar få köpa til Lägerhalm åt det lidande folket. Hade s.d. kamraterna hos mig til Middagen. Den 2. et högst kallt och hårdt väder. På fm. kom Major Martin⁴⁵ med Corvetten Biederman och ankrade bredvid mig, åt sedan Middag ombord hos mig. På em. aftagande Kultié, hvarför jag genast gick til segels med Bataillon en och fortsatte Marschen genom Natten, med landtärna på toppen för de efterkommande Jollarne och Fartygen. Den 3 kl. 1 ankrade jag vid Gråholmen och lät Jollarne lägga i land at skaffa och hvila, hvarefter jag åter gick til segels men kl. 7 på Trälhafvet blefvo vi öfverraskade af en svår By med Uhrväder, som varade en timma, men då det klarnade fant jag jollarne väl skingrade men alla väl i behåll, passerade så Waxholmen och fortsatte så tåget til Stockholm samt lade i land vid Skepps-

holmen med alla Fartygen och tackade Gud som utan någon förlust hulpt mig åter hem, blef biuden at äta Middag hos Baron Lagerbielke,⁴⁶ hvarefter jag upsökte min hustru som var på soupé hos Ö.L. Wallberg.⁴⁷ Hon och Olle⁴⁸ greto af glädie då jag inträdde, hvarförutan alla emottogo mig med värme och välvilja. Efter soupén gick jag åter ombord at frysa, men som ovanligt trött, sof jag oförlikneligen sött. Den 4 upvaktade jag Hertigen och rapporterade min återkomst och angående eländet med siuka m. m. som angick expeditionen och derunder förefallne bekymmer och svårigheter. Blef befald at äta middag hos Deras K. Högheter, då Hertiginnan var utmerkt nådig emot mig. Om afton souperade jag hos General Mannerskant,⁴⁹ hvarifrån jag åter om Bord at frysa och sofva. Den 5 bestyrde jag med otroligt besvär om de siukas transport från Fartygen til siukhusen men som der vid mötte mig den största motvilja under anförande af alla hinder, dels verkliga, dels diktade, så blef jag tvungen at gå upp til Hertigen och klaga på vederbörandes omenskliga oginhet och liknöjdhet, och följden blef, at befallning genast utfärdades at de siuka genast skulle mottagas samma dag, som och til min glädie skedde. Kl. 7 em. blef jag afmunstrad af Ö.L. Cronstedt,⁵⁰ hvarefter jag mot afton reste ut til Carlberg, låg varmt hos min Gumma och tackade Gud, som åter väl i behåll hulpt mig hem ifrån alt det elende jag sedt med det unga ovana och nakna Folket genom uraktlåtna och försummade anstalter, genom vederbörandes Kall- och liknöjdhet den Gud må dem förlåta. Den 9 maj var jag åter befald til Middag hos Hertigen, der mig ålades at trogit för Honom och Societeten berätta mine äfventyr och det stora eländet och mine bekymmer under denna korta Expedition. Den 11 emottog jag åter Majorstjensten vid K. Akademien. Den 14 och 29 åter befald til Middagen hos Hertigen, så at jag nu började tro mig vara en komplette Hofman, så mycket mera som Damerna vid alla tillfällen voro högst artiga och attentiösa emod mig men derjemte dråpeligen frågvisa. I dessa dagar återkommo de fleste af Skärgårds Fartygen med $\frac{1}{2}$ Besättningar, de saknade döde af elände och nakenhet, som ej med penna kan tecknas. Af dessa skeletter til exempel må anföras at 4 på Gustaf Adolfs Torg under marschen til kvarteren nedfölo 4 man under Gevär döde. Den 22 reste jag til Upsala at jula hos min Mor, der som vanligt många Juhklappar van-kades.

1809 Januari den 7 återreste jag med de mina til Carlberg och som jag under frånvaro blifvit anbefalld at läsa Artilleri, Manöver, Tactique och Tienstgjörings samt Redogörelse Reglementerna för de constituerade Officerarne och Underofficerarne vid Flottan så begynte jag dessa föreläsningar

den 11 med ett tilträdestal uti Amiralernas, förmäns och kamraters öfvervaro. Alla dessa dagar kringspriddes rygten om upror i Landet. Efter min återkomst afgaf jag underdånig Rapport angående förhållandet och användbarheten af Canon Jollarne och föreslog jag som en vesentlig förbättring at förse dem med Roder i stället för den ändamålslösa styråran, som gillades, men som skaffade mig hela Constructions Statens ovänskap och smälek. Likväl har detta projekt af de af mig upgifne grunder blifvit gillade och verkställda och nu — i senare tider — förbättrade.

Februari den 6. Omkring kl. 7 afton då jag hemgick från Holmen efter afslutad föreläsning til Carlberg, mötte jag på Fredsgatan Capten vid Svea Lif Gardi'e Baron Henning Wrangel,⁵¹ som nalkades mig och sedan han förtroligt omtalat Fäderneslandets fara och olyckor frågade mig öppenlystigt, huruvida jag kunde vara villig at med honom och 10 à 12 unge behjertade Män under Öfverste Sköldebrands⁵² ledning at på aftonen den 8 omkring kl. 10 resa ut till Haga och arrestera Kungen samt med våld föra honom fången til Waxholmen, men som han icke ville meddela mig de sammansvurnas plan och de mått och steg, som en säker påföljd fordrade, men som jag på denna fråga icke fick något uplysande svar, hvilket måhända han sielf icke kunde meddela eller och besinnade han huru oförsigtigt han yppat denna hemlighet för en mindre bekant person, så skildes vi åt, sedan jag gifvit mitt hedersord at för ingen yppa denna hemliga anläggning emot Kungen. Tankfull fortsatte jag min vandring, lika förundrad öfver Wrangels oförsigtiga förtroende som villrådig om det beslut som jag i sammanhang dermed borde taga, enär jag hade hustru och barn, så lade jag mig vid hemkomsten men kunde icke få en blund i mina ögon. Men som Sköldebrand icke kom den 7 från Gefle, så blef denna conspiracy denna gången om intet. De hetlefrade unge herrarna till mycken bedröfvelse. Den 22 insiuknade min hustru i nerffeber och min kära Olle i fråssan. —

Mars den 12 på em. kom Kungen från Haga till Staden, då genast befalltes at Vakterna skulle fördubblas och alla Tullar och Slotts Portar stängas, som alt väckte mycket upseende och lika mycken oro. Och vad mig enskilt angick så var jag högeligen bekymrad deröfver at ingen af de permitterade Cadetterne återkommo, då för at utröna orsaken jag skickade flere bud til staden, som återkommo med den uplysningen at ingen fått gå ut från Staden men väl dit ingå. Den 13 hade Kungen på fm. beslutat at med K. Familjen resa til de södra provinserna, dit ock Bankens Silfver och Guld skulle transporteras och hvartil Bönder voro med åkdon inkallade. Men som Adlerparre⁵³ med Vestra Armén samma dag nalkades staden, så förekom denna

Bankens plundring och kl. $\frac{1}{2}$ 10 blef Kungen arresterad af Excellensen Klingspor,⁵⁴ General Adlercreutz⁵⁵ och Öfverste Silfversparre⁵⁶ och Slottsportarne besattes med Vakter til både Häst och fot. Och derefter frantog General Adlercreutz Gen. Adjutanten af Melin⁵⁷ käppen och arresterade honom tillika med den gamle Capten Lieutnanten Gref Lewenhaupt.⁵⁸ Sedan, och omkring kl. $\frac{1}{2}$ 12 sprang Kungen ut i raseri i afsigt at komma lös och ropa på folkets och soldaternas hjälp, men lyckligtvis greps Han i trappan och återfördes i rummen af Öfver Jägmästaren von Greiffen,⁵⁹ en stark och beslutsam Man, och då Han åter inträdde i sina rum började han kräka up blod och galla samt lade sig på en soffa, aldeles utom sig af harm och arghet. Under dessa upträden sökte af Melin och Major Berger^{59a} upmana Drabanterna at befria Kungen men de vågade ingenting til Kungens befrielse företaga, som var deras bästa råd. Vid underrättelsen at Kungen blifvit arresterad, inträdde i Kungens rum åtskillige unga män af de sammansvurna at gapa på och smäda den olyckliga Kungen och hvaribland sedermera Landshöftingen Hans Järta⁶⁰ varit den bittraste. Derefter och omkring kl. 12 på natten fördes Kungen, nu blefven lugn, och sitt öde undergifven, af Öfverste Sköldebrand och de sammansvurne til Drottningholm at der tilvidare bevakas och samma dags afton den 14 utropades af Riks Härolden Hertig Carl til Riksföreståndare, som genast sammankallade Riksens Ständer til Stockholm. Och som lyckligt och sällsynt var, så verkstältes denna stats-hvälfning, utan at en enda droppe blod utgjörs. Den 19 kom et parti Ryska Troupper från Åland öfver det tilfrusna hafvet til Grisselhamn, som spridde mycken förskräckelse ibland Folket och hela nejden men dessa Ryssar återvände s. d. til Åland. Emedlertid hade den 21 et stillestånd blifvit avslutadt med Ryske Befälhavaren på Åland, General Knorring, som genast kungjordes til Allmänhetens lugnande. Den 22 intågade Adlersparre på en hvit Häst, i spetsen för Vestra arméen in uti staden, der Han emottogs af Folkets jubel och Riksföreståndaren nedanför Logården, hvarefter han förlade sitt högqvarter uti det s. k. Vestmanska⁶¹ huset vid Adolf Fredriks kyrka. Och hvad der sedan pratades af Vestra Arméens Officerare och andra, både rimligt, skrytsamt och orimligt och alt hvad de skulle uträtta til Sveriges gagnande och bästa. Under dessa dagar berättades, at den arresterade Kungen som et barn pratar, äter och sofver och syntes som om ingenting af hvad som händt skulle röra honom. Uti Dymmelveckan blef Han flyttad i arrest til Grips-holms slott under streng Bevakning af unga Officerare. Den 28 stodo 4:de klasserna Officers Examen. Siöcadetten Hielm^{62a} med utmerkt heder. Den 31 voro vi til Guds bord.

Noter I. 1788–89 årens händelser

1. Hans mor hette Anna Christina Bruncrona (1739–1827) och var dotter till sekreteraren i kanslikollegium Abraham Brun, adlad Bruncrona, och Anna Sofia Steuch.
2. Här avses assessorn, slutl. vice presidenten i Åbo hovrätt Arvid Cederwald (1745–1809), som var gift med en syster till Nils Abraham Bruncrona.
3. Här avses Carl Gustaf Armfelt, 1787 utnämnd till landshövding i Nylands och Tavastehus län, sedermera arresterad och dömd för delaktighet i Anjalaförbundet.
4. Maria Juliana Bruncrona. Äktenskapet ingicks 6.8.1797 i Kimito kyrka, Finland.
5. Runa gård i Sagu socken.
6. Dominicus Julius Pinello (1738–1821), varvsmajor på Sveaborg 1777 och överstelöjtnant och tygmästare vid arméns flotta 1783.
7. Här avses Nils Kellander, adlad Mannerskantz, överste för finska brigaden av fortifikationerna och kommandant på Sveaborg 1780, slutligen general 1809.
8. Här avses troligen Abraham De Frese, platsmajor på Sveaborg 1776, sedermera överstelöjtnant och död 1796 på Kulla i Borgå socken.
9. Mikael Cosswa, adlad Anckarsvärd (1742–1838), friherre 1801 och greve 1810, överste och chef för Sveaborgs sjöartilleriregemente och för finska eskadern av arméns flotta 1784, slutl. landshövding över Kalmar län och Öland och generallöjtnant.
10. Troligen Carl Gustaf von Kræmer, major 1777 och slutligen 1797 överste vid arméns flotta, död 1801 på Sveaborg.
11. Carl Natanael Klerck, adlad och friherre af Klercker, överste i armén 1788 och kommandant på Sveaborg 1791, slutligen general.
12. Hans Henrik Grise, adlad Anckarheim (1748–1814), varvsmajor och tygmästare på Sveaborg, slutligen konteramiral.
13. Carl Johan von Hohenhausen (1755–1789), kapten, stupade vid Svensksund 1789.
14. Troligen Gustaf von Gutofsky (1747–1818), överstelöjtnant.
15. Abraham Mattias Bruncrona (1737–1816), major och död på Storvik i Kimito socken.
16. Noten utgår.
17. Noten utgår.
18. Gustaf Carl Palmfelt (1766–1856), löjtnant vid arméns flottas finska eskader, avsked 1810 ur svensk tjänst och gick i rysk tjänst.
19. Carl Fredrik Toll (1758–1798), kapten, slutligen major vid arméns flotta.
20. Robert Montgomery (1737–1798).
21. Storamiralen, dvs. hertig Karl.
22. Anders Henrik Ramsay (1756–1795), kapten vid arméns flotta, slutligen major.
23. Paul Adolf Sölverarm (1769–1820), fänrik vid arméns flotta, slutligen överstelöjtnant.
24. Göran Ludvig Oxenstierna af Korsholm och Vasa (1756–1804), major vid Österbottens regemente 1785.
- 24^a. Carl Hedman (1766–), kapten.
25. Gustaf Jacob Printz (1776–1834), löjtnant.
26. Claes Adam Wachtmeister af Johannishus (1755–1828), konteramiral, slutligen amiral och en av rikets herrar.

27. Abraham Daniel Schönström (1729–1809), generalmajor och 1795 överste för finska artilleriregementet.
28. Johan Henrik Hästesko (1741–1790).
29. Carl Erik Mannerheim (1759–1837), premiärmajor, sedermera statsråd och landshövdning i Åbo och Björneborgs län.
30. Johan Fredrik Warenberg (1767–1826), major.
31. Lorentz Peter Almfelt (1739–1807).
32. Jfr s. 19.
33. Carl Henrik Klick (1753–1808), major i armén och överadjutant hos konungen 1788.
34. Anders Johan Jägerhorn af Spurila (1757–1825), major i armén och överadjutant.
35. Carl Jakob Du Rietz (1765–1838), löjtnant vid änkedrottningens livregemente 1788, 1789 löjtnant vid Savolaks fribrigad, slutligen major i armén 1813. Enligt Elgenstierna 2, s. 341, blev han 1817 överinspektör vid gränstullbevakningen i Stora Kopparbergs län.
36. Curt Bogislaus Ludvig Christoffer von Stedingk (1746–1837), överste och chef för Savolaks fotjagarregemente, svensk ambassadör vid ryska hovet 1790, slutligen general och greve.
- 36^a. Carl Erik Mannerheim (1759–1837), finsk greve.
37. Peter August von Törne (1753–1789), kapten vid arméns flotta.
38. Otto Reinhold Hammarfelt till Högby (1768–1821), fänrik vid arméns flotta, slutligen överstelöjtnant samt generaladjutant vid flottorna 1805.
- 38^a. Magnus Stenbock (1763–1822), kapten, sedermera överstelöjtnant, överste och generaladjutant av flygeln, slutl. generalmajor.
39. Casimir Reuterskiöld (1770–1848), löjtnant vid livregementets värvade infanteribataljon, slutligen generalmajor 1816 samt generalbefälhavare i III. militärdistriktet 1837.
40. Carl Fredrik Ridderstorm (1739–1820), överstelöjtnant, ägde gården Tavastkulla i Helsinges socken, Finland.
41. Christian Gottard Rehnberg (1767–), slutl. kapten.
42. Carl Johan Diedrichs (1754–1829), kapten vid arméns flotta, slutligen överste vid generalstaben och i flottorna 1817.
43. Fredrik Johan Spalding (1770–omkr. 1826), slutl. överste.
44. Abraham De Frese (1725–1796), platsmajor på Sveaborg, slutl. överstelöjtnant. Se n. 8.
45. Carl Edvard De Frese (1767–1839, fänrik vid arméns flotta, slutl. överstelöjtnant och kommandörkapten i Kungl. Maj:ts flotta.
46. Se n. 11.
47. Carl August Ehrensvärd (1745–1800), överamiral, slutl. generalamiral med presidents rang. Den redovisning av kommenderingarna, som Bruncrona här lämnar, stämmer väl överens med vad som redovisas hos A. Munthe, Svenska sjöhjältar VII: 4, s. 81–82.
48. Carl Olof Cronstedt (1756–1820), överstelöjtnant vid arméns flotta, slutl. statssekreterare för sjöärendena, vice amiral och kommandant på Sveaborg.
49. Hans Gustaf Wallberg (1758–1834), slutl. överstelöjtnant, överadjutant.
50. Se n. 18.
51. Se n. 38.
52. Magnus Rosén von Rosenstein (1755–1801), överstelöjtnant, slutl. konteramiral.

53. Fredrik Ulrik Fleetwood (1740–1789), överstelöjtnant vid arméns flotta och lotsdirektör samt chef för lotsverket i Finland.

54. Se n. 13.

55. Carl Paco Hård af Segerstad (1747–1815), kapten, slutligen överstelöjtnant i arméns flotta och tygmästare vid Göteborgskadern.

56. Gustaf Fredrik af Klercker (1751–1812), kapten vid arméns flotta, slutl. major i arméns flottas Stockholmseskader.

57. Carl Gustaf Brummer (1749–1789), kapten.

58. Personen har icke kunnat närmare identifieras.

59. Didrik von Kræmer (1753–1796), kapten vid arméns flotta, slutl. överstelöjtnant i armén.

60. Magnus Vilhelm Klick (1760–1799), löjtnant i arméns flotta, slutl. överadjutant och major i armén.

61. Adolf Fredrik Brummer (1764–), kapten, slutl. överstelöjtnant.

62. Johan Christopher Kulberg (1767–1832), fänrik, slutl. major.

63. Johan Ludvig Brant (1756–omkr. 1808), slutl. överstelöjtnant.

64. Per Adolf Geijer (1767–1826), slutl. major, krigsråd.

65. Önnert Jönsson (1755–1808), slutl. överstelöjtnant.

66. Gustaf Adolf Grubbe (1767–), löjtnant i arméns flotta, slutl. kapten.

67. Se n. 52.

68. Hans Axel Cronstedt (1760–1851), kapten, slutl. överstelöjtnant och chef för norra lotsdistriktet.

69. Noten utgår.

70. Carl Lilliehöök af Fårdala (1754–1820), kapten vid arméns flotta, slutl. överste i flottorna.

71. Lars Adolf Sköldarm (1769–1791), fänrik, slutl. löjtnant vid arméns flotta.

72. Johan Gustaf Olander (1757–omkr. 1818), slutl. överstelöjtnant.

73. Karl Ullner (1765–1801), slutl. major.

74. Noten utgår.

75. Carl Johan von Diederichs (1754–1829), kapten vid arméns flotta, slutl. överste vid generalstaben och i flottorna.

76. Emanuel Renström (1767–1834), slutl. löjtnant.

77. Carl Fredrik Wallenstierna (1754–1825), kapten vid arméns flotta, slutl. major vid flottans finska eskader.

78. Personen har icke kunnat närmare identifieras.

78^a. Enligt A. Munthe, Svenska sjöhjältar VII: 4, s. 81–82, skulle han heta *Aulin*.

79. Se n. 10.

80. Carl Fredrik Schulman (1773–1849), fänrik vid arméns flotta, slutl. överstelöjtnant och överstes avsked.

81. Carl Adolf Danckwardt (1743–1806), överstelöjtnant och lotsdirektör, slutl. konteramiral av blå flaggan.

82. Henrik Gustaf Standertskjöld (1773–1819), fänrik, slutl. majors avsked ur svensk tjänst.

83. Claes Leonard Hjelmstierna (1742–1810), major vid arméns flotta, slutl. konteramiral av blå flaggan.

84. Carl Gustaf von Unge (1771-1794), fänrik, slutl. löjtnant vid arméns flottas finska eskader.
85. Axel de Brenner (1741-1800), major vid arméns flotta.
86. Georg Henrik Johan af Trolle (1764-1824), fänrik vid arméns flotta, slutl. överste-löjtnant.
87. Friedrich Wilhelm Jaekel (1741-).
88. Carl Fredrik Coyet (1768-1857), löjtnant vid arméns flotta, slutl. amiral.
89. P. Monthell (bodde i Stockholm hösten 1792).
90. Carl Adam Pechlin (1755-), major.
91. Arvid Julius Egerström (1762-1797), slutl. kapten.
92. Gustaf Henrik Nordberg, fänrik, sedermera löjtnant och slutl. major.
93. Carl Fredrik Nordberg (1760-1841), fänrik, sedermera löjtnant och slutl. major.
94. Se n. 47.
95. Personen har icke kunnat närmare identifieras.
96. Ek, Carl Christian (1753-1789), fänrik, sedermera löjtnant.
97. Christian August De Freese (1763-1809), fänrik vid Fr. Flemings värvade regemente på Sveaborg, slutl. ryttmästare och platsmajor på Sveaborg.
98. Se n. 52.
99. Se n. 81.
100. Se n. 47.
- 100^a. Johan August Meijerfeldt (1725-1800), general, slutlig fältmarskalk.
101. Se n. 52.
102. Se n. 10.
- 102^a. Se n. 172.
103. Se n. 52.
104. Se n. 13.
105. Här föreligger tydligen en missuppfattning. Baillet är identisk med vice amiral Ballé. Jfr Svenska flottans historia II, s. 499 f.
- 105^a. Möjligen skrivfel för slup.
106. Karl Henrik Nikolaus Otto (1745-1808), prins av Nassau-Siegen.
107. Se n. 53.
108. Nils Siöblad (1745-1789), major i armén.
109. Magnus Festin (1755-1789), bataljonspredikant vid Flemingska regementet å Sveaborg, sedermera regementspastor vid Stackelbergiska regementet i slaget vid Svensksund.
110. Gustaf Adolf Fredrik Dohna (1766-1789), löjtnant vid Upplands regemente.
111. Se n. 105.
112. Se n. 47.
113. Se n. 48.
114. Se n. 49.
115. Se n. 57.
116. Se n. 95.
117. Se n. 53.
118. Se n. 13.
- 118^a. Meningen ofullständig.
- 118^b. Jfr n. 157.

119. Conrad Ferdinand von Kruus (1766–1825), fänrik vid arméns flotta, slutl. major.
120. Se n. 13.
121. Se n. 18.
122. Se n. 38.
123. Se n. 78.
124. Se n. 1.
125. Sven Matthias Engström (1771–1811), lasarettsläkare, assessor.
126. Bernt Johan Skalm (1750–1808), kornett vid vargeringen 1781, löjtnants avsked.
127. Nils Brauner (1762–1827), fänrik, slutl. kapten i armén.
128. Georg Mannerstråle (1756–1823), kapten, slutl. överstelöjtnants avsked.
129. Isak Adolf Ridderborg (1768–1842), fänrik, slutl. löjtnant och kaptens avsked.
130. Se n. 53.
131. Se n. 13.
132. Se n. 57.
133. Se n. 109.
134. Carl Born (1766–), sedermera löjtnant vid arméns flotta.
135. Se n. 78.
136. Personen har icke kunnat närmare identifieras.
137. Carl Berg, sedermera kapten vid arméns flotta.
138. Nils Crusell (1734–1793), regementspastor vid Åbo läns infanteriregemente, sedermera kyrkoherde i Esbo pastorat.
139. Se n. 52.
140. Se n. 59.
141. Se n. 68.
142. Se n. 63.
143. Se n. 60.
144. Se n. 78.
145. Se n. 78.
146. Se n. 58.
147. Personen har icke kunnat närmare identifieras.
148. Personen har icke kunnat närmare identifieras.
149. Se n. 125.
150. Axel Fredrik Tigerstedt (1770–1822), fänrik vid arméns flottas finska eskader, löjtnant, slutl. kapten och kofferdikapten.
151. Claes Johan von Numers (1774–1856), fänrik vid arméns flotta, slutl. löjtnant och kaptens avsked.
152. Se n. 64.
153. Johan Christian Blomstedt (1775–1831), fänrik vid arméns flotta, slutl. major.
154. Carl Vitting (f. 1763).
155. Pehr Gustaf Brodd (1764–levde ännu 1804), löjtnant.
156. Troligen identisk med Christopher Stolpe (1757–1827), fänrik, slutl. kapten.
157. Christian Henric Alrutz (1761–1829), underläkare vid arméns flottas Sveaborgs-eskader, regementsfältskär, slutl. slottsläkare.
158. Personen har icke kunnat närmare identifieras.
159. Se n. 108.

160. Se n. 110.
161. Robert Tandefelt (1746–1823), premiärmajor vid Tavastehus läns regemente, överstelöjtnants avsked.
162. Troligen identisk med Carl Johan Gadding (1750–).
163. Se n. 126.
164. Se n. 128.
165. Se n. 129.
166. Bengt Gustaf Quist (1769–1789).
167. Jean Richard De la Chapelle (1757–1823), fänrik, slutl. kapten.
168. Se s. 31.
169. Se n. 52.
170. Se s. 31.
171. Se n. 68
172. Peter Ture Gerhard Drufva (1767–1822), sekundmajor, slutl. överste i armén och landshövding i Västerås län och ståthållare på Västerås slott.
173. Se n. 134.
174. Se n. 155.
175. Se n. 167.
176. Se n. 157.
177. Se n. 138.

Noter II. 1808–09 årens händelser

1. Troligen identisk med Erik Vilhelm Armfelt (1789–1855), som 29.2.1808 utexaminerades från Karlberg och blev underlöjtnant vid arméns flottas Sveaborgseskader samt efter avsked 1810 blev kofferdistyrman.
2. Johan Wilhelm Richnau (1790–1870), slutl. kommendörkapten 1 klass.
3. Christer Anders Ludvig Jägerskiöld (1790–1832), utexaminerad från Karlberg 29.2.1808, underlöjtnant vid örlogsflottan, löjtnant, slutligen major vid Kungl. Maj:ts flotta.
4. Salomon Hederstierna (1771–1841), kapten, slutl. major och överstes avsked.
5. David Alopæus, rysk envoyé 1803–1808.
6. Johan Georg Ehrenmalm (1765–1808), major i armén.
7. Enligt Elgenstierna II, s. 455 var hon född Lovisa Catharina von Heine och blev omgift 1810 med kanslisten, friherre Henrik Magnus Falkenberg af Trystorp.
8. Carl Emil von Moltke (1773–1858), danskt sändebud i Stockholm 1807–1808.
9. Gustaf Fredrik Stiernvall (Cedervald) 1767–1815, major, slutl. landshövding i Nylands och Tavastehus län.
10. Georg Vilhelm Bruncrona (1775–1808), kapten vid Nylands infanteriregemente.
11. Gottlob von Tell (1756–1821), löjtnant, sedermera kapten och slutl. major vid flottan.
12. Se s. 49, n. 48.
- 12^a. Johan Peter van Suchtelen, rysk general och diplomat (1751–1836).
13. Alexander I (1777–1825), rysk kejsare.

14. Carl Johan Adlercreutz, generalmajor, slutl. general och greve.
15. Nikolaj Andrejevitz Bodisco (1756–1815).
16. Louis Antoine de Bourbon, hertig av Angoulême (1775–1844).
17. Roger, greve de Damas (1765–1823).
- 17^a. Se n. 25.
18. Claes Leonard Hjelmstierna (1742–1810), konteramiral och chef för Åboeskadern.
19. Eberhard Ernst Gotthard von Vegesack (1763–1818), generalmajor, slutl. general-löjtnant.
- 19^a. Se s. 50, n. 65.
20. Carl Johan af Wirsén (1777–1825), kapten vid arméns flotta, slutl. major, konteramiral och vice amiral.
21. Carl Fredrik Coyet (1768–1857), överstelöjtnant vid arméns flotta, överste, konteramiral, slutl. amiral.
22. Lars Georg Rabenius (1771–1846), professor vid Uppsala universitet.
23. Här avses juris professor Johan Daniel Drissel (1751–1823) och hans familj.
24. Förmodligen identisk med Carl Gustaf Adlercreutz (1799–1883), kornett vid livgardet till häst, sedermera löjtnant, ryttmästare, major, slutl. överstes avsked.
25. Olof Abraham Bruncrona (1802–1859), kadett, sedermera fänrik, löjtnant, kapten, major, slutl. överste och chef för Värmlands regemente.
26. Vilken Cronstedt som här avses, torde vara svårt att avgöra.
27. Se s. 50, n. 63.
28. Jfr s. 48, n. 15.
29. Jfr 9.
30. Troligen identisk med Hans Axel Cronstedt (1760–1851), sekundmajor vid arméns flottas sjöartilleriregemente, sedermera överste i flottornas generalstab och chef för norra lotsdistriktet.
31. Personen har icke kunnat närmare identifieras.
32. Personen har icke kunnat närmare identifieras.
33. Olof Flumén (f. 1762), levde som underlöjtnant i Stockholm 1819.
34. Carl Herman Borgenstierna (1785–1867), adjutant och löjtnant vid Skaraborgs 2. lantvärnsbataljon, slutl. löjtnant i armén.
35. Gustaf Gabriel Ödell (1793–1834), volontär vid Älvsborgs regemente, slutl. förare och fanjunkare.
36. Claes John Alsing.
37. Vilken grevinna Cronstedt, som här avses, torde vara svårt att avgöra.
38. Johan Gustaf Lagerbielke (1745–1812), amiral av blå flaggan och chef för förvaltningen av sjöärenden, slutl. överamiral och greve.
- 38^a. Troligen identisk med Gustaf Adolf Bruncrona (1778–1885), fiskal, slutl. kansliråd och direktör vid allmänna änke- och pupillkassan.
39. Harald Ehrenhielm (1728–1814), överstelöjtnant och kommandant på Vaxholm och Fredriksborg, slutl. överste i Svea artilleriregemente.
40. Axel Leonard Klinckowström (1775–1837), kapten och stabsadjutant, slut. överstelöjtnant i flottornas generalstab och vid örlogsflottan.
41. Förmodligen avses Gustaf Samuel Pihl (1773–1817), som 1809 blivit kapten och sedermera blev major.

42. Se n. 38.
43. Carl Reinhold Ekstedt (d. 1831).
44. Se n. 40.
45. Pehr Martin (1760–1827), slutl. överstelöjtnant.
46. Se n. 38.
47. Se s. 49, n. 49.
48. Sonen Olof Abraham Bruncrona, se n. 25.
49. Nils Kellander Mannerskantz (1738–1809), generallöjtnant och slutl. general.
50. Se n. 30.
51. Henning Gustaf Wrangel af Adinal (1780–1833), kapten vid Svea livgarde, slutl. överstekammarjunkare.
52. Anders Fredrik Skjöldebrand (1757–1834), överste, sedermera generalmajor och överståthållare, slutl. statsråd. Han är den bekante memcarförfattaren.
53. Georg Adlersparre (1760–1835), överstelöjtnant och överadjutant, sedermera statsråd, generaladjutant och generalmajor, slutl. landshövding.
54. Vilhelm Mauritz Klingspor (1744–1814), en av rikets herrar, fältmarskalk, överståthållare.
55. Carl Johan Adlercreutz (1757–1815), generaladjutant och generalmajor, slutl. general.
56. Isak Lars Silfversparre (1753–1827), generaladjutant och överste, slutl. generalmajor och generallöjtnant.
57. Henrik Georg af Melin (1769–1839), överste och generaladjutant, slutl. generalmajor.
58. Charles Emil Lewenhaupt (1751–1832), greve, generalmajor (kaptenlöjtnant vid livdrabantkåren).
59. Johan Ludvig Bogislaus von Greiff (1757–1828), hovjägmästare, sedermera överjägmästare och överste.
- 59^a. Johan Niclas Berger (1766–), major, slutl. överste i armén.
60. Hans Järta (1774–1847), sekreterare vid Stockholms stads brandförsäkringskontor, sekreterare vid 1809 års riksdags konstitutionsutskott, statssekreterare, slutl. landshövding.
61. Beläget vid Drottninggatan, i kvarteret Grönlandet norra, Adolf Fredriks församling.
62. Claes Fredrik Cornelius Hjelm (1793–1859), underlöjtnant, slutl. kapten i sjöartillerikåren.

Norra finska skärgårdsflottiljen 1808-1809

Av arkivarie Lars O. Berg

Som en ny del av den »historiska marinkalendern» publiceras här ett avsnitt om den relativt okända, självständigt opererande, »*Norra finska skärgårdsflottiljen*» eller »*Uleåborgsflottiljen*» av Arméns flotta under 1808-1809 års krig.

Vintern och våren 1808 hade de finska avdelningarna av Arméns flotta gått förlorade. Kanonsluparna och kanonjollarna tillhörande eskadern i Åbo och divisionerna i Varkaus och Christina hade bränts för att de ej skulle falla i ryssarnas händer. Vad värre var — Sveaborgseskaderns fartyg hade oskadade överlåtits till fienden vid fästningens kapitulation. Den finska hären hade retirerat norrut.

I detta läge beslöt fältmarskalken Klingspor på förslag av general af Klercker att »tillskapa en liten skärgårdsflotta av 8 canonslupar, för att betäcka arméen på sjösidan, och taga fienden i flanken». Dessa planer meddelade han konungen i ett brev den 20 maj 1808.

Chef för flottiljen blev majoren vid Arméns flotta Anders Johan Sjöman, vilken hade tidigare krigserfarenhet både från holländsk tjänst och från 1788-90 års krig. Han hade därefter varit chef för divisionen i Christina. Sedan han bränt sina fartyg hade han tjänstgjort vid Savolaksbrigaden, bl. a. som chef för dess artilleri.

Besättningarna plockades ihop av volontärer från Arméns flotta, sjöartillerister och fördubblingsbåtsmän. De kompletterades med 60 man förhyrt sjöfolk, ett trettiotal man från Kajana bataljon och några ryska överlöpare.

Fartygsmaterielen bestod av åtta jakter och lastbåtar, som köpts i Uleåborg och utrustats till chefsfartyg, kanonjollar och proviantfartyg. En slup och en lastbåt inköptes samtidigt i Brahestad och ombyggdes till kanonbarkasser. Jollarna och barkasserna indelades i 2 divisioner à 2 plutoner à 2 båtar.

Flottiljen kom att ingripa i striderna och skärmytslingarna vid Kristinestad och Lappfjärd. Under dessa tillfångatogs major Sjöman av kosacker och efterträdades som flottiljchef av kaptenen Carl Johan Munck — i oktober ut-

nämnd till major. Även Munck var en veteran med krigstjänst i holländska flottan och under Gustaf III i sin meritförteckning. Munck utökade flottiljen genom att i Kristinestad inköpa ytterligare en lastbåt, vilken utreddes för ammunitionstransport.

I augusti oroades Munck av underrättelser om att ryssarna sänt ett tiotal kanonslupar norrut för att få bukt med den svenska flottiljen. Då sluparna var bestyckade med 24 $\mathcal{W}$ kanoner medan jollarna och barkasserna blott hade 6 $\mathcal{W}$, verkade läget bekymmersamt. Fältmarskalken begärde förstärkning. 10–18 $\mathcal{W}$ och 20–12 $\mathcal{W}$ kanoner avsändes därför i september från Stockholm till Uleåborg. De kom emellertid ej till användning på eskadern utan föll till stor del så småningom i ryssarnas händer. Mellan de svenska och ryska sjöstyrkorna i detta avsnitt kom det dock icke till någon sammanstötning.

Flottiljen följde arméns reträtt norrut. I slutet av november måste tre av fartygen överges grundstötta och fastfrusna vid Karsikaniemi udde eller Maxenjemi (Maksniemi i Kemi socken). Resten av flottiljen måste i mitten av december avmönstras infrusna vid Seskarön mellan Torneå och Kalix. Besättningen fick i fortsättningen tjänstgöra i land medan kanonerna, ammunitionen och de övriga inventarierna fördes vidare på slädar; dessa förnödenheter föll dock fram på våren 1809 i de framträngande ryssarnas händer. Så slutade denna självständiga svenska sjöstyrka sin korta historia.

Källor

C. J. Muncks rapport 20.12.1808, Krigshandlingar 1808–1809, vol. 86, KrA, återgiven här som bilaga.

Räkenskaper (flottan), Arméns flotta, Norra skärgårdsflottiljen, KrA.

Chefen för Arméns flotta, D I, Tourrulla med meritförteckningar 1809, KrA.

Litteratur:

Sveriges krig åren 1808 och 1809 (Utg. av Generalstabens krigshistoriska avdelning), del III, sid. 144, 258 m. fl. och del V, sid. 85, 141, 335, 342 m. fl.

Tabell över fartygen

Namn och fartygstyp	Byggd/ombyggd	Förlorad	Dimensioner	Bestyckning	Besättning
CHEFSJAKT					
Uleåborg	*/1808 ¹	1808 ⁴	×	2-3ϣ	29
KANONJOLLAR					
N:o 1	*/1808 ¹	1808 ⁴	c:a 14,5 × 4,4	1-6ϣ, 1-3ϣ	22-29
N:o 2					
N:o 3					
N:o 4					
N:o 5					
N:o 6					
KANONBARKASSER					
N:o 1 (ex lastbåt)	1807/1808 ²	1808 ⁴	c:a 14,2 ×	1-6ϣ, 4-3ϣ	23
N:o 2 (ex slup För-söket)	1804 ² /1808 ²	1808 ⁵	14,6 × 4,2 ⁶	1-6ϣ, 6-3ϣ	25
PROVIANTFARTYG					
Venus (ex lastbåt)	*/1808 ¹	1808 ⁵	×	2-3ϣ	28
AMMUNITIONSBÅT					
(ex lastbåt)	*/1808 ³	1808 ⁵	×	—	6

¹ Inköpta och ombyggda i Uleåborg.

² Inköpta i Brahestad.

³ Inköpt och ombyggd i Kristinestad.

⁴ Avmönstrade infrusna vid Seskarön 15.12.1808.

⁵ Grundstötta och infrusna vid Maksniemi (Kemi s:n) 23.11.1808.

⁶ Slupen mätte 12 läster.

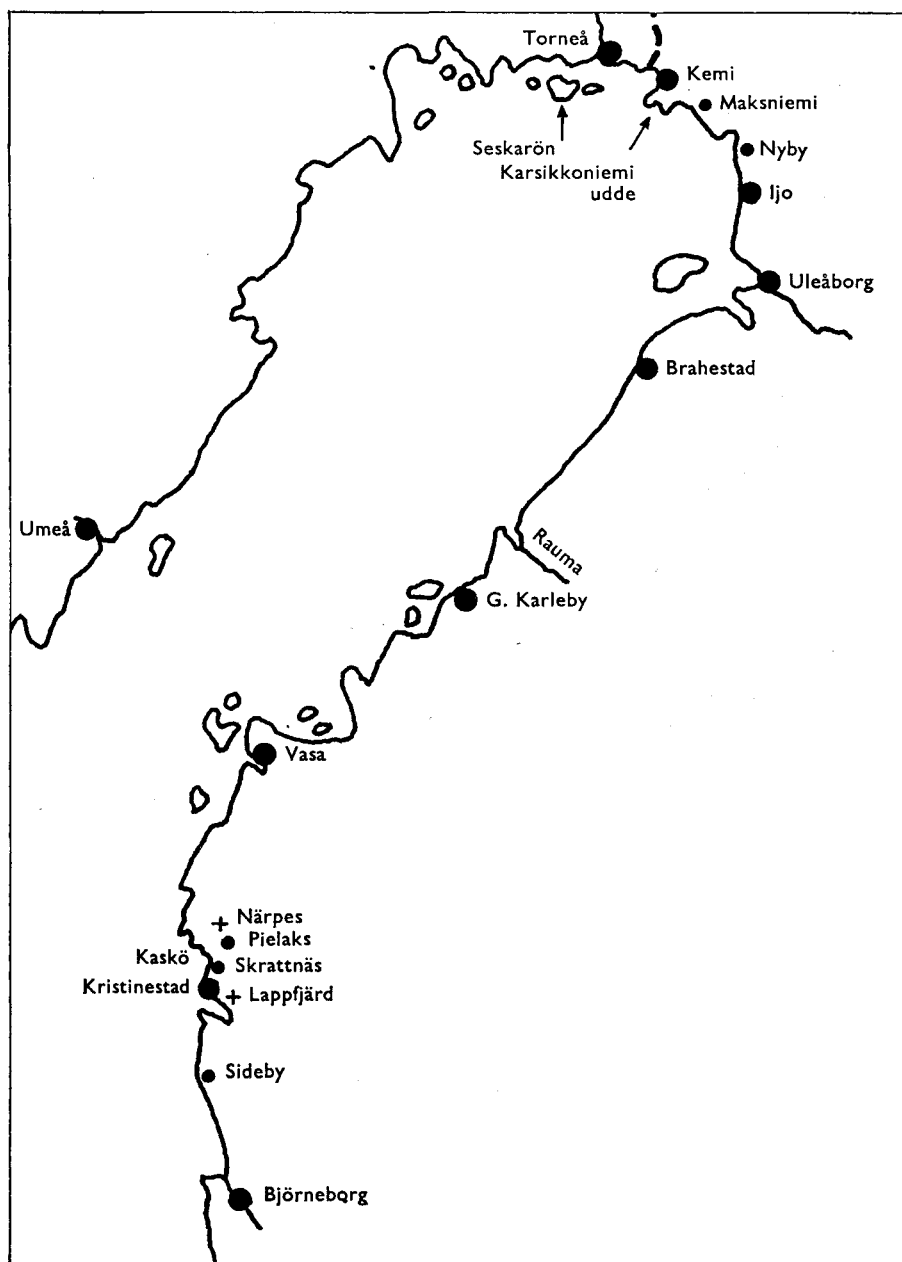
Förklaringar till i tabellen förekommande uppgifter, förkortningar etc.

* betecknar att uppgift ej har kunnat införskaffas.

Dimensioner Längd × bredd, uttryckt i meter.

Bestyckning Bestyckningen kunde tillfälligtvis växla beroende på att vissa pjäser användes i land, lånades från andra fartyg etc. De 3Ϯiga pjäserna bestod av kanoner partikanoner och nickor.

Besättning Uppgifterna efter Muncks förslag, bifogat till hans rapport 20.12.1808.

Major C. J. Muncks rapport rörande Finska Skärgårdsflottiljen

Raport

Til fölge af Commenderande General en Chefs, Generalen och Commendeurens mig gifne Ordres, att med Raport och Förslag inkomma, om den här vid Norra Armen utrustade Skärgårds Flottille, så till Fartyg som Bemannning, jemte kort berättelse om Dess rörelser och företag under Campagnien, samt nu varande Station, sedan den ej mera i anseende till Årstiden kan hålla Sjön, får jag ähran Inraportera, det sistledne vår, uppå Hans Excellençe, Fältmarskalken Grefve Klingsporres Befallning, de å hosföljande Förslag Specifierade Skärgårds Fartyg, af större Lastbåtar, upköpte i Uleåborg och Brahestad, — uppå Uleåborgs Varf förändrades och Inreddes, under Majorn och Riddaren Sjömans Befäl, Bitråd af mig som Tygmästare, och mästadelen af de här vid Flottillen varande Offiçerare, Under Officerare samt Bygmästaren Mathelin, af Stadens Timmerman och Kongl: Armens Flottas Volontairer dels af Åbo Esqvadre, dels af Major Sjömans och mit i Nåder anförtrorde Compagnier ifrån Savolax,¹ hvilka sedan jemte Soldater af Cajana Battallon och Förhyrdt Sjöfolck Inmunstrades til Besättning på denna Flottille, efterhand som Fartygen hunno förfärdigas och utrustas; hvaraf 2^{ne} Canon Jollar utgingo den 22de Juni til Armens Flygel vid Gamla Carleby, 2^{ne} Jollar den 26te påföljande och 2^{ne} Jollar jemte 1. CanonBarkas den 4de Juli, efter ankomsten nära Högqvarteret Beordrade att afgå til Rauma Å och vidare där fienden befarades at öfverkomma eller framtränga. Resten af Flottillen 1. Barkas, 1. Chefs Jagt, och Proviant Fartyg utgick tillika med Major Sjöman den 15. Juli. den 22^a Juli voro alla Fartyg samlade vid Vasa, hvarifrån en mindre Lastbåt befraktades för den i vägen varande Proviant och Amunition, samt afseglade enligt Ordres åt Nerpes och Kaskö, der en del af Landtwärnet, jemte Almogen, som nyss förut redan skadat Fienden, gofwo oss godt hopp om biträde, och at med deras tillhielp åtminstone hindra Landets härjande nära Sjökosten. Vår plan blev således at fördrifva de ströfvande Cosak Troupper, ifrån Nerpes Sokn och Christine Stad; hvarföre den 27. Juli ett anfall gjordes med CanonJollar och Barkaser i Pielaxviken och Christine Å, samt med Landstignings Troupper och Landtwärnet emellan Pielax och Skrattnes gård: äfven som den 29. derpåföljande, då Major Sjöman med Landtvärnsmanskapet och dess Befäl ämnade ifrån Pielax By afgå

¹ Major A. J. Sjöman var chef för Christina volontärkompani och kapten C. J. Munck för Laivanlinna volontärkompani.

till Christinæ Stad landvägen och jag med en del Canon Jollar uti Christine Å för at påskynda Fiendens Retraite till Lapfjerd, hvilket sistnemnde äfven skedde efter 6. timmars Canonad ifrån Jollarne; med sedan fienden ej såg efter förmodan någre våre LandtTroupper til Christina ankomma, och fingo tid att samla och öka sig ifrån Lapfjerd, var jag tvungen at i brist af den förväntade Secours, draga mig undan en Croiserad eld af Jägare och Drufhagelskått, då i detsamma till dubbel Regrette för mig, den ledsamma Raport ankom, att Major Sjöman var fången. Jag ämnade väl å nyo fullborda denna plan med tilhielp af en del landt troupper, ankomne i de dagar till Kaskö ifrån Åland, och i den afsigt Reconnocherade fiendens styrcka å denna nejd, men som nemde LandtTroupper fingo Ordres att marchera derifrån åt Nerpes, förblef dermed uppskof tils öfverenskommelse treffades med Capitain Gyllenbögels² om anfalsdagen den 11te Augustii, då jag med Flottillen Attaqverade fienden vid Christina och Lappfjerd, afsende en del Fartyg längre fram Syd-vart längs kusten, med utseende af landstigning, som lättade våre landtrouppers framgång, så at 100. man deraf redan middagstiden utan skått inkom til Christina och Transporterades öfver till Lapfjerdens landet at förfölga den flyende Fienden, och förena sig med öfrige delen af Capitain Gyllenbögels Corps, som tog vägen omkring Elfven, hvarefter Flottillen avancerade till Sidby Udd, där Station förblef någre veckor, under hvilken tid, i anseende til ankomne underrättelser om en Rysk Esqvadre i Nystad som troddes närma sig Norrut, Posteringar af Barkaserne voro Stationerade, nödige kundskapare utsände, och den öfrige Flottillen i ständig rörelse, för att masqvera vår lilla Styrcka för de fiendteliga Reconosörer å landssidan.

Den 10. September då Armen var tvungen att retirera, fick Flottillen Ordres att äfven gå tillbaka, och att under retraitten betäcka Arméens Flygel, samt Transport Fartyg, vid de pass och vikar fienden ville eftertränga, och der CanonJollarne kunde flyta nära till landet. Den 12te October afgick En Barkas ifrån Rauma med depecher ifrån Högqvarteret till Umeå; hvilken i anseende till sena Årstiden och storm med fara at gå förlorad återkom den 6. November till Uleåborg, och der träffade den öfrige Flottillen, som hade fådt Ordres att derstädes taga vinterläge, hvilket dock i anseende till inträffande omständigheter, den 31^a October förändrades igenom Ordres att Flottilen skulle söka Svensk hamn, men som Vind då var Vestlig med starck Coultie, kunde jag ej utlöpa, förr än den 7. November, då Flottillen med S-V: Vind, Bramsegels Coultie, nödgades taga Coursen längs norra skärgården, hvartil äfven korta dagar, Stormiga nätter, och odäckade Fartyg för-anleto, och hunno samma dag eftermiddagen klⁿ 4 i Skymningen till Ijo,

hvarest V: Vind med Storm qvarhöll oss til den 10de då Flottilen åter med S:V:Vind och laber Coultie utlopp, och eftermid: under Starckt Snöglop ankrade vid Nyby Glasbruk.

Natten derpå var så starck köld att Fartygen infröso och hafvet med Is betäckt så långt man kunde se. Som denna kjöld Continuerade, voro Flottillens Effecter ämnade att Transporteras landvägen, och hästar dertill Requirerade; men som blidare väderlek och Storm sedan bråkade Isen, börgades med att isa och hugga ut Fartygen; hvarefter den 22^a Novemb: gicks till Segels med S:V:Vind och efter 5. mihls fart ankrade kl 4. eft:midd: innom Karsikaniemi Udde, derifrån fölgande morgon, sedan watnet utföll flera fot, det lyckades oss att arbeta ut mästa delen af Flottilen, utom 1. Barkas, Proviant Fartyget och Ammunitions Båten, samt forserades igenom flere gånger treffad Issörge fram till Seskarö 3 mihl Vestvart ifrån Torneå. Glad at med de Besta och angelägnaste fartyg vara bärgad vid Svenskt land, med hopp at de efterblefne Fartyg skulle ankomma rengerade jag efter vanligheten om Lotsar i tancka at dagen derpå längre fram försätta Coursen, då fölgande natt åter starck köld intreffade och hafvet öfver alt tilfrös, jemte Fartygen, samt i anseende till fortfarande köld, desiderade Flottillens Vinter Station; hvarefter nu alla Canoner, Amunition och Inventarie Persedlar äro i land Transporterade, likasom de efterblefne 3^{ne} Fartygs Effecter till Torneå, samt enligt sedermera ärholne Ordres snart på sine Slädor färdige att forslas, så snart hästar fås.

Jemte denna inbefalte Relation bör jag enligt min Skyldighet anmäla, det så Befäl som manskap vid denna Norra Armeens Flottille, vid varge tillfällighet fullgjort sine skyldigheter som Redelige Svenske Finnar.

Torneå den 20de December 1808./

C: J: Munck

Major och Chef för
norra Arm: Skärg: Flottille

Carl Boberg

Löjt: och Adjut:

² Kapten Anders Gyllenbögél var vid denna tid chef för en kår, som bestod av en sammanlagd finsk bataljon, den s.k. Finska vargeringsbataljonen på Åland och två lantvärnsbataljoner.

Ovanstående relation/rapport ingår i samlingen Krigshandlingar 1808–1809, vol. 86 (Östra fronten, Finland, Högkvarteret, Inkomna handlingar dec. 1808), KrA.

Slaget vid Lepanto i konsten

Av professor Alfred Westholm

Namnet Lepanto är för den historiskt icke helt obildade allmänheten ett begrepp i största allmänhet, som återkallar i minnet en spännande episod från skoltidens historieundervisning. Som regel är det svårare att placera namnet i tid och rum och att ange vilken innebörd slaget i verkligheten hade, men ej sällan finner man den uppfattningen att slaget, som utkämpades mellan turkar och västerlänningar, definitivt gjorde slut på turkarnas anfall mot Europa.

Sanningen är ju att slaget vid Lepanto långt ifrån bröt turkarnas hot mot Europa och endast några år efter det för Turkiet så ödesdigra sjöslaget, då nästan hela dess flotta gick under, hade landets sjöstridskrafter återuppbyggts. Om Turkiet årtiondena efter Lepanto inte längre utgjorde samma dödliga hot mot Europa berodde det mera på att den kraftfulle Selim II dog och efterträddes av svagare och mindre expansiva sultaner än på en svaghet hos den turkiska flottan.

Sedan antiken hade sjöförsvaret och marinen som vapenslag helt säkert minskat i betydelse, men på detta område skedde på 1400–1500-talen en ändring. Och det är förvånande att turkarna, liksom även araberna — båda ursprungligen typiska inlandsfolk — verksamt bidragit till sjöstridernas ökade betydelse. De stora upptäckterna på andra sidan havet hade gjorts med hjälp av långseglare. Tack vare sina flottor hade både Venedig och Genua blivit stormakter i Medelhavsområdet. Den främsta stormakten, Spanien, hade ännu omkring 1570 inte kommit igång med att bygga upp sin »oövervinneliga armada».¹

Men det stora hotet kom från de arabiska sjörövarna på Nordafrikas kust,

¹ G. Mattingly, *The defeat of the Spanish Armada*, 1959, samlar upp den äldre litteraturen och ger en bred framställning av förberedelserna till och förloppet av krigshandlingarna mellan Spanien och England omkr. 1588. Den »oövervinneliga» (*La invincible*) var inte flottans ursprungliga namn utan tillkom efter katastrofen i ironisk mening. Officiellt kallades flottan *la felicissima armada*.

ej minst från den farlige Uluç Ali, dey i Algier, och framför allt från Selim II, sultanen i Turkiet. Under 1300- och 1400-talen hade de osmanska turkarna inte visat några sjömilitära egenskaper att tala om, men sedan de 1453 erövrat Constantinopel, och ett århundrade senare blivit ett konstant hot mot de habsburgska länderna över Balkan (Wien belägrades redan 1529 och undgick med nöd Constantinopels öde), måste de förr eller senare komma i direkt konflikt med de italienska handelsstäderna, främst Venedig, som på 1500-talet genom besittningen av Kreta, Cypern och andra öar samt starka fästnen i städerna på fastlandet kunde sägas vara den makt, som trots turkarna, behärskade östra Medelhavet. Men turkarna slöt sig allt fastare omkring Medelhavet, och de syntes oöverbärrädda, segrande på alla fronter. Persien, Syrien, Palestina och Azerbejdjan underkuvades på 1530-talet. Hela Nordafrika erövrades och på 1560-talet var den turkiska flottan utan jämförelse den starkaste i Medelhavet. Det såg illa ut för de västerländska stormakterna, som avundsjukt bevakade varandra, dödsfienderna Genua och Venedig, det habsburgska Spanien med dess kallt beräknande kung Filip II. Endast med hjälp av påven, den gamle Pius V, kunde en samling tänkas ske.

På sommaren 1570 kom också en allians till stånd samtidigt som förhållandena i östra Medelhavet tillspetsades. Jag skall senare återkomma till betydelsen av detta förspel till slaget vid Lepanto, då det spelar en avgörande roll för förståelsen av stridsskildringarna i konsten. År 1570 samlades de allierade flottorna vid Kreta, men till några strider med turkarna kom det aldrig.

Under det påföljande vinterhalvåret förlorade Venedig hela sitt välde i östra Medelhavsområdet, förutsättningen för republikens stormaktsställning. Selim hade redan från sitt tillträde som sultan satt som sitt främsta mål att erövra Cypern, då en venetiansk koloni, och att driva bort de venetianska skeppen från de turkiska vattnen. Erövringen av Cypern visade sig också gå oväntat lätt, varför turkarnas djärvhet och förväntningar växte. Turkarna ryckte närmare och i början av oktober 1571 samlade de sin flotta i Korintiska viken för en attack mot Adriatiska havet och själva Venedig. Nu var faran direkt överhängande och för några korta veckor lyckades de kristna makterna glömma sina inre tvister och samla sig till ett effektivt försvar. Den gamla medeltida korsfararandan syntes för en sista gång blossa upp och frivilliga från hela Europa strömmade till när de olika flottorna samlades i Messinasundet på sommaren 1571.

Därifrån sökte man upp den turkiska flottan, som var ankrad utanför Patras i Korintiska viken. Slaget, som ägde rum den 7 oktober 1571 och

var över på några timmar, är ytterst väl dokumenterat.² Som en uppmärksamhet mot den starkaste makten hade överbefälet anförtratts åt den 24-årige Juan d'Austria, Filips naturlige broder. Han anförde även centern. Venedigs flotta, som utgjorde huvuddelen befann sig på vänstra flygeln (närmast land), under befäl av proveditoren Agostino Barbarigo, medan den högra flygeln anfördes av Gian Andrea Doria. Santa Cruz från Malta med de neapolitanska och sicilianska flottorna bildade en reserv bakom linjen.

Den turkiska flottan, något överlägsen vad beträffar antalet enheter, men med mindre fartyg, kommenderades av Ali Paşa med den fruktade Çuluc Bey av Alexandria (den s. k. Scirocco) på turkarnas högra och Uluç Ali, dey av Algier, på vänster flygel.

Turkarna anföll rakt framifrån och på vanligt sätt i dåtidens sjöslag skedde avgörandet genom närkamp, sedan de båda stridslinjerna fått direkt kontakt med varandra. På vänstra flygeln höll venetianarna stånd tack vare sin stora disciplin och kraftigare byggda fartyg, men striderna var där ytterst häftiga. Båda sidors anförare, Barbarigo och Scirocco stupade. I centrum höll striderna på att sluta illa för de kristna, sedan Doria lämnat en blotta, som släppte igenom den turkiska vänstra flygeln under Uluç Ali. Katastrofen avväjdes av Santa Cruz, som i sista stund förde upp reserven. Uluç Ali kunde dock föra sin flotta relativt helskinnad ur striderna. Utom denna del sänktes praktiskt taget hela den turkiska flottan, sedan ett stort antal kristna slavar kunnat befrias. Striderna måste emellertid ha varit ytterst häftiga, då man beräknat att turkarna i döda på ca 4^{1/2} timmar förlorat ca 20 000 man mot 8 000 för de förenade kristna. Den turkiska befälhavaren Ali Paşa stupade, sedan hans skepp rammats av en venetiansk galär, en dramatisk händelse, som tacksamt utnyttjats i konsten.

»Allah har givit havet åt de otrogna», påstås den förtvivlade sultanen Selim ha utropat, när han fick underrättelsen om denna fruktansvärda katastrof. Om stämningen i Constantinopel efter slaget finns en gripande skildring av de kristna fångar, som i triumf fördes hem från Famagusta, sedan turkarna erövrat denna starkt befästa stad och 'hela Cypern'.³ Denna erövring var

² Förspelet till själva slaget, striderna på Cypern och Ligans sammandragning av flott-enheter vid Kreta sommaren 1570 är ytterst detaljerat skildrat av G. Hill, *A history of Cyprus III* (1948), sid. 878–1040. För detaljerna i själva slaget hänvisas till Julien de la Gravière, *La Guerre de Chypre et la bataille de Lepanto*, 1888.

³ En munk, Angelo Calepio, som var med bland de kristna fångarna, som den 2 nov. anlände till Constantinopel, omtalar att segraren Mustafa inte möttes med den sedvanliga hedersbevisningen. Hill, *op. cit.*, sid. 1036.

Selims mål i livet, men han kunde inte förmå sig att känna någon glädje efter katastrofen vid Lepanto.⁴

Av de i slaget deltagande makterna var Venedig den stat, som vunnit mest och framför allt sluppit ta de omedelbara konsekvenserna i händelse av en turkisk seger. Den ögonblickliga faran för en attack från sjön var avlägsnad, men segern betydde samtidigt att republiken inte behövde ge upp hela sitt medelhavsvälde. Ännu kunde Kreta och en del fasta platser i Grekland hållas, även om hela östra Medelhavet och Cypern gått förlorade. Det gällde att propagandamässigt utnyttja situationen och därvidlag togs kons-ten, som så ofta, i politikens tjänst. För år 1571 behövde Venedig all den propaganda republiken kunde få efter de enorma förluster den lidit i östra Medelhavet tidigare samma år och efter att under ett halvsekel ha fått finna sig i att se de nya upptäckterna på andra sidan haven exploateras av andra stater, Spanien och Portugal. T. o. m. Genua låg nu bättre till för de nya kommunikationerna.

Om det är riktigt att Turkiet efter 1571 inte längre kunde uppbringa samma styrka militärt sett som tidigare så gällde detta i lika hög grad segrarmakten Venedig. Detta år markerar nämligen slutet för republiken som militär stormakt — givetvis inte på grund av segern vid Lepanto, men på grund av förlusterna i öster. Under sådana stämningar är det förstäeligt om stadens styrande med alla medel försökte vända uppmärksamheten till den stora segern under oktober månad i stället för mot den katastrofala förlusten av Cypern och handeln i de östra delarna av Medelhavet.

Redan året före Lepanto hade Venedig med alla medel gjort ett försök att förhindra denna förlust. De allierade flottorna hade redan då samlats vid Kreta för att ta upp kampen med Turkiet, men trots den tappre och storsinte venetianske befälhavaren Sebastian Venier och den ädle och kloke Marc Antonio Colonna, som representerade påven, hade hela sommaren gått under käbbel om rena procedurfrågor utan att man hade kunnat enas om en anfallsplan. Hela saken förhalades av Gian Andrea Doria, av den kända genuesiska släkten, i nära samverkan med kung Filip II, tills hösten kom och ointetgjorde operationer till sjöss.⁵ De allierade flottorna skingrades och återvände hem utan att ha gjort ett allvarligt försök att leverera strid med turkarna redan under sommaren 1570. Famagusta, den starkast befästa sta-

⁴ Den historiska betydelsen av drabbningen har dock som regel starkt överdrivits och sultanen kunde inte utan fog säga att de allierade hade svett skägget på honom, men att han huggit av armarna på republiken när han erövrade Cypern.

⁵ Hiil, op. cit., sid. 923 ff.

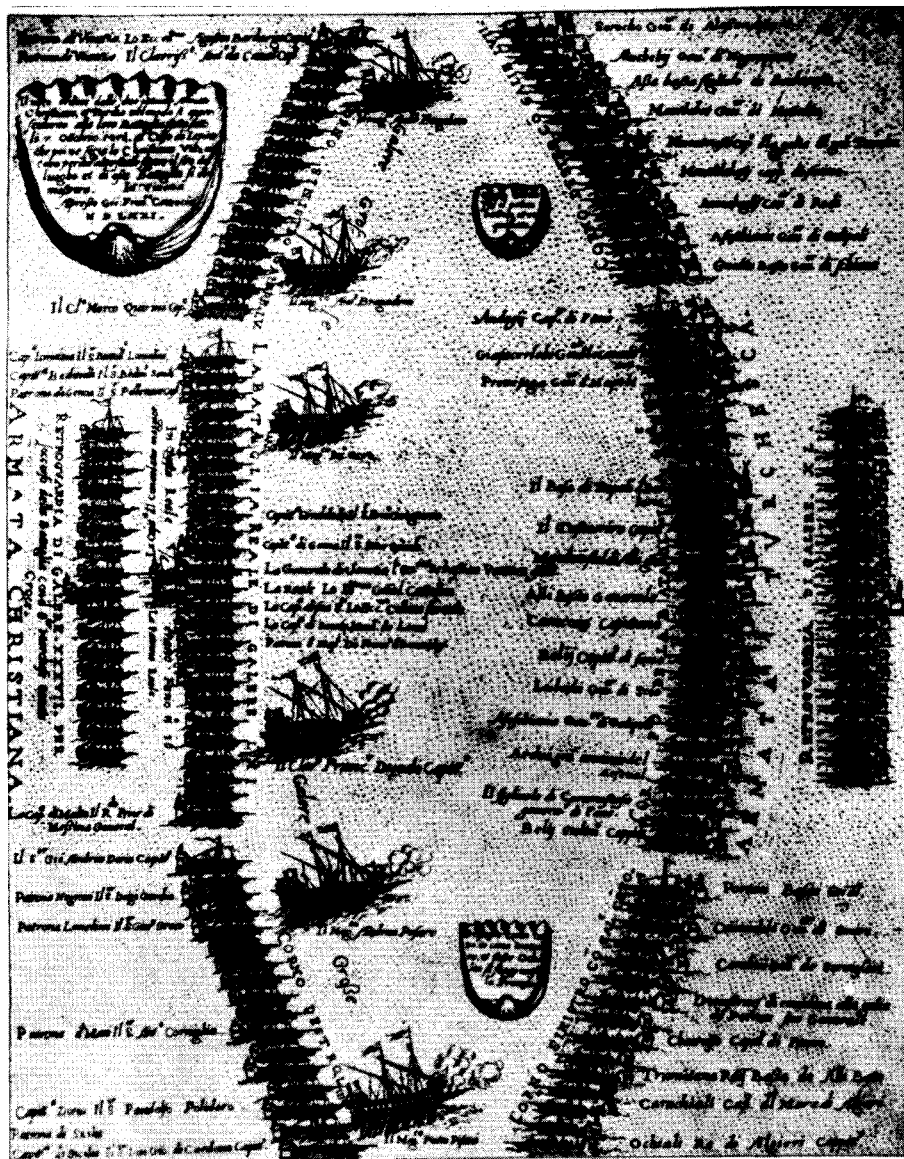

Fig. 1. De båda stridande flottorna på linje före stridens början. Befälhavarnas platser angivna. Samtida kopparstick av Francesco Canocia.

den på östkusten föll på våren 1571 efter ett sällsynt tappert försvar av Marcantonio Bragadino. Det cypriska kriget, skildrat i Antonio Maria Grazianis bok *De bello cyprio*, hänger oupplösligen samman med Lepanto. Det är mot denna bakgrund man måste se hur konstnärerna togs i bruk för att förhålliga segern.

Vid denna tid hade Venedig i sällsynt hög grad både konstnärliga och ekonomiska resurser för dessa uppgifter. Den gamle Titian levde ännu, den venetianska målarkonstens grand old man. Bland hans yngre kollegor märktes Paolo Veronese, Jacopo Tintoretto och en hel rad mer eller mindre berömda mästare. Dogepalatset, stadens förnämsta representationsbyggnad, försågs just under dessa årtionden med praktfulla dekorationer och den stora segern vid Lepanto och republikens förhålligande blev tacksamma motiv för konstnärerna. Andra bilder beställdes av de furstar, som deltagit i eller haft intressen i segern, men ingenstädes utnyttjades denna propagandistiskt så som i Venedig.

För att bringa ordning i detta ikonografiskt heterogena material om Lepanto måste vissa grupperingar göras. Det rör sig här om väldiga oljemålningar, rent dekorativa utsmyckningar av arkitektoniskt sammanhang, porträtt av de i striderna inblandade, stridsscener, som söker rekonstruera de dramatiska episoderna under slaget, gravyrer och teckningar till dessa. Till detta kommer allegoriska framställningar i tidens smak och rent sjömilitära bilder, som så exakt som möjligt söker ange de stridande flottornas positioner. Kanske utgjorde dessa rekonstruktioner, utförda på sjömilitärt initiativ i avsikt att senare användas för utbildningsändamål. Sådana rekonstruktioner utnyttjades åtminstone något senare i många länder vid utbildning av officerare.

En samtida gravyr utförd 1571 av Giovanni Francesco Canocia (Fig. 1) visar på ett utomordentligt tydligt sätt hur de båda flottorna ligger färdiga till strid mitt emot varandra, vardera uppdelad på center och två flyglar med reserven bakom centern. De kristna anförarna är samlade i centern, och dessas placering är noggrant angiven. Härav framgår att Juan d'Austria, Venier, Colonna, m. fl. bildade ett slutet överbefäl i centern, medan Barbarigo ytterst på vänstra flygeln anförde venetianarna och Gian Andrea Doria genuesarna och spanjorerna på den högra. Kanske var det inte en tillfällighet att dessa enheter placerats så långt från varandra som möjligt, då det måste ha varit ett välkänt faktum, att befälhavarna för dem varit oförsonliga fiender och rivaler och att föregående års tvister mellan Doria och Venier förhindrat varje försvar av Cypern. På denna gravyr är antalet fartygsenheter

i varje avdelning angiven, sammanlagt 208 galärer, av vilka mer än hälften var venetianska.

Även för den turkiska flottan finns motsvarande uppgifter, och som sig bör, kommenderade Ali Paşa sina flottor från en plats i centern mitt emot det kristna överkommandot. På den turkiska sidan är också alla befälhavare angivna på denna gravyr, som även bestyrker att den turkiska linjen vad beträffar antalet enheter var större och kunde överflygla de kristna både i norr och söder.

Detta kopparstick är sannolikt en rekonstruktion, gjord omedelbart efter slaget och avsedd att ligga till grund för framtida sjömilitära studier. Det torde dock ha varit en av de sista gångerna som ett sjöslag av denna storleksordning ägt rum på detta sätt med motståndarflottorna vackert uppställda på linje mitt emot varandra. När spanjorernas »oövervinneliga armada» endast 17 år senare anfölls av engelsmännen, var denna form av sjöslag redan föråldrad. Vid Lepanto var det styrkan hos de tunga enheterna som segrade, medan armadan besegrades av rörligheten hos de engelska fartygen.⁶

I Museo Correr i Venedig finns en större målning, som visar en liknande situation med flottornas uppställning, sedd från öster. De båda flottorna är förda upp på linje mitt emot varandra. Möjligen är denna målning ett annat försök att rekonstruera det ursprungliga utgångsläget för själva drabbningen, som man numera känner så i detalj.

Själva drabbningen är på ett motsvarande sätt skildrad på en oljemålning i Museo Correr i Venedig.⁷ Man känner ej konstnärens namn, men allt tyder på att man i möjligaste mån liksom i fråga om ovan nämnda gravyr sökt rekonstruera ett visst moment i drabbningen med så vitt möjligt exakt angivande av varje fartygs position (Fig. 2). Även situationen är klar. I förgrunden ser man hur Juans galär ramar Ali Paşa fartyg, som försvaras av turkiska bågskyttar, medan båda fartygens roddare med spänning tittar upp under roddartaket. Alis stormast har brutits och han själv står på bryggan, beredd att med ett svärd hellre ta sitt liv än bli fånge. I bakgrunden täcker ett myller av båtar hela bilden så när som på de övre hörnen. I det högra ser man inloppet i Lepantos hamn mellan två försvarstorn, medan det vänstra hörnet upptas av madonnan och Kristus, knäböjande i en molnstod. Bilden livas av kanonrök och mängder av flaggor och standard, med befälhavarnas namn. För att ytterligare förtydliga detta är nästan varje fartyg försett med en påskrift. Längst nere i högra hörnet flyr Uluç av Algeriet undan striden,

⁶ Mattingly, op. cit., sid. 297.

⁷ Museo Correr, No. 12062.

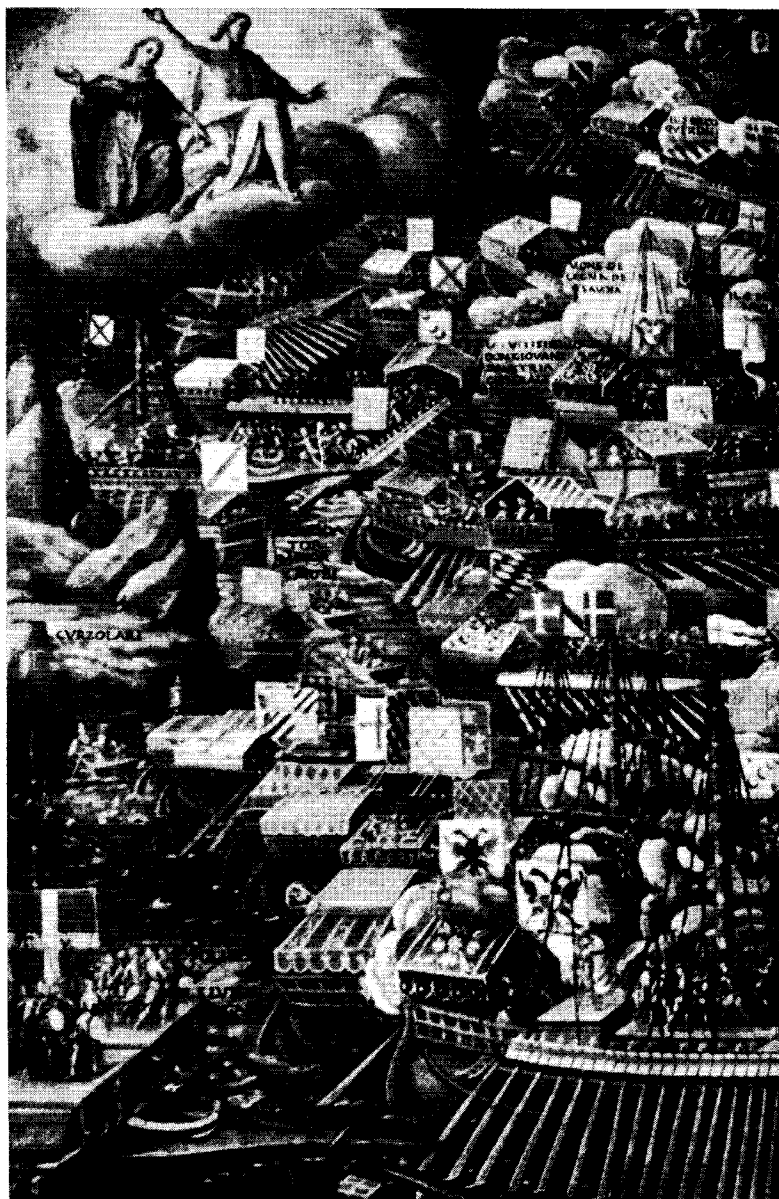

Fig. 2 a-b. Slaget vid Lepanto med angivande av de olika fartygens befälhavare. I förgrunden rammar den kristne överbefälhavaren Juan d'Austrias galär den turkiska överbefälhavarens. Oljemålning i Musco Correr (No. 12062), Venedig.

Fig. 3 a-b. Anonymt kopparstick över slaget vid Lepanto. Detalj.

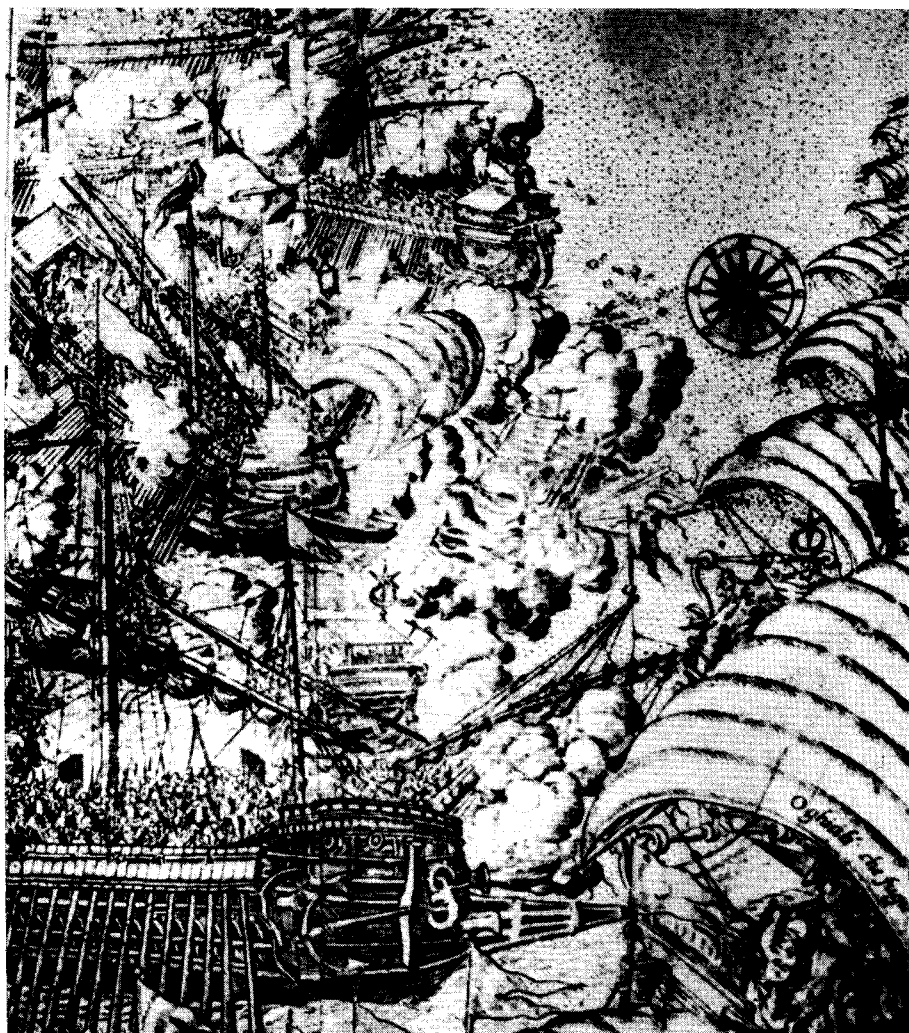
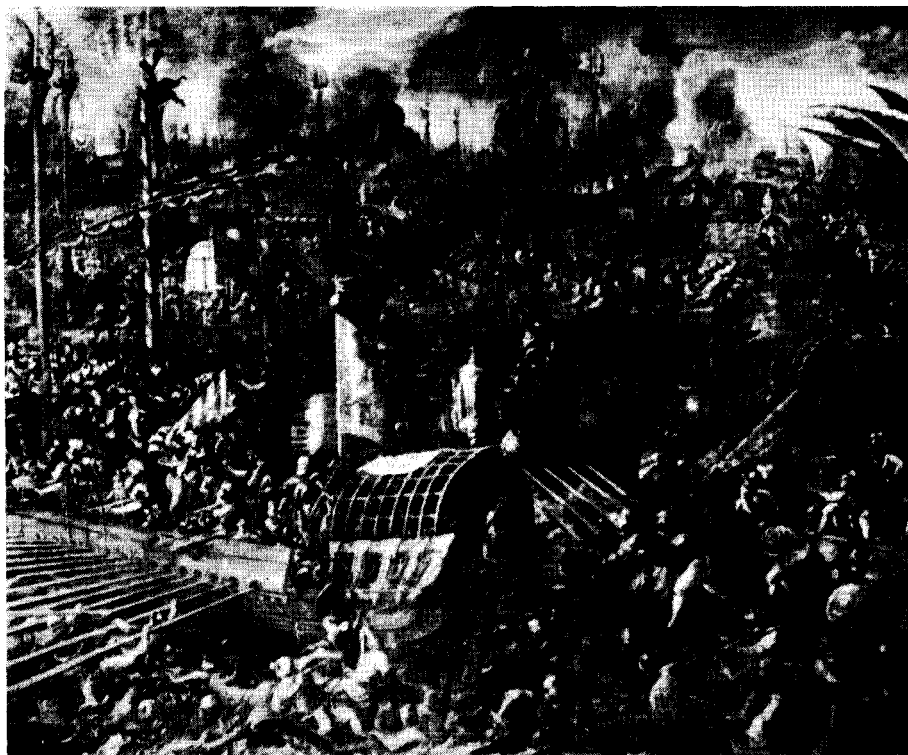

Fig. 4 a–b. Slaget vid Lepanto. Monumental oljemålning i Dogepalatsets Sala dello Scrutinio av Andrea Vicentino.

medan fören på Dorias galär sticker fram i vänstra hörnet. Märkligt nog synes inte Veniers stora befälsfartyg vara i direkt strid med det turkiska utan inbegripet i striderna i bakgrunden. Detta kan möjligen tyda på att konstnären inte var en venetianare utan funnit det angeläget att framhålla Juans insats på Veniers bekostnad. Den habsburgska dubbelörnen på Juans galär är också mycket tydligt markerad. Genom att studera var konstnären placerat de olika enheterna kan man få en antydning om var hans — eller kanske beställarens — sympatier varit och därför kanske något om hans nationalitet.

I svart och vitt har denna skildring en storartad motsvarighet i ett samtida kopparstick, där närstriderna är kanske ännu mera dramatiskt framställda. (Fig. 3.) Även här är vissa av befälhavarna namngivna, vilket visar

att det rör sig om sjöslaget vid Lepanto. Ett sjöslag på 1500-talet måste i vissa stunder ha erbjudit samma tumultartade anblick som två rytteriavdelningar inbegripna i närstrid.

Mästerverket bland de stora stridsskildringarna av Lepantoslaget är dock den stora målning, som hänger i Sala dello Scrutinio i Dogepalatset i Venedig (Fig. 4–6.) I sin rikedom på detaljer och motiv, i sin klara disposition av bildytan och i våldsamheten i stridsscenerna intar denna målning en mycket betydande plats i marinmåleriets historia. Skildringen har också uppenbarligen inspirerat till många senare marina bataljmålningar. Om uppgiften är riktig att mannen, som ligger i vattnet i nedre högra hörnet av bilden är ett självporträtt av konstnären, tyder detta på att han själv varit med i striden och fått direkt inspiration av denna. Andrea Michieli (1539–1614) till-

hörde en konstnärssläkt från Vicenza, som arbetade för Venedig; och där kallades han Il Vicentino, under vilket namn han är känd i konsthistorien. Han har utfört ett flertal stora historiemålningar ej minst för Dogepalatset i Venedig.

Som sig bör, när det gäller en Venedig närstående konstnär har han placerat det stora rödmålade venetianska amiralskeppet i centrum av bilden. De röda årorna spretar i vattnet, fyllt av drunknande människor, och bildar en orolig och rörlig kontrast till de vertikala masternas statiska auktoritet. I bilden från Museo Correr föres skeppen i vissa fall fram med buktiga segel. Här är master och rån beslagna, all förflyttning sker med hjälp av åror och människokraft. På bryggan, omsvept av den vajande gula fanan av brokad med Marcuslejonet står Sebastian Veniers väldiga gestalt i harnesk, lugn och behärskad i stridslarmet runt omkring honom. Venier tycks sträcka sin arm mot det turkiska amiralskeppet, som just rammats. På dess brygga ser man den turkiske överbefälhavaren Ali Paşa i lång gul tätknäppt rock och vit turban, hållande sin halvmåneprydda fältherrestav. Trots vimlet av människor på denna stora målning dras betraktarens blickar oemotståndligt mot dessa båda protagonister i striden. Längre bort, ovanför den venetianska galären och delvis skymd av denna ser man Juan d'Austrias befälsfartyg, utmärkt med den spanska dubbelörnen på flaggan och Juan lätt igenkännlig på bryggan. Den venetianske konstnären har emellertid placerat denna galär på sidan om centrum i bilden och på avstånd från de hetaste striderna. Detsamma gäller Marc Antonio Colonnas befälsfartyg, markerat med de påvliga nycklarna på akterhuset och den korsfäste på befälsflaggan. Denna befälsflagga hängde ända till helt nyligen i katedralen i Toledo, där för övrigt ett helt rum i anslutning till sakristian är helgat åt Lepanto. (Fig. 7.) Den har nu överförts till Museo Santa Cruz i samma stad. Det är uppenbart att konstnären varit angelägen om att framhäva den venetianska insatsen i den mest dramatiska episoden — mötet mellan Venier och Ali Paşa.

Det skulle vara frestande att länge uppehålla sig vid de mängder av detaljer, som denna märkliga målning innehåller. Det är uppenbart att turkarna var långt sämre och ålderdomligare beväpnade än de kristna. Dessa bär genomgående hjälm, harnesk, långa svärd och framför allt eldvapen, medan turkarna som regel är oskyddade i sina lätta tygdräkter och turbaner samt gå till attack med kort scimitar, pil och båge. Endast ett fåtal turkar på själva amiralsfartyget har eldvapen. Från ett turkiskt fartyg i bakgrunden syns två hästar hoppa överbord.

Det är ägnat att förvåna att turkar och kristna synes ha praktiskt taget

Fig. 5. Detalj av Vicentinos målning.

samma sorts fartyg. Möjligen kan detta förklaras med att konstnären inte hade möjlighet att i detalj studera de turkiska skeppen. Ali Paşa befälsfartyg tycks ha samma konstruktion och liknande utsmyckning som de kristna fartygen. Det är bara akterlanternornas kors som bytts ut mot den turkiska halvmånen.

Andrea Vicentinos väldiga målning i Dogepalatsets Sala dello Scrutinio är en mäktig hyllning till republiken och dess kamp för livet det skickelsediga året 1571. På samtiden, som just upplevt det dödliga hotet mot Venedigs bestånd och den hjältemodiga kampen måste målningen ha gjort ett mycket starkt intryck. Det var bilder av detta slag, som skulle kunna få det venetianska folket att glömma republikens förlust av Cypern och det östra Medelhavsväldet, och det är betecknande att konstnären låtit just det venetianska amiralsfartyget med den överlevande Sebastian Venier spela en dominerande roll i målningen medan kung Filips och påvens representanter figurerar i bakgrunden.

Om de föregående här beskrivna bilderna ger ett starkt intryck av att ha

Fig. 6. Detalj av Vicentinos målning.

utförts av en konstnär, som på nära håll upplevt Lepanto, är detta inte fallet med en målning i Venedigs Accademia, av Paolo Veronese.⁸ Det är en rätt konventionell duk (Fig. 8), som inte på något sätt visar en direkt upplevelse av de grymheter, som ofrånkomligt hör samman med ett sjöslag av typen Lepanto. Veronese var inte med i striden och hela hans temperament tar sig uttryck i skildringar av ett stillsamt, dekorativt slag. Den egendomligt färglösa bilden ger mera intrycket av en regatta eller flottparad än en verklig strid. Veronese har även utstofferat sin marinmålning med allegoriska figurer av segrarmakterna i skyn; Venedig i form av en vacker kvinna med krona och attributen fredspalm och svärd. Hon tas emot av Madonnan på en molnstad. I bakgrunden en änglakör. Denna allegoriska scen i himlen drar till sig nästan mera intresse och uppmärksamhet än fartygen utanför Lepanto, och från himlagruppen lyser solen ned i solfjäderlika strålar över fartygen.

Därmed har vi lämnat de rent realistiska Lepanto-skildringarna och kom-

⁸ Accademia, Venedig, No. 243.

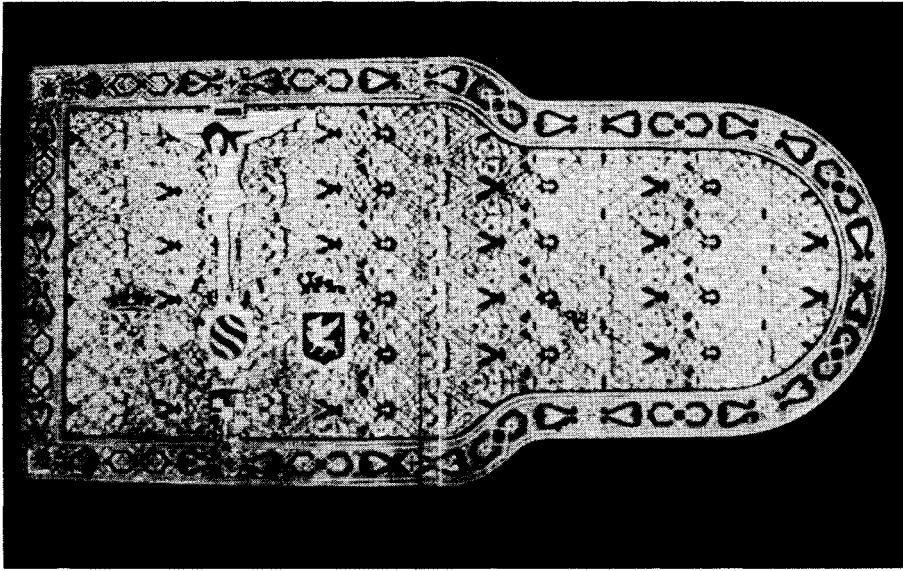

Fig. 7. Den påvliga flottans standard på Marcantonio Colonnas befälsfartyg. Denna fana förvaras nu i Museo Santa Cruz, Madrid.

mit in på sådana, som har till huvudsaklig uppgift att förhärliga segrarmakterna och härvidlag är det främst Venedig, som vidmakthåller Lepantominet på mångahanda sätt. Det är inte bara i Sala dello Scrutinio vi möter skildringar av Venedigs ärofulla deltagande i striden.

Inom Dogepalatsets murar hör målningarna i Sala del Collegio till de mest berömda. Denna relativt lilla, i sina proportioner fulländade sal, har ett berömt stucktak, utfört 1577 av Francesco Bello. Plafondmålningarna är av Paolo Veronese och särskilt den centrala takmålningen anses höra till Veroneses främsta verk. Motivet är här Rättvisan och Freden i allegoriska figurer offrande svärdet, rustningen och en olivkvist till det triumferande Venedig i framställning av en krönt drottning. Denna målning understryker hur de realistiska stridsskildringarna redan efter fem år har bytts ut mot den begynnande barockens allegoriska figurgrupper. Vilket tillfälle det är, som åsyftas med Rättvisans och Fredens uppträdande inför republikens personifikation framgår av övriga bilder i samma sal. På den centrala platsen över tronen ser man dogen och segraren vid Lepanto, Sebastian Venier framförande tack-sägelser till Kristus efter segern vid Lepanto. En liknande scen förekommer på

Fig. 8. Lepanto. Oljemålning med allegoriska figurer av Paolo Veronese. Accademia, Venedig, No. 243.

ett väggfält mitt emot eldstaden där Alvise Mocenigo, som innehade dogevärdigheten kort efter Lepanto, är framställd i bön inför Kristus, även detta motiv med hänsyftning på det stora slaget.

Motivet med den överlevande segraren Sebastian Venier i knäböjande ställning framsägande tacksägelser efter segern förekommer även på andra målningar. Typisk för detta motiv är en målning i Santa Coronakyrkan i Vicenza, utförd av Alessandro och Gian Battista Maganza (Fig. 9). Medan ännu striden rasar på det fartygsfyllda havet i bakgrunden, knäfaller Veniers väldiga gestalt bland döende och döda turkiska fiender på däck till sitt befälsfartyg. Han har tagit av hjälmen, som en page håller. Blicken är riktad snett upp mot himlen och händerna hålles framsträckta, medan sköld och svärd ligger på däck framför honom. Hela bilden domineras av denna övernaturligt stora figur, mot vilken hans närmaste officerare, som sluter upp bakom honom, verkar helt obetydliga.

Det fanns en särskild anledning för venetianarna att framhäva Veniers insats. Först och främst hade deras högste befälhavare Agostino Barbarigo stupat under slaget och det fanns sålunda ingen annan än Venier, som staden kunde rikta sina hyllningar till. Dessutom hade Venier haft svåra meningsutbyten med ett par av de andra befälhavarna år 1570 under uppehållet vid Kreta, då Gian Andrea Doria genom oändliga prestige- och procedurfrågor saboterade alla stridshandlingar, som Venier ville få till stånd. Men kort före slaget hade han dessutom en pinsam kontrovers med den unge överbefälhavaren Juan d'Austria med anledning av att några spanska soldater förolämpat venetienska sjömän. Det gick så långt att Juan ville avrätta den gamle amiralen. När segern syntes vunnen mycket tack vare Veniers erfarenhet och tapperhet ångrade sig Juan och omfamnade den gamle Venier, som tecken på att sämjan i den heliga ligan var återställd.

Denna enighet synes också manifesterad på en annan målning i Santa Coronakyrkan i Vicenza (Fig. 10). På ett helt symboliskt sätt står här påven Pius V i mitra och full ornat medlande mellan Filip II, iförd rustning och krona, och Venedigs doge efter slaget, Alvise Mocenigo, död 1577. Ingen av dessa hade deltagit i striderna, men de representerade de mäktigaste staterna, och påven var ju den som tillfälligt lyckats få till stånd enigheten mellan dessa annars rivaliserande furstar. Mötet mellan dessa tre hade aldrig ägt rum, Lepanto har här fått bli en symbol för den Heliga Ligan, för strävanden till enighet bland de mäktigaste katolska staterna i striderna mot de otrogna, det må gälla turkar eller protestanter, båda lika förhatliga. Den korta enigheten vid Lepanto hade givit segern.

Fig. 9. Seb. Venier tackar Gud för segern. Målning av Gian Battista Maganza i Santa Corona-kyrkan i Vicenza.

Fig. 10. Allegori över den Heliga Ligan. Målning i Santa Coronakyrkan i Vicenza.

Att detta turkiska hot tett sig överhängande även i Spanien och att Lepanto även där framstått som symbolen för sammanhållningen i ligan framgår av en berömd och länge gåtfull målning, kallad »Filip II:s dröm» (Fig. 11), av el Greco.⁹ Målningen hänger nu i Filip II:s väldiga palats, gravkyrka och mausoleum, Escorial. En något avvikande skizz till den finnes i National Gallery i London.¹ El Greco kom till Spanien från Kreta sedan han en tid vistats i Venedig. I Madrid och Escorial sökte han vinna Filips bevågenhet, möjligen i avsikt att bli hans hovmålare. Då detta inte lyckades, slog han sig ner i den gamla huvudstaden Toledo och levde där till sin död. Sannolikt hade Filip inte den rätta förståelsen för resultatet av den första och kanske enda beställningen El Greco fick av honom, den stora målningen S. Mauritius martyrium, som nu också finns i Escorial. Denna fullbordades 1584. Till ungefär samma tid hör den här aktuella målningen, kallad »Filip II:s dröm». I sin komposition och färgsättning är denna svårtolkade och omdiskuterade målning en av de mest bysantinska i El Grecos hela produktion. Kanske var det just detta främmande drag hos mästaren, som Filip reagerade mot. Den bysantinska traditionen är uppenbar såväl vad gäller kompositionen, färgsättningen som den fantastiska, visionära stämningen, som ligger på ett helt annat andligt plan än t. ex. i det samtida italienska måleriet i Venedig eller Florens. Detta har bidragit till att man så länge varit oviss om hur målningen skall tolkas.

Liksom i några av el Grecos bysantinskt präglade målningar är denna uppdelad i två zoner, en förlagd till himmelen ovan molnen och en lägre, av jordisk karaktär. Båda dessa zoner har ett helt överkligt uttryck, som särskilt understrykes av den diffusa och ovanliga färgsättningen. Även det jordiska landskapet är undanglidande och visionärt, vilket bidragit till att ge målningen en tydning som en dröm. I den himmelska zonen grupperar sig kring Kristus-monogrammet IHS en knäfallande änglakör. Det jordiska landskapet är fyllt av grupper av människor av vilka många knäfaller. Förgrunden domineras av tre knäfallande furstar bland vilka Filip II lätt kan kännas igen. Till höger synes ett väldigt odjursgap, fyllt av ett myller av människokroppar. Man har i tidens italienska och spanska måleri sökt de formala förebilderna till denna komposition. Varken hänvisningar till Michelangelos naketmåleri eller Hieronimus Boschs fantastier är överty-

⁹ E. du Gué Trapier, *El Greco, Early years at Toledo*, 1958, sid. 20 ff. Målningen var utställd i Nationalmuseum i Stockholm på den stora utställningen *Stora spanska mästare* 1960, No. 55.

¹ *Burlington Magazine*, June 1966, sid. 308.

Fig. 11. Den s. k. Filip II:s dröm. Oljemålning av el Greco i Escorial. Målningen har under senare år tolkats som en allegori över den Heliga Ligan. Kompositionen går tillbaka på bysantinska framställningar av den Yttersta Domen.

gande. Det är i det bysantinska måleriet, ur vilket el Greco utvecklats, som de närmaste förebilderna finns, särskilt domedagsframställningar både i den kretensisk-peloponnesiska gruppen och i Athosskolans måleri.² En tolkning har sedan gammalt gällt nämligen den, att målningen skulle vara en allegori över aposteln Paulus ord »Allt böjer knä inför Jesu namn, himmelen, jorden och helvetet».

I en övertygande artikel har Anthony Blunt givit denna tolkning en vidare betydelse, som direkt sammanhänger med Lepanto.³ Han uppfattar den centrala gruppen av furstar, som en allegori över den Heliga Ligan, ungefär på samma sätt som på bilden i Santa Coronakyrkan i Vicenza (s. 84 ovan) eller på ett par olika samtida kopparstick, till vilka Blunt hänvisar. Filip II:s bild är klar. Av de övriga tolkar han den kyrkofurste som bär röda handskar som påven Pius V, medan mannen i hermelinskappan skulle vara dogen av Venedig, Alvise Mocenigo, som efter Lepanto representerade republiken i den Heliga Ligan. Det gudomliga ingripande som man gärna såg i räddningen genom segern förklarar även att ligans högsta representanter framställts symboliskt samlade under Kristi namn.

Blunt söker göra troligt att målningen beställts av Filip år 1578, då Juan d'Austria dog, men om detta vore riktigt skulle Venedig ha representerats inte av Mocenigo, som avled redan 1577 utan av den verkliga segraren vid Lepanto, Sebastian Venier, som under en kort tid före sin död 1578 regerade som doge i Venedig. Med tanke på en viss likhet i utseendet mellan Mocenigo och Venier kan båda tolkningarna vara riktiga.

Med denna tolkning måste även en bild av så visionär och symbolisk karaktär som Filip II:s dröm komma in i raden av konstverk, som direkt anknyter till slaget vid Lepanto.

Ett mera kuriöst samband med Lepanto har en större målning i Prado-museet i Madrid (Fig. 12), utförd av den mer än 90-årige Titian, sannolikt på beställning av Filip II.⁴ Vid den kritiska tidpunkten, då flottorna drogs samman för det stora slaget var Filips drottning havande i långt framskridet stadium. Han avgav då ett votivlöfte att skänka barnet till himmelen, dvs. kyrkan i händelse av en seger i kriget med turkarna. Slaget vid Lepanto ägde

² R. Byron och D. Talbot Rice, *The birth of Western painting*, London 1930 behandlar ingående el Grecos bysantinska utgångspunkter, både vad färgsättning och komposition beträffar. Jfr även P. Schweinfurth, *Die Bedeutung der byzantinischen Kunst für die Stilbildung der Renaissance*, i *Die Antike* 1933.

³ A. Blunt, i *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* III, 1939-40, sid. 58 ff.

⁴ Museo del Prado, No. 434.

Fig. 12. Filip II offerar sin nyfödda son till kyrkan. Målning av Titian i Pradomuseet, Madrid (No. 431).

rum den 7 oktober och den 5 december samma år föddes prinsen, som kallades Don Fernando. Redan som nyfödd helgades han åt den katolska kyrkan och Titians bild ger en symbolisk framställning av detta tillfälle. Någon betydelse för kyrkan som munk eller kyrkofurste fick emellertid inte gossen, som dog redan 1578, knappt sju år gammal.

Titians komposition är egendomlig och överraskande, även om symboliken är klar. Mot bakgrunden av slaget vid Lepanto står Filip och lyfter sin lille son upp mot en ängel, som framställd i djärv förkortning susar ned från himmelen med en krans i handen. Ängeln överlämnar till prinsen en palmkvist med en banderoll, på vilken läses *MAIORA TIBI* (Dig väntar större triumfer). Till höger syns en kolonnhall och på golvet ligger en halvnaken, fängslad turk bland erövrade turkiska vapen. Allt i denna egendomliga komposition har sin speciella symboliska mening. Man har flera skriftliga uppgifter om denna målning, som sändes från Titian till Filip i september 1575. Sannolikt har Titian inte själv utfört hela bilden och man har tillskrivit sättet att låta ängeln komma insusande från ovan ett inflytande från Tintoretto.⁵ Möjligen är den turkiska fången en något senare tillmålning av Vicente Carducho, som 1625 restaurerade bilden.⁶

I Pradomuseet finns en annan målning av Titian, kallad Spanien kommer religionen till hjälp (Fig. 13), där motivet kanske inte omedelbart för tanken på Lepanto. Då målningen av Hans Tietze daterats till tiden omkring 1570 bör den dock ha tillkommit i samband med den stora kraftmätningen till sjöss.⁷ Härpå tyder även den lilla symboliska scenen i bakgrunden: en turbanklädd turk, som styr två hippokamper, jagas på flykten av en spansk armada. Huvudscenen framställer en här av kvinnor med vapen och rustningar, som befriar en fängslad, naken kvinna till höger. Hon symboliseras av en kalk och ett kors liggande på marken. I bakgrunden sträcker sig allehanda ormar fram ur en stubbe. Vid tolkningen av denna bild kan det vara värt att minnas att genom segern vid Lepanto många tusen kristna slavar befriades på de turkiska skeppen och att många uppfattade detta som det viktigaste resultatet av striden. Målningen beställdes ursprungligen för Alfonso d'Este, men blev i och med dennes död 1534 ofullbordad och målades senare helt om. Den är noggrannt beskriven av Vasari. År 1625 restaurerades bilden, då allegorien i bakgrunden sannolikt tillkom. En gammal kopia finns i Galleria Doria, Rom.

⁵ H. Tietze, *Titian, Leben und Werk*, Wien 1936.

⁶ Tietze, *op. cit.*, sid. 298.

⁷ Tietze, *op. cit.*, sid. 236.

Fig. 13. Spanien kommer religionen till hjälp. Allegorisk målning av Titian, i Pradomuseet, Madrid (No. 430).

I strävandena att på olika sätt hugfästa minnet av Lepanto och utnyttja segern propagandistiskt spelar det personliga en stor roll. Det framgår på mångahanda sätt, inte minst i ett par av de monumentala gravmonumenten i de venetianska dogernas pantheon, kyrkan Santi Giovanni e Paolo i Venedig. Här byggdes till minne av slaget vid Lepanto mot slutet av 1500-talet det s. k. Rosenkapellet efter ritningar av Alessandro Vittoria. Det utsmyckades med berömda konstverk, som emellertid förstördes vid en brand 1867, då

även där tillfälligt förvarade målningar av Titian och Giovanni Bellini blev lågornas rov.

Vid ingången till kapellet från kyrkan är Sebastian Veniers monumentala grav av Antonio dal Zotto infälld i väggen.

Kyrkan innehåller även andra monument, som har samhörighet med det turkiska kriget. Det största av dem är utan tvivel det väldiga gravmonumentet över dogen Alvise Mocenigo och hans maka. Mocenigo spelade en avgörande roll, när det gällde att utnyttja segern åren efter 1571, då han var Venedigs företrädare i den Heliga Ligan. Detta monument är ett av de mäktigaste, som uppförts över någon doge, och tillhör de stora sevärdheterna i Venedig. Monumentet ingår som ett led i propagandan både för slaget vid Lepanto och den Heliga Ligan, vars sammanhållning efter Mocenigos och påven Pius V:s död började svikta.

Kyrkan Santi Giovanni e Paolo innehåller även ett dystert minne från det turkiska kriget: monumentet över Marcantonio Bragadin, Famagustas tappre försvarare, och en av republikens främsta hjältar. När den turkiske sultanen Selim II år 1570 beslöt sig för att våga ett angrepp mot den rika ön Cypern, som åt venetianarna kontrollerade deras vitala intressen i östra Medelhavet, skyndade, som ovan antytts, den Heliga Ligans förenade flotta till undsättning, men den blev under hela sommaren liggande i kretensiska hamnar utan att uträtta något till Cyperns försvar. Hela företaget saboterades av Gian Andrea Doria. Under tiden erövrade turkarna, liksom så många gånger tidigare araberna, hela ön utom de starkaste fästningarna. Bland dessa var det endast Famagusta, som under Bragadins befäl kunde hålla ut till våren 1571. Cypern var inte förlorat förrän denna starka stad fallit. Då ingen hjälp anlände under hela vintern blev situationen desperat för den fåtaliga venetianska besättningen. Till slut kapitulerade den mot löfte om fritt avtåg för befolkningen. När den turkiske härföraren Mustafa fick se hur fåtalig besättningen varit, greps han av raseri, och svikande alla löften, lät han flå Bragadin levande och skickade det uppstoppade skinnet till Constantinopel.⁸ Denna bestialiska händelse väckte ett enormt uppseende och bidrog verksamt till att ligans makter enades om höstens aktion som den 7 oktober 1571 slutade med slaget vid Lepanto. Meddelandet om Bragadins tappra försvar av Famagusta och ohyggliga, men hjältemodiga död tände en entusiasm för kriget över hela Europa, som påminner om de första kors-

⁸ Hill, op. cit., sid. 1036, not 3, ger en utförlig skildring av hur Bragadins makabra kvarlevor slutligen kom att hamna i en urna i hans gravmonument i Santi Giovanni e Paolo i Venedig.

tågens tid. Mängder av frivilliga strömmade till när de allierades flottor drogs ihop vid Sicilien och knappast ett furstehus i hela Europa var orepresenterat när striden började.

Bragadin kunde inte få sin grav i dogernas pantheon, men han fick ett magnifikt monument på den södra långsidan i samma kyrka, där de andra stora Lepantomonumenten fanns. Detta är helt riktigt, då Bragadins namn, trots hans död ett halvt år tidigare, är oupplösligt förenat med händelserna omkring Lepanto.

Bragadin hyllades även på annat sätt. Ett rum av Sale di Armi i Dogepalatset är uppkallat efter honom och här står hans vackra bronsbyst, utförd av Titiano Aspetti, tillsammans med en vid Lepanto erövrade turkisk fana.

Nyligen har även ett annat monument fått en tolkning, som direkt samman knyter det med Lepanto, nämligen Palladios välkända tegelkonstruktion Loggia del Capitano, mitt emot basilikan i Vicenza, vilken R. Wittkower visat vara en ursprungligen som triumfbåge i anledning av Lepanto uppförd byggnad. Den härstammar också från år 1571.⁹

Till de mer personliga dokumenten i anslutning till Lepanto hör ett mycket stort antal porträtt av stridens organisatörer och protagonister. Även om det vore helt naturligt att dessa för sin tid mycket betydande regenter, kyrkliga och världsliga dignitärer och fältherrar skulle ha avbildats både i målade och graverade porträtt är det dock uppenbart att många av dessa på ett eller annat sätt alluderar på Lepanto, antingen i text, attribut eller med en sjöstrid i bakgrunden.

Den Heliga Ligans tillskyndare och sammanhållande kraft, den gamle påven Pius V, finns givetvis avbildad i ett flertal målningar, vilka alla framställer honom som en blek och bräcklig äldre herre med fint skurna, intellektuella drag, där den fasta munnen och de djupt liggande blå ögonen vittnar om vilja och seg uthållighet. Utan hans andliga kraft skulle det aldrig ha lyckats att förena de heterogena stormakterna till ett försvar för katolicismen. Det märkligaste av hans målade porträtt är utfört av Scipione Pulzone och förvaras nu i Galleria Colonna i Rom. Påven är iförd sin röda dräkt mot vilken det gulbleka ansiktet med de blå ögonen ger en egendomlig kontrast. Fig. 14 visar honom i ett sällsynt, anonymt kopparstick,¹ som helt överensstämmer med de målade porträtten av påven. Det bräckliga, ja sjukliga utseendet kontrasterar på ett liknande sätt mot intensiteten i blicken.

⁹ R. Wittkower, *Architecture in the Age of Humanism*, London 1949, sid. 77 f. Fil. dr Erik Forssman har gjort mig uppmärksam på denna tolkning.

¹ Göteborgs konstmuseum, Saml. Lundblad No. 10182.

Fig. 14. Påven Pius V, den Heliga Ligans tillskyndare och sammanhållande kraft. Samtida kopparstick i Göteborgs Konstmuseum (No. Lbl. 10182).

Denna typ av påveporträtt stämmer knappast med den fysiskt kraftfulla bild El Greco ger i målningen, som kallas Filip II:s dröm (Fig. 11). Om tolkningen, som Blunt har gjort av den knäfallande dignitären i mitten som påven Pius V är riktig, måste vi uppfatta bilden som ett fantasiporträtt, målat av en som inte visste hur påven såg ut. Gestalten på El Grecos målning har intet gemensamt med de autentiska porträtten.

Vid sidan av påven var Filip II givetvis den främste företrädaren för den världsliga makten och det var även som ett erkännande av detta som Filips 24-årige halvbror, den nästan helt oprövade prinsen Juan d'Austria av de övriga makterna erkändes som överbefälhavare vid kristendomens försvar mot turkarna. Det skulle föra alltför långt att här gå in på det mycket stora kapitlet om Filip II:s ikonografi. Man kan följa hans porträtt från ungdomsåren (Fig. 15) över de relativt lyckosamma åren omkring tiden för Lepanto till de senare årens porträtt, som ger ett egendomligt och gripande eko av den åldrande kungens kroppsliga krämpor och andliga förstenande. De framgångsrika striderna mot de otrogna måste dock under vissa perioder ha berett Filip en viss tillfredsställelse, även om han var djupt misstänksam mot sina allierade i den heliga ligan.

Fig. 15. Filip II som ung. Oljemålning av Titian i Pradomuseet, Madrid.

Om porträtten av Filip genomgående är dystra och stela möter oss ett helt annat temperament i bilderna av Venedigs mäktige doge Alvise Mocenigo. Även av denne furste av en släkt, som i generationer spelat en dominerande roll i Venedig, är många olika porträtt bevarade. På alla dessa träder han emot oss som en praktfull jättelik gestalt med yvigt böljande skägg. Porträtt av honom finns i Dogepalatset, i Museo Correr och i Sjöfartsmuseet i Venedig. Tintoretto har målat honom upprepade gånger, bl. a. i ett porträtt i Accademia i Venedig och i en allegorisk scen, hans apoteos. El Greco har återgivit hans gestalt och ansiktsdrag i den bekanta målningen Filip II:s dröm i Escorial, där han dock endast syns i halvprofil bakifrån. På alla dessa målningar framstår Mocenigo som en maskulin, överlägsen och harmonisk

Fig. 16. Juan d'Austria. Kopparstick av C. von Siche, ingående i en serie porträtt av samtida krigshjältar. (Göteborgs konstmuseum No. Lbl. 10865.)

människotyp, värdig att stå i spetsen för samtidens främsta sjömakt. För det sena 1500-talets konstnärer måste Mocenigo ha tett sig som den idealiske härskargestalten.

Juan d'Austria, kung Filip II:s halvbror, son till kejsar Carlos V och Barbara Blumenberg från Regensburg föddes 1547. Han efterträdde Mondejar som general vid moriskupproret 1569 och utnämndes redan 21-årig till storamiral. I denna egenskap och med hänsyn till Filip erhöll han vid Lepanto som 24-åring högsta befälet vid striderna mot turkarna. Utan tvivel var han en mycket dugande militär talang och två år efter Lepanto, år 1573, erövrade

han åt Spanien Tunis, som länge utgjort ett hot mot kristenheten. Därmed blev också hans militära bana stäckt. Liksom så många andra föll han offer för Filips avundsjuke. Filip återkallade honom från Tunis. Efter ett misslyckat försök att kuva Nederländerna, dog han 1578, endast 31 år gammal.

Juans roll i slaget vid Lepanto är väl inte helt fastställd och man måste komma ihåg att han till sitt förfogande hade några av samtidens mest beprövade sjöhjältar, Venier, Colonna och Doria, Santa Cruz och flera andra med långa sjömilitära erfarenheter bakom sig.

Porträtten av Juan visar genomgående en ung elegant man med en viss likhet med Filip i unga år. Man kan innehållsligt indela dem i sådana som tar sikte på hans sjömilitära bedrifter och dem som hänför sig till hans nederländska period. Trots Filips avundsjuke mot Juan och rädsla för att han skulle lösgöra någon del av det stora riket för sin egen regering, växte hans popularitet — kanske inte i Nederländerna, men i de spanska delarna. Filips uppträdande gjorde honom till martyr. Hans bild spreds också i form av kopparstick i stora serier.²

Bland dem som avbildat honom i gravyrer märks R. de Hooghe; S. Frisius; W. Kilian; D. Custos; J. Pitan m. fl. Han ingår givetvis i de stora hjälteserierna av C. v. Sichem och F. Hogenberg. V. Sichems stick (Fig. 16) är helt konventionellt med figurer i samma lätt dansande pose som på de övriga bilderna i samma serie. I bakgrunden påminner en krigsflotta om att Juan var segraren vid Lepanto.

Marc Antonio Colonna, hertig av Pagliano, påvens härförare och amiral var 1571 endast trettiofem år och hade redan vid tidigare tillfällen t. ex. när flottorna genom inbördes prestigestrider sommaren 1570 utanför Kreta tvingades till överksamhet visat prov på mod, och stort diplomatiskt kunnande. Det mest kända porträttet av honom är utfört av Scipione Pulzone och finns i Galleria Colonna i Rom (Fig. 17). Det är ett betydande konstverk. Mot en mörk bakgrund står Colonna iförd vackert ornerad rustning och Gyllene Skinnets orden, hjälmen och handskarna placerade på ett bord vid sidan. Det allvarligt blickande ansiktet sticker upp ur halskragen och avtecknar sig skarpt mot denna och bakgrunden. Hela bilden ger en sällsynt koncentrerad stämning och är säkert ett utomordentligt realistiskt karaktärsdokument. Även Colonnas porträtt spreds med samtida kopparstick.³

Den venetianska överbefälhavaren vid stridens början, proveditoren

² H. Singer, Allgemeiner Bildniskatalog, Nos 45583-45604.

³ Singer, op. cit., Nos 16211-12.

Fig. 17. Marcantonio Colonna. Oljemålning av Scipione Pulzone, i Galleria Colonna, Rom.

Agostino Barbarigo förde befälet på de kristnas vänstra flygel, där huvudparten av de venetianska fartygen hade att kämpa mot den fruktade och beryktade Scirocco, Beyen av Alexandria. Båda dessa berömda sjökrigare stupade i striderna. Detta är kanske en av anledningarna till att porträtten av Barbarigo är sällsynta. Det var i stället den överlevande, åldrige Venier, mot vilken venetianarnas hyllningar riktade sig efter striden. Av Barbarigo är emellertid några gravyrer kända, så t. ex. av D. Custos.⁴ Kopparsticken framställer Barbarigo som en romersk fältherre med långt mörkt skägg. Det är möjligt att de helt enkelt är utförda efter hans död och endast ger idealtypen av en venetiansk general.

⁴ Singer, *op. cit.*, Nos 4847–48.

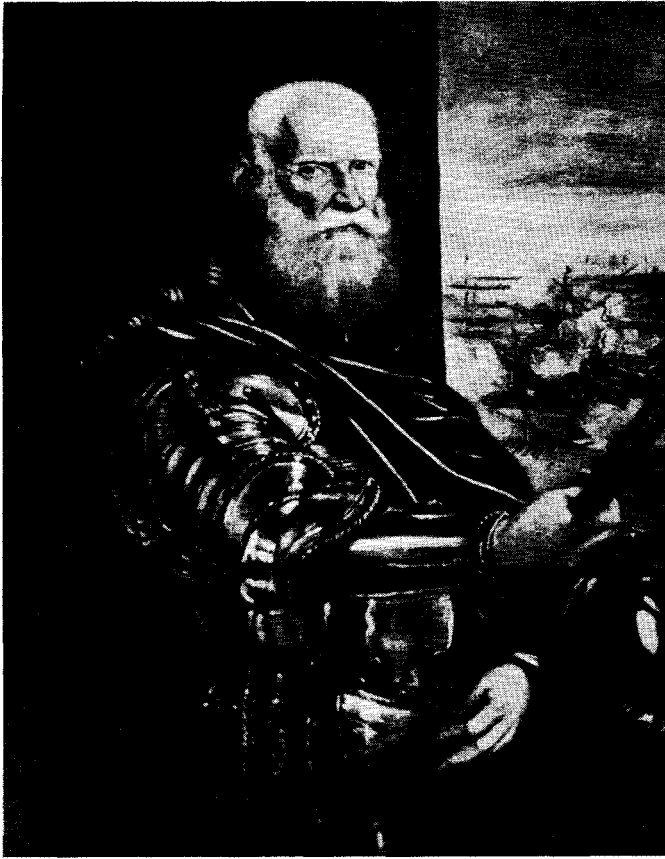

Fig. 18. Sebastian Venier. Oljemålning tillskriven Tintoretto, i Kunsthistorisches Museum, Wien.

Hjälten, som personifierade segern blev dock för alla venetianare Sebastian Venier, som kort före sin död 1578 upphöjdes till republikens doge. Av Venier finns ett stort antal autentiska porträtt samt kopior och porträtt, som på mer eller mindre goda grunder anses föreställa honom. Hans typ är lätt att känna igen; ett barskt gammalmansansikte med stort ljust skägg och ljusa, buskiga ögonbryn. Ej sällan är segern vid Lepanto på ett eller annat sätt antydd i attribut eller någon allegori i bakgrunden. Ett storslaget porträtt av Tintoretto i Prado har länge i enlighet med en påskrift ansetts föreställa Venier, men någon säker identifikation är detta inte.⁵ Ett liknande por-

⁵ Museo del Prado, No. 366.

trätt av Venier i Wiensamlingen återger med säkerhet den venetianske befälhavaren, men man är tveksam om Tintoretto egenhändigt målat det eller om det skall rubriceras som Tintoretts skola (Fig. 18). De många bilderna av Venier både i form av rena porträtt och i annat sammanhang antyder att han efter segern vid Lepanto måste ha varit mycket populär. Venetianarnas segerpropaganda riktade sig främst till honom och det är därför helt naturligt att gravyrporträtten av Venier är många.⁶ Bland de konstnärer, som utfört hans porträtt i kopparstick märkas F. Franco, J. Picini, D. Custos m. fl. Francos kopparstick (Fig. 19) är gjort 1571, uppenbarligen som en hyllning till Venier för hans seger. Iförd rustning och mantel och med kommandostaven stödd mot knäet sitter den barske krigaren på en rikt utsirad bänk. Genom en fönsteröppning ser man en sjöstrid mellan turkiska och kristna fartyg. Det är ett motiv som i olika utformning nästan kan uppfattas som ett attribut till själva porträttet.

Den amiral som i vanliga fall kommenderade de spanska flottenhetererna och som vid detta viktiga tillfälle fick underordna sig Filips unge släkting var Gian Andrea Doria av den berömda Doria-släkten från Genua. Hans roll i flotttröelserna sommaren 1570 har tidigare berörts. Det är oklart om han där handlade av hänsyn till egen prestige eller om han fördröjde krigshandlingarna på order av Filip, som gärna såg att Cypern och östra Medelhavshandeln gled venetianarna ur händerna. Om så var fallet lyckades Doria helt, men han räddade den spanska flottan till ett för Västerlandet alltför högt pris. Dorias insats vid Lepanto följande år var inte heller som ovan antytts särskilt lyckad.

Från olika porträtt känner vi väl utseendet på denne vid upprepade tillfällen så gåtfullt uppträdande sjöhjälte. Han var vid tidpunkten för Lepanto 36 år och hade då sedan några år varit högste befälhavare för den spanska flottan. Han hade ett egendomligt långsmalt ansikte som ytterligare förlängdes av ett spetsigt pipskägg. Kanske skvallrar utseendet om en viss inskränkhets och högfärd, egenskaper, som väl låter sig förenas med hans handlingssätt vid olika tillfällen. Ett ofta avbildat, sällsynt kopparstick (Fig. 20),⁷ är anonymt, men visar hög kvalitet. Dorias egendomliga huvudform är här återgiven med stor precision.

Det är helt naturligt att den andra sidans befälhavare inte avbildats på samma sätt som de kristna segrarna. Det finns verkligen ett kopparstick på

⁶ Singer, op. cit., Nos 92679–84.

⁷ Singer, op. cit., No. 19746.

Fig. 20. Gian Andrea Doria. Samtida anonymt kopparstick (Göteborgs konstmuseum, No. Lbl. 10853).

till 43 år. Det är tryckt i Rom »apud Ant. Lafreri» (Fig. 21). Selim, som var den siste store 1500-talssultanen dog tre år efter Lepanto. Trots den enorma förlusten av 20 000 sjömän och hela flottan lyckades han före sin död till största delen återuppbygga flottan och framför allt förhindra att de kristna fullföljde och utnyttjade den förkrossande segern till anfall på de försvarslösa turkiska vattnen.

Det var inte bara de höga befälhavarna vid Lepanto som var berömda. Mängder av ädlingar från hela det kristna västerlandet strömmade till för att deltaga i striden.

Till de namnkunniga hörde Louis de Balbes de Crillon, av Henri IV av Frankrike kallad »le brave». Efter berömda strider mot hugenotterna under Frans av Guise deltog han som malteserriddare i slaget vid Lepanto och var med i det kritiska skedet då Uluç sökte tränga sig emellan centern och Dorias vänstra flygel. Crillon kämpade senare mot hugenotterna både under Henri III och Henri IV. Det finns många bilder av denne populära och tappre riddare.⁹

Den för eftervärlden mest kände av alla deltagarna i striden var emel-

⁹ Singer, op. cit., Nos 17473-74.

Fig. 21. Selim II. Kopparstick från 1566.
Romae apud Ant. Lafreri.

lertid Cervantes, som under striderna miste sin vänstra hand. De flesta bilder av Cervantes är helt naturligt från tiden efter hans död och ej sällan har porträttörerna markerat den defekta handen, ibland genom att ange den som helt saknad (Fig. 22) ibland skadad på annat sätt.

Venedigs krigshistoria är dess flottas historia och det är endast naturligt att marinmåleriet där utvecklades på ett storslaget sätt. 1500-talet är det tidevarv då staden visserligen inte nådde sin högsta politiska maktställning, men ägde resurser och vilja att förhärliga denna. Det skedde främst i mäktiga bildsviter, som prydde kyrkor och profana praktbyggnader. Vid sidan av målningar med religiösa motiv förhärligades republikens stora sjöstrider i historisk tid eller samtid. De dramatiska och realistiska framställningarna kompletterades med den begynnande barockens hela apparat av allegorier.

I denna utveckling är det påfallande huru intresset för sjödrabbningar gör sig gällande under 1570- och 80-talen och det är helt naturligt att förklara detta med den entusiasm som republikens seger och räddning vid Lepanto väckte till liv. Tidigare hade enstaka marinmålningar med krigiska motiv kommit till redan under 1400-talet, men dessa var sällan byggda på själva striden som huvudmotiv. Hur föga sinne man hade för den marina batalj-

Fig. 22. Cervantes.

målningen ännu i början av 1500-talet visas av en målning i Sala dell' Albergo i Scuola di S. Marco, vilken anses vara utförd av Giorgione (ca 1510) med hjälp av andra. Målningen föreställer S. Marcus, som räddar staden Venedig från ett spökskepp med onda demoner en stormnatt. Den kusliga, övernaturliga stämningen i denna bild ger den en mycket isolerad plats i konsthistorien. Den nästan fullständiga frånvaron av direkta marina stridsbilder från 1400-talet och början av 1500-talet kontrasterar påfallande mot rikedomerna av motiv från landstrider från motsvarande tid. I själva verket är det Tintoretto, som på detta liksom på så många andra områden är den store förnyaren. Det sker efter mitten av århundradet. Vi känner till att Tintoretto år 1562 för kardinalen Ercole Gonzaga utförde en målning med motivet strid mellan turkar och kristna. Möjligen är det en omarbetning av denna tidiga målning, Tintoretto utförde omkr. 1580. Den stora målningen ingår nu i Pradomuseets samlingar.¹ Den visar knappast en sjöstrid

¹ Museo del Prado, No. 399.

i egentlig bemärkelse utan ett vilt handgemäng mellan stridande kristna och turkar. Den marina karaktären är antydd endast genom ett par master i förgrunden, delar av båtar som skymtar mellan figurerna. Till vänster har en kvinna sjunkit ner, vilket i vissa sammanhang givit målningen namnet Helenas rov. Denna målning tillhör dem, som Velazquez inköpte i Venedig för Filip IV av Spanien. Enligt Pradokatalogen förekom år 1607 två nu förlorade målningar med liknande motiv i Galleria de Mantua, vilka möjligen utförts något tidigare än den stora Prado-målningen.

Tintoretto utvecklade detta nya marina motiv i en rad andra målningar, som sannolikt alla tillhör 1570-talet eller tiden däromkring och alltså kan sägas vara direkt inspirerade av händelserna omkring Lepanto. I Dogepalatsets Sala del Maggior Consiglio finns fyra stora bilder med liknande motiv av Tintoretto och dessutom den magnifika Belägringen av Zara, som visserligen innehåller mer än en ren marinmålning, men definitivt hör till denna grupp.

Ytterligare en målning i denna krets av Tintoretts stora marina bataljer från 1570-talet är Slaget på Etsch vid Legnano, i Alte Pinakothek, München. Den kan dateras till 1579, och visar stora likheter med Tintoretts här nämnda marina bataljer. I konsthistorien är årtiondena efter Lepanto den epok då dessa motiv allt mer vinner terräng och Tintoretto var den store uppfinnaren och föregångsmannen. Alla hans målningar kännetecknades av en våldsam kraft och vildhet, en stor variation i kompositionen, som står helt i samklang med hans stora religiösa verk, som tillkom vid samma tid. Det är under denna epok den katolska reaktionen mot protestanternas tidigare framgångar sätter in med full kraft och i denna strid uppbådas inte minst konsten. Det gällde att förhärliga insatserna mot de otrogna, att förstora dem, att för de klenetrogna visa kyrkans och de olika staternas makt. De venetianska målarna bidrog mäktigt till denna propaganda.

De konstnärliga uttrycken kunde knappast stegras mera än vad som skedde i Tintoretts marina bataljmålningar från tiden efter Lepanto, men efterföljande konstnärsgenerationer sökte på olika sätt föra traditionen från Tintoretto vidare. Den leder direkt över i 1600-talets bilder av sjöslag och därifrån till de storartade stridsbilder, som förhärligade holländarnas strider mot spanjorer och engelsmän under 1600-talet ända från slaget vid Bantam 1601 till århundradets slut. Men till intensiteten i de venetianska stridsskildringarna, inspirerade av Lepanto kommer dessa senare konstverk sällan upp, det må vara målningar eller gravyrer.

Minnespenning, slagen 1571, efter segern vid Lepanto.

Medlemsförteckning över Sjöhistoriska Samfundet

31.12. 1966

Stödjande medlemmar

Arengo AB, Vällingby

Fahlström, Rune, verkställande direktör, Zeiss Svenska AB, Stockholm

Kockums Mekaniska Verkstads AB, Malmö

Övriga medlemmar

(Tecknet * innebär att vederbörande är ständig ledamot)

H K H Hertigen av Halland

Anderberg*, Erik, viceamiral, Stockholm

Andersson, Anders, överinspektör, Stockholm

Ankarcrona*, Sten, advokat, Stockholm

Aspegren, Ebbe, redaktör, Stockholm

Bachér, Gunnar, kommandör, Stockholm

Barfod, Jörgen, lektor, Lyngby, Danmark

Beckman*, Yngve, direktör, Stockholm

Berg, Gösta, professor, Stockholm, *styrelseledamot*

Berg, Jonas, intendent, Ektorp

Berg, Lars O., arkivarie, Uppsala

Bergelin, Stig, konteramiral, Nättraby

Bernström, Göran, kommandörkapten, Stockholm

Berthelsson, Bertil, konteramiral, Bromma

Bjernerikull, Stig, överstelöjtnant, Näsbypark

Bjurling, Oscar, professor, Lund, *styrelseledamot*

Bjurman, Christer, fänrik, Stockholm

Bjärsjö, Hans, disponent, Bromma

Björklund, Sven, kommandörkapten, Lidingö

Björkqvist, Karl-Axel, stud., Ronneby

Blekinge museum, Karlskrona

Blidberg, Einar, konteramiral, Bromma

Boldt-Christmas*, Gösta, kommandörkapten, Västra Frölunda

Borlind*, Ove, kommandörkapten, hovmarskalk, Stockholm

Borgenstam, Curt, marindirektör, Stockholm

Borås stadsbibliotek, Borås

Brigge, Gösta, överingenjör, Lidingö

Brinck, Seth, generalkonsul, Stockholm

Brodin, Erik, skeppsredare, Djursholm
 Broomé, Bertil, krigsarkivarie, Stockholm, *vice ordförande*
 Broström, Olle, byrådirektör, Stockholm
 Brusewitz, Sven, direktör, Djursholm, *styrelseledamot*
 Brännström, Edvin, lokförare, Spånga
 Bäckman, Johan Olof, fastighetsingeniör, Lidingö

Cederlöf, Olle, inendent, Karlskrona
 Celsing, Gustaf, kommendörkapten, Stockholm
 Chalmers tekniska högskolas bibliotek, Göteborg
 Christiansson*, Eric Th., civilingenjör, Göteborg
 Clason, Edward, kommendör, Stockholm
 Claus, Gillis, byråchef, Stockholm
 Croneborg, Rutger, kommendör, Stockholm

Daggfeldt, Bertil, kapten, Stockholm
 Degerström, Anders, stud., Lidingö

Ekensbergs varv*, aktiebolag, Stockholm
 Ekman*, Gustaf Henrik, fil. kand., Göteborg
 Ellsén, Jarl A. A:son, kommendörkapten, Farsta
 Engdahl, Roland, kommendörkapten, Stockholm
 Englund, Fritz, bankkamrer, Bromma, *styrelseledamot*
 Englund, Maj, fru, Bromma
 Engwall*, Sven, kapten, Gävle
 Ericson, Stig H:son, amiral, 1:e hovmarskalk, Stockholm
 Ericsson, Göran M., ekon. stud., Stockholm

Fagerholm, Per Olof, sjöfartsråd, Stockholm
 Fahlström, Jan Magnus, redaktör, Stockholm, *styrelseledamot*
 Falk, Sven, aukt. revisor, Stockholm
 Finnboda varv*, aktiebolag, Stockholm
 Florman, Gösta E., direktör, Stockholm
 Forsgren, Christer, tekn. stud., Älvsjö
 Forssell*, Arne, fil. doktor, Stockholm, *ledamot av Samfundets råd, bedersledamot*
 Frölich, Janos, ingenjör, Stockholm
 Föreningen Varvsmuseets vänner i Karlskrona, Karlskrona

Gerentz, Sven, direktör, Stockholm
 Gihl, Torsten, professor, Stockholm
 Gjöres, Axel, generaldirektör, Bromma
 Gradelius, Erik, kapten, Stockholm
 Graffman*, Holger, mariningenjör, Danderyd
 Grundström, Torsten, fil. mag., Uppsala
 Gruvberger, Nils, lektor, Uppsala

Grönstrand, Lars, magister, Åbo, Finland
 Gunnarson, Börje, bankdirektör, Drumsö, Finland
 Gävle museum, Gävle
 Gävle stadsbibliotek, Gävle
 Göransson, Henrik, byråchef, Stockholm
 Göteborgs bogserings- och bärgnings AB*, Göteborg
 Göteborgs historiska museum, Göteborg
 Göthammar, Hugo, löjtnant, Södertälje

Hafström, Georg, kommendörkapten, Saltsjöbaden, *styrelseledamot*
 Hafström, A. Gerhard G:son, professor, Lund
 Haglund, Egon, folkskollärare, Henån
 Hahr, Gösta, överste, Stockholm
 Hahr, Henrik, programdirektör, Stockholm
 Hallands museum, Halmstad
 Halldin, Gustaf, marindirektör, Stockholm
 Hallström*, Sten G:son, sjökapten, Näsbyark
 Hamilton, Percy, kommendör, greve, Bromma
 Hammar, Magnus, kommendör, Stockholm, *ordförande*
 Hammargren*, Henning, kommendör, Stockholm
 Hansson, Hans, styresman, Stockholm, *styrelseledamot*
 Hasslöf, Olof, docent, Bromma
 Hector, Stefan, leg. tandläkare, Stockholm
 Hedin, Sören, kommendörkapten, Stockholm
 Heijne, Lennart, advokat, Saltsjöbaden
 Herslow*, Ernst C:son, bankdirektör, Svedala
 Hjermer, Evald, godsägare, Beateberg
 Holm, Nils F., r:re arkivarie, Bromma
 Holmsunds aktiebolag*, Holmsund
 Hällenius, Bo R., advokat, Stockholm
 Hälsingborgs stadsbibliotek, Hälsingborg
 Härlin, Axel, civiling., Kalmar
 Högberg, Staffan, fil. lic., Solna
 Högström, Per Olof, kommendörkapten, Stockholm
 Hörgren, Karl Gösta, direktör, Stockholm

Insulander, Ivar, krigsråd, Stockholm
 Isidorsson, Håkan Isidor, sjökapten, Tollerred

Jakobsson, Carl-Axel, postmästare, Visby
 Jansson*, E. Alfred, fil. dr, Bromma
 Jardal, Jan-Gunnar, kapten, Vällingby
 Jedeur-Palmgren, Gunnar, viceamiral, Onsala
 Jägerskiöld, Olof, arkivråd, Bromma

Kalmar läns museum, Kalmar
 Kalmar stadsbibliotek, Kalmar
 Karlskrona stadsbibliotek, Karlskrona
 Karlzon, Arthur, finmekaniker, Oskarström
 Kemmer, Gunnar, förste marindirektör, varvschef, Bromma
 Kleingardt, Birgitta, fil. mag., Stockholm
 af Klint, Erik, konteramiral, Stockholm
 Kramfors, aktiebolag*, Kramfors
 Krigsarkivet, Kungl., Stockholm
 Krokstedt, Oscar, konteramiral, Stockholm
 Kromnow, Åke, riksarkivarie, Stockholm
 Kull, Allan, kommandörkapten, Stockholm, *styrelseledamot*
 Kullenberg, Börje, professor, Göteborg, *styrelseledamot*

Lagerman, Sigurd, konteramiral, Stockholm
 Lamm*, Olof, generalkonsul, Lidingö
 Larsander, Lennart, överste, Stockholm
 Larsson, Erik, direktör, Hälsingborg
 Liljekvist, Gösta, marindirektör, Stocksund
 Lindemalm, Åke, viceamiral, Stockholm
 Lindgren, Torsten, kommandörkapten, Solna
 Lindkvist, Olof, annonschef, Djursholm
 Lindström, Allan, rektor, Göteborg
 Lingis, Jozuas, lektor, Bromma
 Ljungqvist, Lennart, inköpsdirektör, Stocksund
 Lundström, Per, museidirektör, Stockholm
 Lundvall, Bengt, konteramiral, Strängnäs
 Löw, Bengt, arkivarie, Enskede

Malmsten, Bror, sjökapten, Viken
 Malmö drätselkammare, historiska avdelningen, Malmö
 Malmö stadsbibliotek, Malmö
 Marinens bibliotek, Köpenhamn
 Marinförvaltningen, Kungl., Stockholm
 Marinstabens bibliotek, Stockholm
 Mattsson, Paul, kapten, Enskede
 Mellander*, Einar, advokat, Göteborg
 Militärhögskolan, Kungl., Stockholm
 Motala stadsbibliotek, Motala

Nerpin, Torkel, kommandörkapten, Stockholm
 Nettelblatt, Bo, byråchef, Roslags Näsby
 Neumeyer, Fredrik, doktoringeniör, Bromma
 Nisser, Marie, fil. kand., Uppsala
 Nordiska museet, Stockholm

Nordström, Elsa, r:e arkivarie, Stockholm
 Norrköpings stadsbibliotek, Norrköping
 Norrtälje stadsbibliotek, Norrtälje
 Norsk Sjøfartsmuseum, Oslo
 Notini, Stig, kommandörkapten, Göteborg, *styrelseledamot*

Odelberg, Wilhelm, överbibliotekarie, Stockholm, *styrelseledamot*
 Ohrelius, Bengt, kapten, Stockholm
 Oldenburg, Ivar, marinöverdirektör, Stockholm
 Olofsson, Jan, fil. lic., Hägersten
 Olsson, Axel, advokat, Göteborg
 Olsson, Martin, professor, Stockholm, *ledamot av Samfundets råd*
 Olsson, Mats, civilingeniör, Karlskoga
 Olsson, Nils William, doktor, Oslo
 Oskarshamns varv*, Aktiebolag, Stockholm
 Oxenstierna, Johan Gabriel, kommandör, greve, Norrtälje

Palm*, Lennart Th., fil. kand., Stockholm
 Palme, Sven Ulric, professor, Lidingö
 Papp, David, amanuens, Stockholm
 Pehrsson, Torsten, professor, Stockholm
 Persson, Stig-Gunnar, tjänsteman, Stockholm
 Petersson, Björn, teknolog, Göteborg
 Petersson, Torsten, generallotsdirektör, Stockholm

Ramel, Bror, kommandör, frih., Stockholm
 Rehnsfeldt, Wilhelm, läroverksadjunkt, Danderyd
 Reichenberg, Olof, lektor, Stockholm
 Rosell, Folke, advokat, Partille
 Rosell, Lennart, arkivarie, Danderyd, *sekr. och redaktör för Samfundets skriftserie*
 Rothfjell, Eric, ingeniör, Stockholm
 Rudling, Lennart, kommandörkapten, Solna
 Rumenius, John, kapten, Vällingby
 Rundquist*, Erik, direktör, Djursholm

Sandberg, Per, rektor, Stockholm
 Sandvall, John, överstelöjtnant, Näsbyark
 v. Schmalensee, Carl Gustaf, kommandörkapten, Stockholm
 Schoerner, Gunnar, marindirektör, Stockholm, *skattmästare*
 Schröder, Karl, civilingeniör, Stockholm
 Segrell, Karl, konteramiral, Stockholm
 Simonsson, Tore Magnus, kommandörkapten, Stockholm
 Sjöblom, Ragnar, aukt. revisor, Göteborg
 Sjöfartsmuseet, Göteborg
 Sjökrigsskolan, Kungl., Näsbyark

Sjöofficerssällskapet, Göteborg
 Sjöofficerssällskapet, Stockholm
 Skantze, Leif, fil. lic., Uppsala
 Staf, Nils, stadsarkivarie, Hägersten, *styrelseledamot*
 Statens sjöhistoriska museum, Stockholm
 Stendahl, Arne, direktör, Stockholm
 Sterner, Bertil, bokförläggare, Stockholm
 Stifts- och landsbiblioteket, Linköping
 Stifts- och landsbiblioteket, Västerås
 Stille, Åke, rektor, Uppsala, *ledamot av Samfundets råd*
 Stockholms stadsarkiv, Stockholm
 Sundström, Göran, intendent, Västerhaninge
 Swartz, Carl, bankdirektör, Stockholm
 Svenska Amerikalinjen*, Aktiebolag, Göteborg
 Svenska Amerika-Mexiko linjen*, Aktiebolag, Göteborg
 Svenska Cellulosa Aktiebolaget*, Stockholm
 Svenska Lloyd, Rederiaktiebolag*, Göteborg
 Svenska Sockerfabriksaktiebolaget*, Malmö
 Sveriges Flotta, Föreningen*, Stockholm
 Söderlund, Carl Axel, direktör, Djursholm

Taube, Fredrik, kommendör, greve, Lidingö
 Tenzelius, Rutger, kommendör, Karlskrona

Ugglas, Hans C:son, konteramiral, Göteborg, *styrelseledamot*
 af Ugglas, Oscar, kammarherre, friherre, Stockholm
 Universitetet i Göteborg, Kungl., Historiska institutionen, Göteborg
 Universitetet i Lund, Kungl., Historiska institutionen, Lund
 Universitetet i Stockholm, Kungl., Humanistiska biblioteket, Stockholm
 Universitetsbiblioteket, Kgl., Oslo
 University of Washington, Seattle 5, Wash., USA
 Uppsala stadsbibliotek, Uppsala

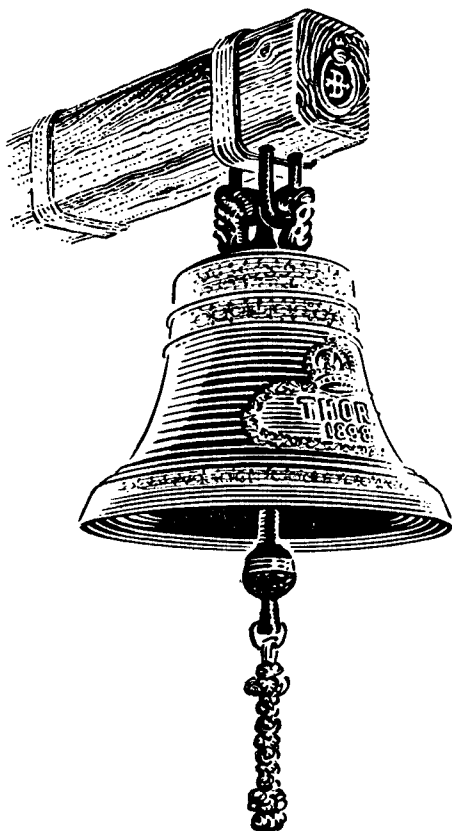
Wærn*, Einar, 1:e arkivarie, Stockholm
 Wallenberg, Berit, fil. lic., Stockholm
 Wallenberg, Birgitte, konsul, Stockholm
 Wallenberg*, Henry, generalkonsul, Stockholm, *styrelseledamot*
 Vallerö, Rolf, arkivarie, Enskede
 Webe, Gösta, 1:e intendent, Stockholm
 Wedin*, Folke, amiralitetsråd, Stockholm
 Wetter, Erik, konteramiral, 1:e hovmarskalk, Solna
 Wetterblad, Ragnar V., konteramiral, Sparreholm
 Wichman, Holger, 1:e arkivarie, Bromma
 Wickberg, Ingmar, kommendörkapten, Lidingö
 Visby stadsbibliotek, Visby

Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-akademien, Kungl., Stockholm
 Västerbottens läns hembygdsförening, Läns museet, Umeå

Zingmark, Bengt, leg. tandläkare, Stockholm

Åhlund, Gustaf Bertil, kommendörkapten, Näsby park
 Åkesson, Arne, kommendörkapten, Stockholm
 Ångfartygaktiebolaget Tirfing*, Göteborg
 Århus stadsbibliotek, Århus
 Åström, Torsten R., professor, Bromma

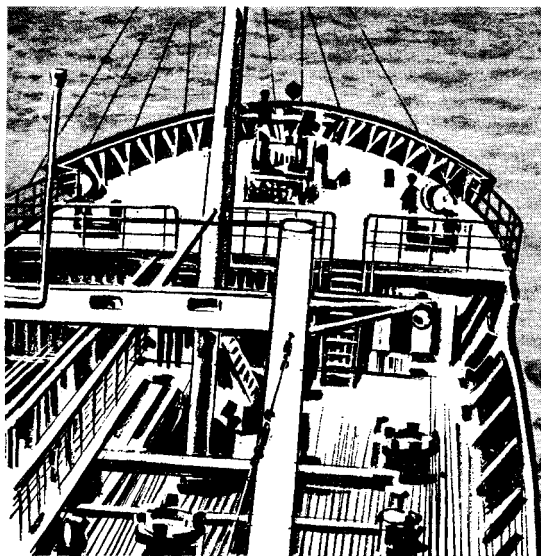
Ödman*, Nils Erik, kommendör, Djursholm
 Ödman, Tor, överingenjör, Stockholm
 Örlogsmannasällskapet, Kungl., Karlskrona
 Örtendahl, Sune, kapten, Enebyberg

Teckningen visar skeppsklockan på pansarbåten Thor, byggd år 1898 och tagen ur tjänst år 1927.

Klockan överlämnades år 1948 till AB Bofors från Kungl. Sjökrigshögskolan som ett tecken på uppskattning av ett 50-årigt fruktbärande samarbete.

AB BOFORS känner över gåvan samma stolthet som över framgången att allt sedan sekelskiftet vara Marinens främste leverantör av artilleri och pansar.

i Ert in- tresse...

Svenska fartyg stävar ständigt över världens alla hav. De nationella intressen sjöfarten tjänar är ytterst också Era personliga... Läs i SVERIGES FLOTTA om våra sjöintressen, vårt sjövärn och vår sjöpolitik. Särskilt intressant för ungdomen är vårt årliga seglingsläger på Fejan och rapporterna från adopteringsfartygens resor på världshaven.

FAKTA OM VÅRA SJÖINTRESSEN

- Drygt 97 % av vår utrikeshandel går sjövägen.
- Genom våra hamnar passerar årligen c:a 50 miljoner ton gods.
- Sveriges handelsflotta är nr 2 i världen i förhållande till folkmängden.
- Handelssjöfarten betalar c:a 10 % av hela vår import.

Är Ni intresserad av handelssjöfart,
sjöförsvar och sjöpolitik?

prenumerera på

FÖRENINGEN SVERIGES FLOTTA

Tel. 62 00 37, 62 00 67

Birger Jarlsgatan 18, Stockholm Ö

ENDAST 20:—

kostar det att prenumerera på 11 nummer av SVERIGES FLOTTA. Sätt in beloppet på

Postgiro 21 58

Utöver tidskriften SVERIGES FLOTTA erhåller Ni även medlemsskapets övriga förmåner.

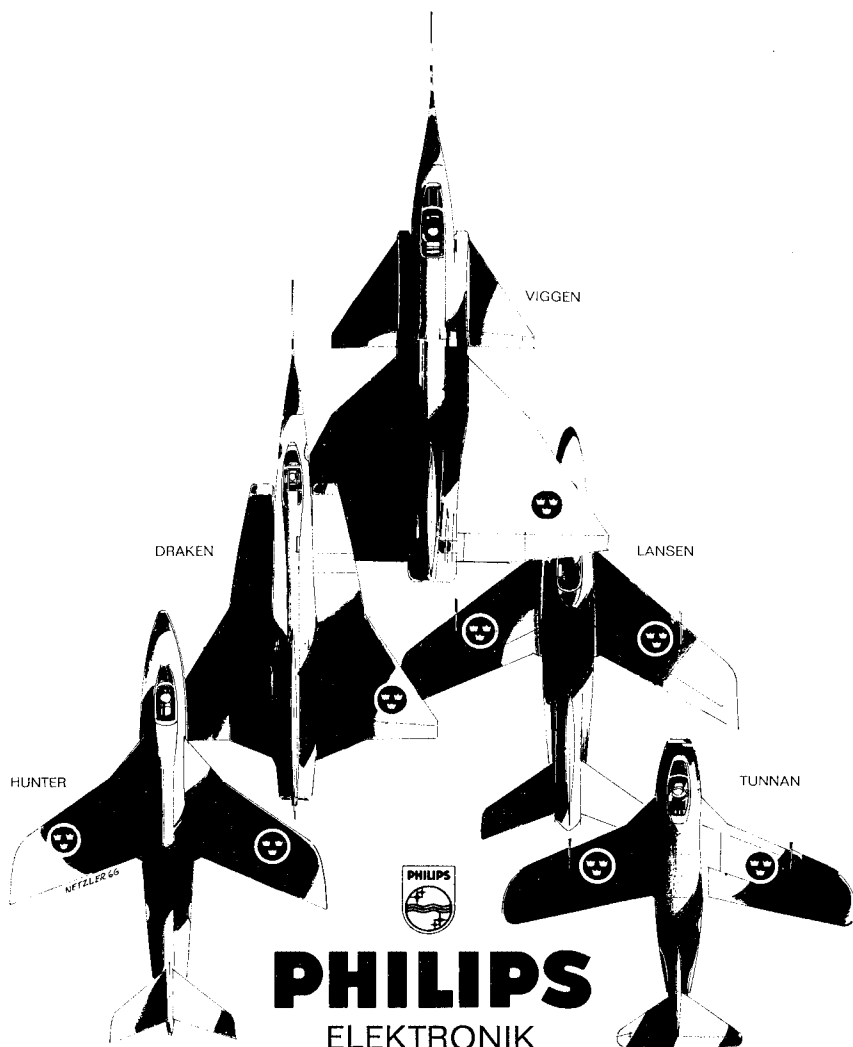
Hör White, så dom berömmar oss,
alla bussas vänner!

Inte alls, Black, det är
WHISKYN dom menar!

**'BLACK
& WHITE'**
SCOTCH WHISKY
"BUCHANAN'S"

PHILIPS
ELEKTRONIK
FÖR MAXIMAL EFFEKT
UTAN AVKALL PÅ
SÄKERHET

Elektronikens stora betydelse för flygtrafik och luftförsvar är drivfjädern i den internationella Philipskoncernens elektronikforskning och utvecklingsarbete inom

☐ KOMMUNIKATION ☐ DATABEHANDLING ☐ RADAR ☐ NAVIGATION

Philips Teleindustri AB är inriktat på att uppfylla svenska flygvapnets materielkrav. Navigerings- och landningsutrustningar till flygplanstyper från J29 till SK60 och AJ37 har utvecklats och konstruerats vid Philips Teleindustri AB i intimt samarbete med Kungl. Flygförvaltningen.

PHILIPS TELEINDUSTRI AB. FACK. STOCKHOLM 12

FÖRENINGEN
SVERIGES
SJÖFARTSMUSEUM

I STOCKHOLM

stöder
Sjöhistoriska
museets
verksamhet

STÖD FÖRENINGEN
GENOM ATT
GÅ IN SOM MEDLEM

TELEFON 22 39 80, 60 37 50

POSTGIRO 15 46 10

SJÖHISTORISKA SAMFUNDETS STYRELSE

Ledamöter
av Samfun-
dets råd

Kommendör Magnus Hammar, Stockholm, ordförande,
Krigsarkivarie Bertil Broomé, Stockholm, vice ordförande,
Arkivarie Lennart Rosell, Danderyd, sekreterare och redaktör
för samfundets skriftserie,
Marindirektör Gunnar Schoerner, Stockholm, skattmästare,
Fil. dr Arne Forssell, Stockholm,
Professor Martin Olsson, Stockholm,
Rektor Åke Stille, Uppsala,

Professor Gösta Berg, Stockholm,
Professor Oscar Bjurling, Lund,
Direktör Sven Brusewitz, Djursholm,
Byråchef Gillis Claus, Stockholm,
Redaktör Jan Magnus Fahlström, Stockholm,
Kommendörkapten Georg Hafström, Saltsjöbaden,
Sjökapten Sten G:son Hallström, Näsbyark,
Styresman Hans Hansson, Stockholm,
Kommendörkapten Allan Kull, Stockholm,
Professor Börje Kullenberg, Göteborg,
Kommendörkapten Stig Notini, Göteborg,
Överbibliotekarie Wilhelm Odelberg, Stockholm,
Stadsarkivarie Nils Staf, Hägersten,
Konteramiral Hans C:son Uggla, Göteborg,
Generalkonsul Henry Wallenberg, Stockholm.

Innehåll

<i>Bertil Broomé</i> , »Flottans arkiv» på Skeppsholmen. Några anteckningar till dess förhistoria och äldre historia	3
<i>Nils Staf</i> , Nils Abraham Bruncronas dagboksanteckningar	17
<i>Lars O. Berg</i> , Norra finska skärgårdsflottiljen 1808–1809	56
<i>Alfred Westholm</i> , Slaget vid Lepanto i konsten	63
Medlemsförteckning över Sjöhistoriska Samfundet 31 december 1966 . .	105

ALMQVIST & WIKSELL
STOCKHOLM

Pris 21 kronor